

Historia Grabowca

Monografia rzymskokatolickiej parafii św. Mikołaja w Grabowcu (E. S. Nicolai)

02.02.1394-2018

Renata Kulik, Henryk Kulik

Wszelkie prawa autorów zastrzeżone

Tom I, parafia na przestrzeni dziejów

1. Wstęp

Jest to projekt służący do zapamiętania zdarzeń i ludzi związanych z Grabowcem. Służy także do pewnego usystematyzowania wiedzy o parafii Grabowiec.

Opracowanie w przedstawionej wersji jest bogatsze fragmenty, które zostały już w dużym stopniu ukończone.

Nowe informacje zaznaczono kolorem.

2. Parafia rzymskokatolicka świętego Mikołaja w Grabowcu na przestrzeni dziejów

2.1. Opis dziejów wiary, X wiek

Przed 981 rokiem Grabowiec leżał w Polsce a od 981 roku do Rusi Kijowskiej (oczywiście przez pewne okresy). Znamy historyczne fakty: w roku 966 przyjął chrzest w obrządku rzymskim Mieszko I, a w roku 988 roku przyjął chrzest (z Bizancjum) wielki książę kijowski Włodzimierz I Wielki.

Należałoby odpowiedzieć na nasuwające się pytania dotyczące wiary mieszkańców Grabowca w tym okresie ale czy jesteśmy w stanie to zrobić? Wiedząc, także, że wiara szybko nie rozprzestrzeniała się po kraju a ponadto wiedząc, że Grabowiec zmieniał, bez własnej woli, przynależność państwową.

W Grabowcu przed utworzeniem parafii rzymskokatolickiej istniała parafia obrządku wschodniego.

Papież Jan Paweł II napisał w 1992 roku w liście do biskupów polskich „Polonia cepit habere episcopum” /Polonia przyjęła biskupa/ – „takie słowa znajdujemy w najstarszych zapisach, pod rokiem 968. W dwa lata po Chrzcie przyjętym przez Mieszka z rodu Piastów, pierwszego historycznego władcę, Polska otrzymała po raz pierwszy biskupa. Był to zapewne biskup misyjny imieniem Jordan, siedzibą jego był prawdopodobnie Poznań, a zasięg biskupiej posługi szedł w parze z postępem ewangelizacji piastowskiej dziedziny”. W dalszej części czytamy: „Dla tego postępu przełomowym stał się rok 1000, po śmierci Świętego Wojciecha nad Bałtykiem. Przy relikwii Męczennika spotkał się syn Mieszka Bolesław Chrobry z cesarzem Ottonem III i wysłannikami papieża Sylwestra II. Ustanowiono wówczas arcybiskupstwo w Gnieźnie oraz biskupstwa w Krakowie, Wrocławiu i Kołobrzegu. Państwo Piastów zostało związane z nową kościelną prowincją – metropolią gnieźnieńską, niezależną od sąsiadującej od zachodu metropolii magdeburskiej, związaną natomiast bezpośrednio ze Stolicą Apostolską w Rzymie.”¹.

2.2. Opis dziejów parafii, XIV wiek

Po okresie ciągłych walk o ziemie księstwa bełskiego następował powolny rozwój struktur Kościoła rzymskokatolickiego.

W 1359 roku powołano biskupstwo chełmskie, które wchodziło początkowo w skład metropolii gnieźnieńskiej. Nominowano biskupa, który jednak nie miał erygowanej diecezji². 20 maja 1359 roku na wniosek króla Polski Kazimierza Wielkiego papież Innocenty VI, bullą „Dum iuxta pastoralis officii” wydaną w Awinionie, mianował biskupem chełmskim franciszkanina Tomasza z Sienna³. Pierwsi biskupi diecezji chełmskiej nie rezydowali w niej a byli biskupami sufraganami archidiecezji gnieźnieńskiej.

Papież Urban V, 6 kwietnia 1363 roku, zwraca się do arcybiskupa gnieźnieńskiego o przedstawienie informacji na temat erekcji katedry we Lwowie⁴.

Papież Grzegorz XI, 14 lipca 1372 roku, zwraca się do arcybiskupa gnieźnieńskiego o przedstawienie informacji o diecezjach chełmskiej, przemyskiej, włodzimierskiej, gdzie

¹ Jan Paweł II (papież), „List do Kościoła w Polsce w związku z ustanowieniem nowej organizacji kościelnej”, Watykan, 25.03.1992.

² Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807”, Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 65, 69.

³ Dąbrowski, s. 9.

⁴ Theiner Augustino (redakcja), „Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. T. 1, Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217-1409”, Rzym, 1860, s. 615 akt 826.

podobno nie było kościoła katedralnego⁵.

Parafia Grabowiec w diecezji chełmskiej metropolii halickiej – 13.02.1375

Na wniosek namiestnika, króla Polski i Węgier Ludwika Węgierskiego, na Rusi Władysława Opolczyka papież Grzegorz XI 13 lutego 1375 roku podpisał w Awinionie bullę erekcyjną „Debitum pastoralis officii nobis licet immertis super uniuersum gregem divina ...”, którą erygował nową metropolię: halicką (która została drugą polską metropolią) z siedzibą w Haliczu. W skład metropolii halickiej weszły diecezje: chełmska (Chelmensis), przemyska (Primisliensis) i włodzimierska (Laudimiriensis)⁶. Wówczas diecezja chełmska formalnie rozpoczęła funkcjonowanie. Na terenach księstwa halicko-włodzimierskiego misje prowadzili biskupi lubuscy, którzy jednak zostali w bulli wykluczeni z praw do tych terenów.

3 marca 1375 papież Grzegorz XI prosi arcybiskupa gnieźnieńskiego o informacje w zakresie możliwości przeniesienia siedziby metropolii halickiej z Halicza do Lwowa⁷.

Dopiero po usunięciu księcia Jerzego Narymuntowicza w 1377 roku zaistniały warunki do faktycznej organizacji metropolii a zatem i diecezji chełmskiej. Trzeba jednak pamiętać o tym że te ziemie w dalszym ciągu trawiły konflikty zbrojne.

2 lutego 1394 roku parafię rzymskokatolicką w Grabowcu ufundował książę mazowiecki Siemowit IV (Ziemowit IV). Pierwotnie parafia była pod wezwaniem Matki Bożej i św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy⁸.

Książę zamienił „cerkiew grecką” na kościół za dużym wynagrodzeniem dla duchowieństwa, którzy ponadto zabrali sprzęt i kosztowności z cerkwi⁹.

Dokument fundacyjny wystawiony 2 lutego 1394 roku, w Dzień Oczyszczenia Marii Panny, w Bełzie wzmiankował o istnieniu kościoła obrzędu wschodniego w Grabowcu¹⁰.

W akcie fundacyjnym parafii książę Siemowit IV m.in. powołał ks. Jana na rektora parafii. Uposażył parafię wsią Żurawłów, zwalniając ją z podatków na rzecz księcia, jednym łanem ziemi wraz z łąkami i pastwiskami w Konstantynówce Dolnej i dziesięciną z każdego łanu po 6 groszy praskich. Parafia utrzymała także prawo wolnego „wrębu” w lasach i wolnego połowu ryb w stawach grabowieckich a także prawo wolnego „mlewa” w młynach grabowieckich¹¹.

Do parafii dołączył 26 wsi książęcych.

W skład parafii na dzień 2 lutego 1394 roku wchodziły następujące miejscowości:

1. Bereść,
2. Cześniki,
3. Gdeszyn,

⁵ Theiner Augustino (redakcja), „Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. T. 1, Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217-1409”, Rzym, 1860, s. 675 akt nr 908.

⁶ Theiner Augustino (redakcja), „Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. T. 1, Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217-1409”, Rzym, 1860, s. 713 akt nr 994 oraz s. 712 akt 993.

⁷ Theiner Augustino (redakcja), „Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia maximam partem nondum edita ex tabularis Vaticanis deprompta collecta ac serie chronologica disposita. T. 1, Ab Honorio PP. III. usque ad Gregorium PP. XII. 1217-1409”, Rzym, 1860, s. 713 akt nr 994 oraz s. 719 akt 967.

⁸ Kaczmar, s. 15; Świeżawski ZB, s. 110.

⁹ Boniewski Karol (ksiądz), „Opis historyczny diecezji lubelskiej, 1839-1845”, rękopis, ADL, 60A/259, s. 622.

¹⁰ Kaczmar, s. 15.

¹¹ Kaczmar, s. 18-19.

4. Grabowiec,
 5. Horyszów,
 6. Hostynne,
 7. Kołomyje,
 8. Koniuchy,
 9. Konopne,
 10. Konstantynówka,
 11. Kotlice,
 12. Kotorów,
 13. Łaziska,
 14. Malice,
 15. Miączyn,
 16. Moniatyczne
 17. Ornatowice,
 18. Peresołowice,
 19. Rogów,
 20. Skomorochy,
 21. Szystowice,
 22. Świdniki,
 23. Tuczępy,
 24. Werbkowice,
 25. Zawalów,
 26. Żurawłów.
- (spisać z aktu)¹².

Treść aktu fundacyjno-erekcyjnego parafii Grabowiec:

„Actum in Castro Graboviecensi Feria Quatra ipso die Festi Sanctae Margarethae Virginie et Martyris videlicet die decima tertia Julii anno Domini Millesimo Septingentesimo Septuagesimo Quatro.

W tym też roku, 1394, książę Siemowit ufundował kościół w Bełzie, który oddał w użytkowanie oo. dominikanom¹³.

15 listopada **1411** roku ksiądz z Grabowca wziął udział wraz z innymi księżmi (z Rzeplina, Małoniża, Szczebrzeszyna) w uroczystości erekcji kościoła w Nabrożu przez biskupa włodzimierskiego Grzegorza (biskup chełmski Stefan był wówczas „nieaktywny”).

2.3. Opis dziejów parafii, XV wiek

....

Parafia Grabowiec w diecezji chełmskiej metropolii lwowskiej

W **1414** roku metropolia halicka zmieniła nazwę na lwowską i w dalszym ciągu miała w strukturach m.in. diecezję chełmską.

Król Władysław Jagiełło ufundował katedrę chełmską dokumentem z 16 sierpnia **1417**

¹² Kopia aktu erekcyjnego parafii Grabowiec znajdująca się w archiwum parafii Grabowiec; Świeżawski ZB, s. 110.

¹³ Papée Fryderyk, „Zabytki przeszłości miasta Bełza”, Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do „Gazety Lwowskiej”, Lwów, 1884, R. 12, Nr 3, s. 209.

roku w Nowym Mieście Korczyn (aktualnie miejscowość nazywa się Nowy Korczyn). Od tego czasu biskupstwo dotychczasowo tytularne staje się rzeczywistym¹⁴.

W latach 1417-1452 biskup chełmski Jan Biskupiec (zwany Janem z Opatowca Zaborowskiego) tworzył sieć parafialną w diecezji, w tym też czasie została potwierdzona fundacja kościoła parafialnego w Grabowcu¹⁵.

31 grudnia **1424** roku odbył się w Grabowcu zjazd duchowieństwa diecezji chełmskiej, na którym biskup Jan Biskupiec zajął się sprawą duchowieństwa i organizacją diecezji. Biskup zwołał następnie cztery synody (1434-1440, 1440-1441, 1445, 1449), z których dwa ostatnie odbyły się w Grabowcu¹⁶.

Król Władysław Jagiełło 12 lipca **1429** roku, w Borzysławicach, potwierdza pierwotną fundację kapituły chełmskiej i ustanawia uposażenie dla niej: 2 prałatów (dziekan, prepozyt) i 10 kanoników¹⁷.

3 sierpnia **1431** roku fundacja parafii, dokonana 2 lutego 1394 roku przez księcia płockiego i bełskiego Siemowita, została, na prośbę rektora kościoła grabowieckiego ks. Jakuba, potwierdzona w Chełmie przez biskupa chełmskiego Jana Biskupca¹⁸.

13 czerwca **1445** roku w Grabowcu odbył się trzeci synod diecezji chełmskiej zwołany przez biskupa Jana Biskupca. Synod zajął się m.in. zachowaniem czystości wiary, dyscypliną duchowieństwa¹⁹.

8 stycznia **1447** roku w Sokalu książę mazowiecki Władysław I prawa parafii dotyczące dziesięciny potwierdza w akcie nadania miastu Grabowiec prawa magdeburskiego. Książę nakłada obowiązek na mieszczan Grabowca płacenia rocznie 12 groszy praskich z każdego łanu, 6 groszy od domu oraz 6 groszy plebanowi za dziesięcinę²⁰.

W **1449** roku w Grabowcu odbył się synod (czwarty synod zwołany przez biskupa Jana Biskupca) diecezji chełmskiej. Synod nakazał wpisać do mszału lub innej księgi kościelnej bullę „Laetetur coeli” papieża Eugeniusza IV z 6 lipca 1439 roku o unii Kościoła wschodniego z zachodnim²¹.

Król Kazimierz Jagiellończyk 14 września **1456** roku, w Piotrkowie, potwierdza akt fundacyjny kapituły chełmskiej z 1429 roku oraz powiększa uposażenie biskupstwa i kapituły chełmskiej przez inkorporację kościoła parafialnego w Chełmie wraz ze wsią Sawin²².

Na skutek pożaru Chełma Kazimierz Jagiellończyk, na wniosek biskupa Pawła z Grabowa, przeniósł 29 września **1473** roku stolicę diecezji do Hrubieszowa²³.

24 czerwca **1490** roku król Kazimierz Jagiellończyk, w Krakowie, na wniosek biskupa Macieja ze Starej Łomży, przeniósł siedzibę biskupa oraz katedrę z Chełma do Krasnegostawu²⁴.

¹⁴ Ulanowski Bolesław (1860-1919) – red., „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie. 1911, nr 4 (kwiecień)”, Kraków, 1911, s. 9-22.

¹⁵ Gil Andrzej, „Z tradycji Kościoła wschodniego między Wieprzem i Bugiem” w Libera Jerzy (red.), „Słowianie wschodni w dorzeczu Wieprza i Bugu, historia-kultura-religia”, Łączna, 2008, s. 73

¹⁶ Kaczmar, s. 31.

¹⁷ AAL AKGDL, sygn. 60/A/152, k. 31-33; Kałwa Piotr (ks.), „Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla kapituły chełmskiej z r. 1429”, Kwartalnik Historyczny, R 47, Lwów, 1933, s. 73-79.

¹⁸ Spis DL 1906, s. 43; PamRM 1843, T.4, z.6, s. 529; AAL AKGDL, sygn. 60/A/152, k. 948-950.

¹⁹

²⁰ Wierzbowski T4.3, s. 395, Nr 816.

²¹ Aleksandrowicz Piotr (ksiądz), Diecezja Siedlecka czyli Podlaska. W 150 rocznicę erekcji (1818—1968). Przyczynki i materiały do dziejów Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej, Siedlce, 1971, s. 195; Kaczmar, s. 31.

²² AAL AKGDL, sygn. 60/A/152, k. 33, 34; Kałwa Piotr (ks.), „Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla kapituły chełmskiej z r. 1429” (dokument), Kwartalnik Historyczny, R 47, Lwów, 1933, s. 73-79.

²³ Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807”, Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 70.

²⁴ AAL AKGDL, sygn. 60/A/152, k. 7, 8.

2.4. Opis dziejów parafii, XVI wiek

W XVI wieku diecezja chełmska obejmowała ziemię bełską (w tym także powiat grabowiecki) oraz ziemię chełmską²⁵.

Diecezje obrządku łacińskiego dzieliły się na dekanaty i parafie²⁶.

W 1508 roku król Zygmunt I potwierdza akt fundacyjny kapituły chełmskiej z 1429 roku²⁷.

6 stycznia 1522 roku król Zygmunt I, na Sejmie Piotrowskim, odstąpił prawo patronatu nad parafią Grabowiec wojewodzie sandomierskiemu i staroście bełskiemu Andrzejowi Tęczyńskiemu (późniejszemu wojewodzie lubelskiemu)²⁸.

Król Zygmunta „feria sexta ante festum Sancti Petri ad Cathedram 1528” roku (w piątek przed świętem św. Piotra) potwierdza prawa należne dla kościoła rzymskokatolickiego w Grabowcu²⁹.

W 1531 roku jak i w 1564 w powiecie grabowieckim była jedna parafia miejska i cztery parafie wiejskie³⁰.

20 kwietnia 1553 roku biskup chełmski Jakub Uchański otrzymał od króla Zygmunta Augusta prawo patronatu nad parafią Grabowiec³¹.

21 stycznia 1557 roku biskup chełmski Jakub Uchański, przebywając w siedzibie diecezji chełmskiej, tj. w Krasnymstawie, wydał pozwolenie plebanowi z Grabowca na spuszczenia wody z sadzawki (przez cztery tygodnie w roku) – należącej do biskupów chełmskich – we wsi Cieszyn, aby można było zebrać siano z łąki zalewanej wodą³².

5 grudnia 1594 roku papież Klemens VIII erygował kolegiatę i kapitułę kolegiacką w Zamościu. Papież określił skład kapituły kolegiackiej na: trzech prałatów (dziekan, kustosz, scholastyk) i czterech kanoników gremialnych³³.

Akta konsystorza krasnostawskiego i akta biskupie (m.in. przywileje, erekcje, fundacje) spłonęły 7 kwietnia 1597 roku w pożarze Archiwum Konsystorza Krasnostawskiego³⁴.

Z fundacji Jana Zamojskiego, w latach 1588-1600, wzniesiono kościół /kolegiatę/, według projektu włoskiego architekta Bernardo Morando.

5 sierpnia 1600 roku kapitułę kolegiacką w Zamościu ufundował Jan Zamojski.

2.5. Opis dziejów parafii, XVII wiek

Fundację kolegiaty i kapituły kolegiackiej w Zamościu zatwierdził, 23 września 1601 roku, król Zygmunt III³⁵.

²⁵ Jabłonowski R2, s. 45.

²⁶ Jabłonowski R2, s. 46.

²⁷ Kałwa Piotr (ks.), „Przywilej fundacyjny Władysława Jagiełły dla kapituły chełmskiej z r. 1429” (dokument), Kwartalnik Historyczny, R 47, Lwów, 1933, s. 73-79.

²⁸ Wierzbowski Teodor, „Jakub Uchański, arcybiskup gnieźnieński (1502-1581): monografia historyczna”, Warszawa 1895, s. 73.

²⁹ APL TKZLublin, sygn. 35/650/0/1/58, k. 11-14.

³⁰ Jabłonowski R2, s. 46.

³¹ AGAG, MK 78, k. 118 (Metryka Koronna).

³² AAL AKGDL, sygn. 60/A/153, k. 45, 46.

³³ Kumor Bolesław (ksiądz), „Zbiór Dokumentów Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej”, Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne, Lublin 1974, t. XXIX; Kumor Bolesław (ksiądz), „Wydział Teologiczny Akademii Zamojskiej (1648-1784)”, Akademia Zamojska w dziejach i życiu miasta, red. R. Szczygieł, A. Urbański, Zamość 1996.

³⁴ Kaczmar, s. XVI.

³⁵ Kumor Bolesław (ksiądz), „Zbiór Dokumentów Kolegiaty i Kapituły Zamojskiej”, Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne, Lublin 1974, t. XXIX; Kumor Bolesław (ksiądz), „Wydział Teologiczny Akademii Zamojskiej (1648-1784)”, Akademia Zamojska w dziejach i życiu miasta, red. R. Szczygieł, A. Urbański, Zamość 1996.

W **1603**³⁶ roku uposażenie parafii przedstawiało się następująco:

- łąn pola i dwóch zagrodników w Grabowcu,
- folwark, dwóch kmieci, trzech zagrodników, staw, młyn, wolne mlewo, połów ryb, wyręb drzewa w Żurawlowie,
- dziesięciny (w większości pieniężne) z miasta Grabowca, wsi: Brzeście, Czaśniki (Cześniki, aktualnie gmina Sitno), Danilcze Pole, Gdeszyn, Grabowczyk, Horyszów Polski (Lacki), Horyszów Ruski, Hostynne, Koniuchy, Konopne, Kotlice, Koturów, Łaziska, Malice, Miączyn, Moniatycze, Ornatowice, Peresołowice, Rogów, Skomorochy, Szystowice, Świdniki, Tuczępy, Werbkowice, Zagórcze, Zawalów. Dziesięcina pieniężna przynosiła 600 złotych polskich dochodów³⁷.

Parafia Grabowiec w dekanacie grabowieckim diecezji chełmskiej metropolii lwowskiej
(prowincji lwowskiej) – 9 lipca 1604

Podczas synodu diecezji chełmskiej, w dniach 7-9 lipca **1604** roku, dokonano podziału diecezji na 10 dekanatów: Bełż, Chełm, Grabowiec, Hrubieszów, Krasnystaw, Lubomł, Magierów (na synodzie w **1624** roku zamieniony na Potylice), Sokal, Turobin, Zamość. Był to pierwszy podział diecezji na dekanaty³⁸. W diecezji funkcjonowały dwie kapituły: katedralna chełmska i kolegiacka zamojska³⁹.

Co najmniej 8 grudnia 1604 roku parafię wizytował biskup chełmski Jerzy Zamojski⁴⁰. W tym też roku obchodzono święto diecezjalne na pamiątkę zwycięstwa Jagiełły nad Krzyżakami⁴¹.

26 lutego **1622** roku król Zygmunt III Waza, patron kościoła w Grabowcu, na prośbę biskupa chełmskiego Macieja Łubieńskiego wyraża⁴² zgodę na inkorporację kościoła parafialnego w Grabowcu do kapituły katedralnej w Krasnymstawie. Krasnystaw był siedzibą diecezji chełmskiej (1490-1781). Kościół pod wezwaniem Wszystkich Świętych i Rozesłania Apostołów pełnił funkcję katedry⁴³.

W **1624** roku, w czasie synodu diecezjalnego, potwierdzono inkorporację kościoła parafialnego w Grabowcu do kapituły katedralnej w Krasnymstawie. Inkorporacji dokonano ze względu na słabe finanse kapituły⁴⁴.

W **1626** roku biskup chełmski Maciej Łubieński wydał decyzję dotyczącą instytucji kanonicznej kapituły katedralnej nad parafią grabowiecką⁴⁵.

24 maja **1627** roku biskup chełmski Maciej Łubieński potwierdza inkorporację kościoła parafialnego w Grabowcu do kapituły katedralnej w Krasnymstawie oraz określa obowiązki i uposażenie kapituły i komendariusza. Wszystkie obowiązki duszpasterskie („spiritualia”) zostały przyporządkowane komendariuszowi. „Commendarius”, czyli wikariusz wieczysty parafii grabowieckiej był wyznaczany przez kapitułę i instytuowany przez biskupa. Kapituła katedralna była wieczystym proboszczem parafii grabowieckiej⁴⁶.

Na inkorporację kościoła w Grabowcu do kapituły nie uzyskano zgody Stolicy Apostolskiej. W **1634** roku kapituła generalna potwierdziła dokument fundacyjny króla z 1622

³⁶ Szady In, s. 137.

³⁷ Szady In, s. 137.

³⁸ Rybak Andrzej, „Dzieje ziemi chełmskiej: kalendarium”, Chełm, 1998, s. 57-58; Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807” - w Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 71.

³⁹ Dąbrowski, s. 10.

⁴⁰ Kaczmar, s. 82, 88.

⁴¹ Kaczmar, s. 76.

⁴² Szady In, s. 140.

⁴³ Szady In, s. 142.

⁴⁴ Brak zatwierdzenia przez Watykan (Szady In, s. 133-145).

⁴⁵ Szady In, s. 135.

⁴⁶ Szady In, s. 135, 136, 142

roku oraz dwa dokumenty biskupa z 1626 i 1627 roku. W tym też roku biskup pomocniczy diecezji chełmskiej Abraham Śladkowski wraz z dziekanem katedry ks. Piotr Zamoyskim próbowali uzyskać zgodę w Rzymie (potwierdzenie apostolskie uzyskały inkorporacje parafii w Drohobyczu – 1561 i w Hrubieszowie – 1710)⁴⁷. W tym też roku, 1634, przed kapitułą katedralną pojawił się ks. Wojciech Rakowski z prezentą królewską, który próbował objąć na jej podstawie parafię Grabowiec, co jednak spotkało się ze sprzeciwem tej kapituły⁴⁸.

Parafia była wizytowana przez biskupa 18 listopada **1635** roku⁴⁹.

W **1637** roku dokonano konsekracji kolegiaty w Zamościu⁵⁰.

19 października **1640** roku starosta grabowiecki Stanisław Sarbiewski wydał dekret (oblatowany w księgach miejskich w 1643 roku), w którym m.in. przypomina o obowiązku katolików (rzymskich i greckich) przystąpienia, co najmniej raz w roku (przed Wielkanocą) do spowiedzi oraz uczęszczania do kościoła/cerkwi w każdą niedzielę i w święta (dekret określał kary dla tych, co nie wypełniali powyższych obowiązków katolików)⁵¹.

W dzień Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 sierpnia) **1644** roku w kapitule krasnostawskiej postanowiono dojść do ugody między kapitułą a mieszczanami miasta Grabowca. Mieszczanie i przedmieszczanie byli wezwani do sądu ziemskiego grabowieckiego, gdyż nie płacili od 1639 roku kościołowi łacińskiemu po sześć groszy od każdej lub dziesięciny snopowej po 15 złotych⁵².

Na wyjeździe do Grabowca, 16 października 1644, podpisano porozumienie między kanonikami, prałatami – całą kapitułą chełmską a burmistrzem, rajcami, wójtem, ławnikami i „wszystkiem pospółstwem” Jego Królewskiej Mości miasta Grabowca. Przedstawiciele miasta oddali kościołowi grabowieckiemu dwa łany pola ciągnące się od „kozomyjskiej” drogi od Grabowca aż do stawu Skomorowskiego. Pole graniczyło m.in. z polem popa grabowieckiego i Marcina Skomorowskiego. Ponadto zobowiązano się przekazać, w najbliższą niedzielę, administratorowi parafii Grabowiec 120 zł. Mieszczanie wdzięczni takiej ugody zobowiązali się do przywiezienia pięćdziesięciu fur drewna do wypalenia cegły lub do przywiezienia wapna⁵³.

W **1671** roku wizytował parafię biskup chełmski, który nakazał proboszczowi zachęcać wiernych do przykładowego życia. Wizytacja wzmiankuje, że kapituła katedralna pobierała prowent z 25 wsi⁵⁴.

Od **1680** roku kapituła katedralna w Krasnymstawie miała 7 prałatów i 12 kanoników⁵⁵.

W **1689** roku kapituła katedralna wytoczyła proces parafianom grabowieckim o wpłacenie zaległych jej należności⁵⁶.

W **1694** roku do dekanatu grabowieckiego zostały przyłączone parafie: Dub, Dzierążnia⁵⁷.

2.6. Opis dziejów parafii, XVIII wiek

W **1715** roku parafia była wizytowana przez biskupa Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka

⁴⁷ Szady In, s. 135.

⁴⁸ Szady In, s. 139.

⁴⁹ Szady In, s. 137.

⁵⁰ Spis DL 1966, s. 206.

⁵¹ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/2, k. 12-15.

⁵² APL ChKG, sygn. 35/95/0/11.3/610, k. 2, 3.

⁵³ APL ChKG, sygn. 35/95/0/11.3/610, k. 2, 3.

⁵⁴ Kaczmar, s. 34, 76, 89.

⁵⁵ Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807”, Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 70.

⁵⁶ Szady In, s. 138.

⁵⁷ Kaczmar, s. 35.

(mowa jest także o roku 1717, należy dojść do źródła: AAL AKGDL, sygn.60/ A/152)⁵⁸.

Na synodzie w **1717** roku, w Krasnymstawie, został ustalony nowy wykaz dekanatów (i parafii) diecezji chełmskiej, wg kolejności (wykaz ten przetrwał do **1772** roku)⁵⁹:

- 1) krasnostawski (Bończa, Gorzków, Krasnystaw, Łopiennik, Siennica, Skierbieszów, Surhów, Uchanie, Wojsławice),
- 2) zamojski (Łabunie, Majdan, Stary Zamość, Sitaniec, Szczepieszyn, Tarnogóra, Wielęcza, Zamość),
- 3) chełmski (Chełm, Czułczyce, Kumów, Olchowiec, Orchówek, Pawłów, Sawin, Sosnowica, Świerże, Uhrusk, Wereszczyn),
- 4) lubomelski (Dubienka, Luboml, Kamień Koszyrski, Korytnica, Opalin, Przewały, Ratno),
- 5) hrubieszowski (Hrubieszów, Horodło, Kryłów, Moniatycze, Trzeszczany),
- 6) grabowiecki (Dub, Dzierążnia, Grabowiec, Gródek, Łaszczów, Nabroż, Tyszowce, Rachanie, Wożuczyn),
- 7) sokalski (Dobrotwór, Ostrów, Sokal, Stanin, Stojanów, Tartaków, Waręż, Witków),
- 8) bełski (Bełż, Chodywańce, Mosty, Oszczów, Rzeplin, Uhrynów, Żerniki),
- 9) potylicki (Lipsko, Łaszczówka, Magierów, Narol, Płazów, Potylicz, Rawa, Uhnów, Tomaszów),
- 10) turobiński (Biłgoraj, Chłaniów, Czernięcin, Mokrelipie, Płonka, Turobin, Żółkiew).

W **1745** roku zostało założone Bractwo Różańcowe, które uposażyła kawałkiem ziemi dziedziczka majątku Tuczępy - Petronela z Kielczewskich Rostkowska⁶⁰.

W **1763** roku parafia była wizytowana przez biskupa Walentego Wężyka⁶¹.

Biskup Walenty Wężyk miał do dyspozycji dwa pałace, w: Skierbieszowie (z gospodarczymi zabudowaniami, browarem, stawem, winnicą, sadzawką, ogrodem włoskim, altaną oraz folwark w Cieszynie, folwark pod Huszczką i w Drewnikach a także trzy młyny w Skierbieszowie, przy czym dwa blisko kościoła) i w Krasnymstawie. W Skierbieszowie były także dwa stawy, jeden blisko kościoła (rozciągający się od granicy Hajownik do granicy Iłowca). Do klucza skierbieszowskiego należały także ogrody pod Huszczką i w Cieszynie, lasy w Skierbieszowie i w Cieszynie (tzw. sezonowy, bez drzew przeznaczonych do budowy). Poddani biskupa tzw. „ćwiernicy” (wg imiennego spisu 37), „czynszowcy” (czterech, tj. kowal, szewc, krawiec, kołodziej) i „komornicy” (pięciu) mieli określone czynności do wykonania na rzecz biskupa⁶².

3 marca **1770** roku parafia była wizytowana przez biskupa Feliksa Pawła Turskiego herbu Rogala⁶³.

W **1772** roku parafia Grabowiec leżała dekanacie grabowieckim, diecezji chełmskiej prowincji lwowskiej. Do diecezji chełmskiej należały dekanaty: Bełż, Chełm, Grabowiec, Hrubieszów, Krasnystaw, Luboml, Potylicz, Sokal, Turobin, Zamość⁶⁴.

Dekanat grabowiecki obejmował 1065 km² powierzchni. Do dekanatu grabowieckiego należało 9 kościołów leżących w województwie bełskim, tj.: drewniany kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny i Jana Ewangelisty w **Dubie** (pod patronatem szlacheckim);

⁵⁸ Kaczmar, s. 89; Szady In, s. 140.

⁵⁹ ASynDiCh 1717.

⁶⁰ Kaczmar, s. 87.

⁶¹ Kaczmar, s. 89.

⁶² LNNB, fond 141, opis 1, sygn. 745.

⁶³ Kaczmar, s. 76.

⁶⁴ Litak KŁR, s. 125.

drewniany kościół Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, Znalezienia i Podwyższenia Krzyża Św. w **Dzierążni** (pod patronatem szlacheckim); murowany kościół Mikołaja Biskupa w mieście **Grabowiec** (pod patronatem królewskim); drewniany kościół Wniebowstąpienia Najświętszej Marii Panny w **Gródku** (pod patronatem szlacheckim); murowany kościół Piotra i Pawła w mieście **Łaszców** (pod patronatem szlacheckim); murowany kościół Wniebowstąpienia Najświętszej Marii Panny, Stanisława Biskupa, Agnieszki Pierwszej Męczennicy (pod patronatem szlacheckim) w **Uchaniach**; kościół drewniany Świętej Trójcy w mieście **Rachanie** (pod patronatem szlacheckim); kościół drewniany Znalezienia i Podwyższenia Krzyża Świętego, Leonarda Opata w mieście **Tyszowce** (pod patronatem królewskim); murowany kościół Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w **Wożuczynie** (pod patronatem szlacheckim)⁶⁵.

W 1773 roku, gdy parafię obejmował ks. Józef Jan Łoza, kościół i majątek kościelny należało poprawić (zobacz więcej w rozdziale budowlę)⁶⁶.

Parafia Grabowiec w dekanacie grabowieckim diecezji przemyskiej – 1782

Grabowiec po I rozbiorze Polski w 1772 roku znalazł się w części zaboru austriackiego. Na mocy postanowień cesarza Józefa II z 29 stycznia i 13 lutego 1782 roku część diecezji chełmskiej, która znalazła się w zaborze austriackim została przyłączona do diecezji przemyskiej⁶⁷.

Diecezja przemyska powiększyła się o parafie diecezji chełmskiej z dekanatu grabowieckiego: Grabowiec, Dub, Wożuczyn, Dzierążnia, Rachanie, Łaszców, Gródek, Nabroż, Tyszowce, Skierbieszów, Bończa, Uchanie; z dekanatu zamojskiego: Zamość (nowy) z kolegiatą, Zamość (stary), Łabunie (z **filią w Komarowie?**), Krasnobród z klasztorem oo. dominikanów, Radecznica, Szczepieszyn, Wielącza z filią w Nieliszu, Sitaniec, Józefów, Górecko; z dekanatu hrubieszowskiego: Hrubieszów, Horodło, Moniatycze, Kryłów, Trzeszczany, Oszczów, Rzeplin; z dekanatu tarnogrodzkiego: Tomaszów z filią w Zamczysku, Łaszcówka, Chodywańce; z dekanatu lubaczowskiego: Lipsko, Narol, Magierów, Płazów, Potylicz, Rawa, Uhnów; z dekanatu sokalskiego: Sokal z klasztorem oo. bernardynów, Bełz, Dobrotwór, Stanin z filią w Witkowie, Stojanów, Tartaków, Ostrów, Mosty, Uhrynów, Waręż z kolegium oo. pijarów⁶⁸.

W 1782 roku Gubernium lwowskie poleciło konsystorzom biskupim w Galicji nakaz sporządzenia map parafialnych i szczegółowej statystyki parafialnej⁶⁹. 15 kwietnia 1783 roku Gubernium poleciło parafiom sporządzać doroczne sprawozdania z ruchu naturalnego ludności (zatem należy szukać map i statystyk)⁷⁰.

Prace nad zmianą sieci dekanalnej w cyrkule zamojskim rozpoczęto 26 lutego 1783 roku⁷¹.

Według projektu organizacji sieci dekanalnej w 1785 roku w diecezji przemyskiej (w sześciu okręgach administracyjnych) miało być 19 dekanatów. W okręgu zamojskim planowano następujące dekanaty: Zamość, Hrubieszów, Grabowiec, Tarnogród, Lubaczów, Sokal⁷². Projekt dla cyrkulu zamojskiego został zatwierdzony przez Gubernium lwowskie 6

⁶⁵ Litak KŁR, s. 362.

⁶⁶ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 102-104.

⁶⁷ Ziółek Ewa M., „Kazanie z okazji pierwszej rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja wygłoszone w Krasnymstawie”, Rocznik Chełmski, T 2, Chełm, 1996, s. 390.

⁶⁸ Sarna Władysław (1858-1929), „Dzieje dyecezyi przemyskiej obrządku łac[inińskiego]. Cz. 2, Episkopat przemyski o. ł. [obrzędki łaciński]”, Przemysł, 1910, s. 482.

⁶⁹ Kumor ODP, s. 157.

⁷⁰ Kumor ODP, s. 157.

⁷¹ Kumor ODP, s. 160.

⁷² Kumor ODP, s. 151, 152.

maja 1785 roku⁷³.

Do dekanatu grabowieckiego miały należeć parafie: Bończa, Dub, Dzierążnia, Grabowiec, Gródek, Łaszczów, Nabroź, Rachanie, Skierbieszów, Tyszowce, Uchanie, Wożuczyn⁷⁴.

Dla zaspokojenia ciekawości należy podać, że do dekanatu hrubieszowskiego miały należeć parafie: Hrubieszów, Horodło, Kryłów, Moniatycze, Oszczów, Rzeplin, Trzeszczany, Żerniki⁷⁵.

Plan regulacji parafii w 1787 roku przewidywał utworzenie nowych parafii w dekanacie grabowieckim: Majdan Tuczępski (planowana liczba wsi 8 a liczba wiernych 1132), Mircze (10; 814), Wakijów (9; 948)⁷⁶.

Do utworzenia parafii w Majdanie Tuczępskim jak i pozostałych jednak nie doszło z uwagi na inne wydatki Austrii (w tym i wojenne). Do utworzenia nowych parafii powracano w latach 1800, 1802, 1803 i 1816 ale ostatni rok już nie dotyczył cyrkułu zamojskiego, gdyż Zamojszczyzna była od 1809 roku w Księstwie Warszawskim a parafie trochę później przeszły pod administrację biskupa lubelskiego. W okręgu zamojskim utworzono tylko jedną parafię i to nieujęta w planach, tj. w Rzeplinie (w 1797 roku)⁷⁷.

27 kwietnia 1787 roku burmistrzowie Grabowca wraz z ławnikami wystosowali do biskupa diecezji przemyskiej zaświadczenie popierające ks. komendarza kościoła grabowieckiego Mokrowskiego w konkursie na plebana parafii⁷⁸.

20 lipca 1790 roku papież Pius VI dokonał reorganizacji diecezji przemyskiej. W skład – naszej dawnej – diecezji chełmskiej włączono sufraganat lubelski (który został utworzony w 1767 roku przez biskupa Kajetana Sołtyka), przy czym nie zmieniono nazwy diecezji na chełmsko-lubelską⁷⁹.

20 lipca 1790 roku 44 parafie (oraz pięć klasztorów: Janów, Józefów, Kazimierz, Kraśnik, Puszcza Solska) z terenów późniejszych dekanatów chodelskiego, urzędowskiego, zaklikowskiego diecezji chełmskiej zostały wyłączone z diecezji krakowskiej i przyłączone do diecezji chełmskiej. Parafie m.in. z tych dekanatów zostały, 20 sierpnia 1789 roku, ponownie rozdzielone przez biskupa chełmskiego w Wojciecha Skarszewskiego (z dekanatu krasnostawskiego do urzędowskiego trafiły parafie: Biłgoraj, Puszcza Solska; z dekanatu kazimierskiego do dekanatu urzędowskiego trafiły parafie: Karczmiska, Kazimierz, Końskowola, Wilków, Włostowice). Przy czym dekanat zaklikowski powstał decyzją biskupa 24 listopada 1801 roku (liczył 13 parafii wydzielonych z dekanatu urzędowskiego)⁸⁰.

W związku z powyższymi działaniami administracyjnymi parafia Grabowiec nie widnieje w spisie parafii i kościołów diecezji chełmskiej i lubelskiej sporządzonym prawdopodobnie w 1792 roku⁸¹.

W testamentach mieszkańców miasta Grabowiec wyznania greckokatolickiego spotyka się datki na światło do cerkwi jak i do kościoła⁸².

Parafia Grabowiec w dekanacie tyszowieckim diecezji przemyskiej – 1796

⁷³ Kumor ODP, s. 160.

⁷⁴ Kumor ODP, s. 151, 152.

⁷⁵ Kumor ODP, s. 151, 152.

⁷⁶ Kumor ODP, s. 163.

⁷⁷ Kumor ODP, s. 168.

⁷⁸ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 126-128.

⁷⁹ Ziółek Ewa M., „Kazanie z okazji pierwszej rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja wygłoszone w Krasnymstawie”, *Rocznik Chełmski*, T 2, Chełm, 1996, s. 390.

⁸⁰ Kumor ODK, 187-232.

⁸¹ AAL AKGDL, Tabela parafii i kościołów w diecezji chełmskiej i lubelskiej (1792?), sygn. 60A/I.

⁸² APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 205.

Wkrótce po **1788** roku stolicę dekanatu z Grabowca (leżącego w okręgu zamojskim, wg podziału administracyjnego) przeniesiono do Tyszowiec⁸³. W latach 1787-1795 dziekan foralny grabowiecki ks. Jakub Wołkowicz (Wołkiewicz), **proboszcz parafii Dzierążnia**, wizytował parafie Uchanie i Dub, zatem nie możemy mówić o likwidacji dekanatu grabowieckiego bezpośrednio po 1788 roku⁸⁴. Likwidacja dekanatu grabowieckiego nastąpiła po 21 września 1795 roku (wizytacja parafii Dub przez dziekana grabowieckiego) a przed 3 czerwca 1796 roku (wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa przemyskiego) względnie przed 15 lutym 1797 roku (wizytacja parafii Dub z byłego dekanatu grabowieckiego przez dziekana foralnego tyszowieckiego ks. Michała Siekierzyńskiego⁸⁵).

3 czerwca **1796** roku została przeprowadzona wizytacja generalna parafii Grabowiec przez biskupa przemyskiego Antoniego Gołaszewskiego (de Gołasze-Dąb). Następnie biskup wizytował m.in. parafie: Uchanie (5 czerwca 1796 roku), Dub (15 czerwca 1796 roku), Komarów (właściwie kościół filialny parafii Łabunie; 16 czerwca 1796 roku)⁸⁶.

2.7. Opis dziejów parafii, XIX wiek

Odnośnie części diecezji chełmskiej (z parafią Grabowiec) znajdującej się w zaborze austriackim wiadomo, że cesarz Franciszek II zatwierdził 10 marca **1803** roku projekt gubernium galicyjskiego z dnia 13 sierpnia **1801** roku o zniesieniu diecezji chełmskiej i utworzeniu diecezji lubelskiej. 13 czerwca **1805** roku papież Pius VII bullą „Indefessum personarum regia dignitate fulgentium” dokonał reorganizacji Kościoła rzymskokatolickiego w zaborze austriackim. Papież m.in. zniósł diecezję tarnowską i utworzył diecezję kielecką. Do nowej diecezji kieleckiej biskup chełmski Wojciech Skarszewski był zobowiązany do przekazania trzech dekanatów chodelskiego, urzędowskiego, zaklikowskiego. Biskup przekazał te dekanaty dopiero 15 września **1807** roku. 30 września 1807 roku biskup kielecki Wojciech Górski prosi biskupa, już wówczas lubelskiego, Skarszewskiego o tymczasowe pełnienie administracji nad tymi dekanatami, co biskup uczynił pismem z 19 października 1807 roku. Tymczasowa administracja trwała do 30 grudnia 1807 roku⁸⁷.

Pozostała część diecezji chełmskiej pozostająca w Królestwie Polskim także podzieliła los tej z zaboru austriackiego. **23 września 1805** roku papież Pius VII bullą „Quemadmodum Romanorum Pontificum” utworzył diecezję lubelską z części diecezji chełmskiej (dekanaty: chełmski, krasnostawski, łukowski parczewski, łukowski, stężycki), łuckiej (dekanaty: janowski, koszycki, międzyrzecki, węgrowski), płockiej (dekanaty: kamieńczykowski, radzyński, stanisławowiecki) i poznańskiej (dekanaty: garwoliński, liwski, łatowski). Tym samym papież zniósł diecezję chełmską⁸⁸. Katedrę i kapitułę katedralną przeniesiono z Krasnegostawu do Lublina.

Bulla papieska nie weszła w pełni od razu w życie ze względu na wojny napoleońskie a dopiero 19 października **1807** roku. W tym dniu metropolita lwowski, Kajetan Ignacy Kicki, jako delegat papieski, ogłosił bullę w kolegiacie św. Michała Archanioła w Lublinie. Wydał w tym celu dekret „Universi Christi ovilis”. 22 października 1807 roku biskup lubelski Wojciech

⁸³ Kumor ODP, s. 153.

⁸⁴ APL APRDub, sygn. 35/106/6/-/20, k. 14, 20, 23, 25, 32, 34, 36; APL APRUchanie, sygn. 35/106/49/-/4, k. 1-11; APL APRUchanie, sygn. 35/106/49/-/5, k. 1-7; APL APRUchanie, sygn. 35/106/49/-/6, k. 5-11.

⁸⁵ APL APRDub, Natorum baptisatorum villa Cześniki, 1784-1848, sygn. 35/106/6/-/16, k. 12.

⁸⁶ AAL AKGDL, Visitatio Ecclesiarum Decanatus Hrubieszoviensis 1816-1817, sygn. 60/A/202, k. 205; APL APRUchanie, sygn. 35/106/49/-/5, k. 7; APL APRDub, sygn. 35/106/6/-/16, k. 11; APRG, Księga urodzeń, 1786-1844, Majdan Tuczepski, k. 8-27; APL APRKomarów, sygn. 35/106/13/-/6, k. 11.

⁸⁷ Kumor ODK, 187-232; Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807”, Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 69.

⁸⁸ Kumor ODK, 187-232; Zieliński Władysław „Pomniki biskupów i petów w katedrze lubelskiej” w Wolff J. (red), Tygodnik Ilustrowany, Nr 106 – 131, Tom V, Seria 3, Warszawa 1878, s. 90; Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807”, Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 67.

Skarszewski przejął administrację nad dekanatami z diecezji łuckiej, płockiej, poznańskiej⁸⁹.

24 grudnia 1807 roku dekretem biskupa Wojciecha Skarszewskiego parafia Turobin i filia Czernięcin z dekanatu urzędowskiego przekazano diecezji kieleckiej, pozostały przy diecezji lubelskiej⁹⁰.

W skład rzymskokatolickiej metropolii lwowskiej oprócz archidiecezji lwowskiej należały następujące diecezje: lubelska, krakowska, kielecka, przemyska (19.07.1807-1809-)⁹¹.

*W 1809 roku biskup przemyski Antoniego Gołaszewskiego (de Gołasze-Dąb) przekazał biskupowi lubelskiemu cztery dekanaty: zamojski, lubaczowski, tarnogrodzki (wcześniej przejęte z dawnej diecezji chełmskiej)*⁹².

W **1810** roku w parafii Grabowiec działało Bractwo Polskie⁹³.

Parafia Grabowiec w dekanacie hrubieszowskim oficjałatu zamojskiego diecezji przemyskiej, w administracji biskupa lubelskiego – 5 marca 1811

5 marca **1811** roku biskup lubelski przejął w administrację (prowizoryczną) m.in. dekanat hrubieszowski z diecezji przemyskiej (a wcześniej z dawnego obszaru diecezji chełmskiej)⁹⁴. Biskup lubelski był administratorem diecezji przemyskiej a w szczególności parafii Grabowiec leżącej w tej diecezji.

20 lutego **1815** roku została przeprowadzona wizytacja dziekańska parafii⁹⁵.

2 marca 1815 roku paroch grabowiecki ks. Kazimierz Malicki wysłał prośbę do biskupa lubelskiego Wojciecha Skarszewskiego o wyrażenie zgody na odprawianie mszy św. w cerkwi, która stoi pusta⁹⁶.

W 1815 roku Grabowiec znalazł się w Królestwie Polskim. Ustawy konstytucyjna Królestwa Polskiego z dnia 15/27 listopada 1815 roku podporządkowywała duchowieństwo wszystkich wyznań pod władzę prawa i rządu (art. 12). Król (car Rosji) mianował arcybiskupów, biskupów różnych wyznań a także sufraganów, prałatów i kanoników (art. 42) w oparciu o nominacje przedstawiane przez namiestnika. Namiestnik był zobowiązany do przedstawiania królowi do nominacji po dwóch kandydatów na każdy wakat arcybiskupa, biskupa (art. 69)⁹⁷.

26 czerwca **1816** roku parafię zwizytował ks. Franciszek Skórski – dziekan dekanatu hrubieszowskiego (była to wizytacja poprzedzająca wizytację parafii przez biskupa)⁹⁸.

Biskup lubelski Wojciech Skarszewski wizytował parafię za probostwa księdza Kazimierza Malickiego 22 października 1816 roku (poprzednia wizytacja odbyła się w 1796 roku)⁹⁹.

Wizytacja odbyła się 22 października 1816 roku. Biskup określił się, jako biskup diecezji lubelskiej i administrator diecezji przemyskiej. Parafię określono jako leżącą w dekanacie

⁸⁹ Kumor ODK, 187-232; Pawłowska Anna, „Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359-1807”, Rocznik Chełmski, T. 3, Chełm, 1997, s. 67; Cykularz z dnia 20.11.1807, Galicja 1907, s. 182.

⁹⁰ Kumor ODK, 187-232.

⁹¹ Kumor ODK, 187-232; Schematismus 1809, s. 443.

⁹² Sarna Władysław (1858-1929), „Dzieje diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego”. Cz. 2, Episkopat przemyski o. ł. [obrzędki łacińskiego], Przemyśl, 1910, s. 519.

⁹³ Kaczmar, s. 87.

⁹⁴ Gawrysiakowa Janina, Grupy wyznaniowe ludności w Lubelskiem w XIX wieku, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin, 1992, s. 29.

⁹⁵ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 1.

⁹⁶ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 1.

⁹⁷ Dziennik praw Królestwa Polskiego. T. 1, Nr 1-7, Warszawa, 1816, Dziennik praw Nr 1, s. 2-103.

⁹⁸ APRG, Księga ślubów, 1787-1845, Majdan Tuczepski, k. 16.

⁹⁹ Kaczmar, s. 80; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowle kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58; APRG, Księga urodzeń, małżeństw, zgonów, 1787-1838, Żurawłów, Wolica Uchańska, Szczelatyn, k. 11.

hrubieszowskim oficjalu zamojskiego diecezji przemyskiej. Do parafii należały następujące miejscowości Grabowiec z „Majdanem” Bronisławka i Szczelatyn; Hołużne, Czechówka i Ornatowice (Jana Mikołaja) Wilczopolskiego; Dańczypol Jana Ulenieckiego; Dobromierzyce, Peresołowice, Gdeszyn Jana Terleckiego; Grabowczyk Rajmunda Chmielińskiego; Hostynne, Łutów (Lutów) Franciszka Sufczyńskiego; Koniuchy, Horyszów Ruski Russianowskiego (?); Horyszów Polski Stanisława Zamojskiego (ordynata), Szystowice z „Majdanem” Kalinówką i Skibice Anny Teleżyńskiej z Kozłowskich; Rogów, Świdniki z „Majdanem” Stanisławka Stanisława Batowskiego; Skomorochy Małe Scholastyki Sobieszczańskiej; Skomorochy Wielkie Egidiusza (Idziego) Skomorowskiego i Piotra Swidzińskiego, Tuczępy, Majdan Tuczępski, Trościanka Józefa Grudnieckiego; Werbkowice, Konopne, Koturów Adama Szydłowskiego; Zawalów Marii Jankowskiej z domu Wiśniewska; druga część Zawalowa oraz Zaborce oo. franciszkanów z Zamościa; Miączyn Franciszka Węgleńskiego; Bereść Franciszka Słotwińskiego, Marii Mukańskiej, Wincentego Olszewskiego oraz Żurawłów¹⁰⁰.

W 1816 roku parafia Grabowiec sąsiadowała z następującymi parafiami rzymskokatolickimi: Trzeszczany, Wojsławice, Skierbieszów, Uchanie, Dubienka¹⁰¹.

30 czerwca 1818 roku papież Pius VII bullą „Ex imposita nobis” utworzył nową metropolię: warszawską, w skład której weszła m.in. diecezja lubelska.

Parafia Grabowiec w dekanacie hrubieszowskim diecezji lubelskiej metropolii warszawskiej, 1818

Biskup przejmuje całkowitą władzę nad dekanatem hrubieszowskim.

Stosownie do decyzji „Zwierzchności Hipotecznej Województwa Lubelskiego”, z 27 listopada 1823 roku, wymieniono następujące ciężary wieczyste i służebności dóbr Grabowca dla kościoła rzymskokatolickiego w Grabowcu¹⁰²:

- prawo wolnego wrębu we wszystkich lasach,
- prawo „wolnego mlewa wszelkiego zboża i słołu bez miarki i czekana w młynach wystawionych i wystawić się mogących”,
- prawo „łowienia ryb sieciami w sadzawkach na potrzebę stołową”,
- prawo „pobierania po groszy sześć z każdego Łana z Miasta Grabowca dla Kościoła w Grabowcu”.

Wszystkie powyższe prawa zostały nadane na mocy erekcji kościoła przez Siemowita księcia mazowieckiego z 1394 roku, przez Jana biskupa chełmskiego dnia 3 sierpnia 1431 roku aprobowanej, przez Zygmunta króla polskiego feria sexta ante festum Sancti Petri ad Cathedram 1528 potwierdzonej (w piątek przed świętem św. Piotra), w grodzie bełskim dnia 13 lipca 1774 roku oblatowanej, wedle ekstraktu tabularnego z dnia 23 sierpnia 1823 roku w Tabuli Lwowskiej Librs. fundar: 23, pag: 353 dnia 10 lipca 1791 roku zapisane.

W 1824 roku w diecezji lubelskiej było 12 dekanatów: chełmski (14), chodelski (12), hrubieszowski (10), kazimierski (14 parafii), krasnostawski (14), lubartowski (13), lubelski (10), tarnogrodzki (10), tyszowiecki (10), urzędowski (13), zaklikowski (11), zamojski (10)¹⁰³.

W 1824 roku do dekanatu hrubieszowskiego należały następujące parafie: Bończa (proboszcz ks. Franciszek Święcki), Dub (ks. Ignacy Czarnołuński), Dubienka (ks. Ludwik Hierosz), Grabowiec (ks. Kazimierz Malicki), Horodło (ks. Jan Piskorski), Hrubieszów (ks.

¹⁰⁰ AAL AKGDL, Visitatio Ecclesiarum Decanatus Hrubieszoviensis 1816-1817, sygn. 60/A/202, k. 196-198.

¹⁰¹ AAL AKGDL, Visitatio Ecclesiarum Decanatus Hrubieszoviensis 1816-1817, sygn. 60/A/202, k. 208.

¹⁰² APL TKZLublin, sygn. 35/650/0/1/58, k. 11-14.

¹⁰³ Rocznik 1824, s. 51-54.

Ignacy Chróściechowski), Kryłów (proboszcz, dziekan ks. Franciszek Skórski), Moniatycze (ks. Marcin Tarkowski), Trzeszczany (ks. Franciszek Kobylański), Uchanie (ks. Józef Zamiechowski)¹⁰⁴.

Zapowiedzi przedślubne był ogłaszane w samo południe przed głównymi drzwiami domu gminnego. Po głośnym i wyraźnym przeczytaniu były przybijane do drzwi (-1825-)¹⁰⁵.

W 1826 roku w diecezji lubelskiej było także 12 dekanatów (przy czym w niektóre miały mniejszą liczbę parafii niż w 1824 roku): chełmski (14), chodelski (10), hrubieszowski (10), kazimierski (13 parafii), krasnostawski (13), lubartowski (11), lubelski (10), tarnogrodzki (10), tyśowiecki (10), urzędowski (11), zaklikowski (7), zamojski (8)¹⁰⁶.

W latach 1826-1827 do dekanatu hrubieszowskiego należały następujące parafie: Bończa (proboszcz ks. Franciszek Święcki), Dub (ks. Ignacy Czarnołuński), Dubienka (ks. Ludwik Hierosz), Grabowiec (ks. Kazimierz Malicki), Horodło (ks. Jan Piskorski) Hrubieszów (ks. Ignacy Chróściechowski), Kryłów (proboszcz, dziekan ks. Franciszek Skórski), Moniatycze (ks. Marcin Tarkowski), Trzeszczany (ks. Franciszek Kobylański), Uchanie (ks. Józef Zamiechowski)¹⁰⁷.

31 grudnia 1827 roku do dekanatu hrubieszowskiego należało 10 parafii: Bończa, Dub, Dubienka, Grabowiec, Horodło, Hrubieszów, Kryłów, Moniatycze, Trzeszczany, Uchanie. W dekanacie mieszkało 16975 katolików¹⁰⁸. Na koniec 1828 roku w dekanacie było 16800 katolików¹⁰⁹.

W 1828 roku dochody parafii (m.in. z dwóch folwarków w Żurawlowie i Jurydyki proboszczowskiej w Grabowcu) wyniosły 1530 zł, a wydatki 1053,21 zł¹¹⁰.

25 stycznia 1828 roku został sporządzony inwentarz „fundi instructi” parafii Grabowiec po objęciu parafii przez ks. Wincentego Dudzińskiego¹¹¹.

17 stycznia 1829 roku biskup wydał zgodę na odprawianie mszy obrzędu rzymskokatolickiego i ruskiego w pozostałej zakrystii po spaleniu kościoła rzymskokatolickiego, zwaną od tej pory kaplicą. Zakrystia była długości 3 sążni i 2 łokci, szerokości 2 sążni i 2 łokci, wysokości 2 sążni i 1 łokcia. Miała dwa ołtarze, 4 ławki, szafę na aparaty. Okna były okratowane, Drzwi od strony kościoła były zasypane gruzem¹¹².

8 marca 1829 roku proboszcz ks. Wincenty Dudziński informuje biskupa o tym, że msze i obrzędy w niedzielę i święta odbywają się w niedokończonym cerkwi (nie dokończono remontu cerkwi po pożarze, widoczne były ślady pęknięć sklepienia) obrządku ruskiego (gdzie także odbywały się msze obrządku ruskiego). Ponadto informuje, że przedstawił dozorowi kościelnemu cztery projekty budowy kościoła z kosztorysami przygotowanymi przez budowniczych rządowych, które jednak nie uzyskały aprobaty dozoru – „co kładzie tamę do odrestaurowania kościoła”¹¹³.

15 sierpnia 1830 roku ks. Dudziński informuje konsystorza diecezji, że dozór kościelny z pięciu planów budowy kościoła wybrał jeden, który został wysłany do zatwierdzenia przez Komisję Rządową¹¹⁴.

¹⁰⁴ Rocznik 1824, s. 52.

¹⁰⁵ Księgą małżeństw.

¹⁰⁶ Rocznik 1826/27, s. 119.

¹⁰⁷ Rocznik 1826/27, s. 120.

¹⁰⁸ AAL AKGDL, Wykaz ogólny ludności katolickiej znajdującej się w diecezji lubelskiej z wyszczególnieniem urodzonych dzieci, zawartych małżeństw, liczby osób zmarłych w czasie roku 1827, sygn. 60/IIa/1, k. 1, 5.

¹⁰⁹ AAL AKGDL, Wykaz ogólny ludności katolickiej znajdującej się w diecezji lubelskiej z wyszczególnieniem urodzonych dzieci, zawartych małżeństw, liczby osób zmarłych w czasie roku 1828, sygn. 60/IIa/2, k. 1.

¹¹⁰ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 3.

¹¹¹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 3.

¹¹² AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 45-47.

¹¹³ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 31.

¹¹⁴ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 45-47.

W 1830 roku w diecezji lubelskiej, podobnie do roku 1827, było 12 dekanatów, przy czym w dekanacie chełmskim było tylko 13 parafii (o jedną parafię mniej)¹¹⁵.

W 1830 do dekanatu hrubieszowskiego należały następujące parafie: Bończa (administrator ks. Hieronim Dawidowicz), Dub (proboszcz ks. Ignacy Czarnołuski), Dubienka (proboszcz ks. Ludwik Hierosz), Grabowiec (proboszcz ks. Wincenty Dudziński), Horodło (proboszcz ks. Jan Piskorski), Hrubieszów (proboszcz ks. Ignacy Chruścichowski, przy czym inaczej zapisano nazwisko niż poprzednio), Kryłów (proboszcz ks. Franciszek Skórski, zapewne dalej był dziekanem), Moniatycze (proboszcz, poddzikan, ks. Marcin Tarkowski), Trzeszczany (proboszcz ks. Franciszek Kobylański), Uchanie (administrator ks. Jan Fliski, proboszcz parafii Skierbieszów)¹¹⁶.

4 sierpnia 1830 roku zaprzestano odprawiania mszy w cerkwi ruskiej, gdyż została zamknięta przez władze administracyjne ze względu na możliwość zawalenia się¹¹⁷.

W **1839** roku diecezja lubelska składała się z 12 dekanatów: chełmski, chodelski, hrubieszowski (z parafią Grabowiec), kazimierski, krasnostawski, lubartowski, lubelski, tarnogrodzki, tyszowiecki, urzędowski, zaklikowski, zamojski¹¹⁸.

W 1839 roku do dekanatu należały następujące parafie: Bończa, Dub, Dubienka, Grabowiec, Horodło (w wykazie pominęta), Hrubieszów, Kryłów, Moniatycze, Trzeszczany, Uchanie¹¹⁹.

W **1841** roku diecezja lubelska miała: 12 dekanatów, 124 kościoły parafialne, 14 filii i 3 kaplice. Ponadto miała 1 administratora diecezji (w czasie spisu nie było biskupa), 12 dziekanów, 116 proboszczów, 20 administratorów/komendarzy, 79 wikariuszy, 9 kapelanów/mansjonarzy¹²⁰/prebendariuszy¹²¹, altarzystów/rezydentów, 6 nauczycieli w różnych zakładach naukowych, 8 profesorów seminarium, 8 emerytów, 1 demerytów¹²². W czasie spisu było 201 księży, 8 umarło a 66 sprawowało więcej niż jedno stanowisko¹²³.

4 marca **1846** roku została przeprowadzona wizytacja dziekańska parafii¹²⁴. 19 listopada **1849** roku parafię przejmuje ks. Piotr Bychawski po administratorze ks. Tomaszu Garlickim, który administrował parafią po śmierci ks. proboszcza Wincentego Dudzińskiego. Przy sporządzaniu inwentarza „fundi instructi” był obecny dziekan hrubieszowski Franciszek Skórski, dziedzic dóbr Grabowca a zarazem kolator kościoła Roman Tuszowski oraz delegat ze strony rządu: Józef Sebowicz (wówczas ławnik, kasjer miasta Grabowca)¹²⁵.

W 1849 roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: Grabowiec (411 parafian), Bereście (96), Dańczypól (60), Dobromierzyce (100), Gdeszyn (90), Grabowczyk (68), Hołużne (145), Horyszów Polski (35), Horyszów Ruski (68), Hostynne (60), Konopne (9), Kotorów (60), Łotów (10), Miączyn (160), Ornatowice (106), Peresołowice (50), Rogów (40), Skomorochy Duże (90), Skomorochy Małe (90), Szystowice (177), Świdniki ze Stanisławką (360), Tuczępy z Majdanem (490), Werbkowice (40), Zaborce (36), Żurawłów (50)¹²⁶.

24 października **1854** roku przewidywano, że kościół w Grabowcu będzie nawet pod

¹¹⁵ Rocznik 1830, s. 70-74.

¹¹⁶ Rocznik 1830, s. 71.

¹¹⁷ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 45-47.

¹¹⁸ Spis DL 1840.

¹¹⁹ Spis DL 1840, s. 80, 81.

¹²⁰ Ksiądz bez obowiązków.

¹²¹ Osoba czerpiąca dochody z prebendy, czyli uposażenia duchownych zasadniczo niepołączonego ze sprawowaniem przez nich obowiązków duszpasterskich.

¹²² Ksiądz skazany na pokutę w odosobnieniu za wykroczenie przeciw powołaniu.

¹²³ PamRM 1842, T. 3, z. 4, s. 305.

¹²⁴ Kaczmara, s. 76.

¹²⁵ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

¹²⁶ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

koniec tego roku otwarty¹²⁷. W 1854 roku został wymurowany kościół, na fundamentach poprzedniego, z ofiar parafian [a także władz rządowych, uzupełnienie autora] pod kierunkiem księdza proboszcza Piotra Bychawskiego¹²⁸.

29 sierpnia 1855 roku Kurjer Warszawski tak obwieszczał na pierwszej stronie: „W mieście Grabowcu w Powiecie Hrubieszowskim, od lat 40tu jak pogorzał Kościół Parafjalny Grabowiecki; lecz dziś przy pomocy NAJWYŻSZEGO, na nowo odbudowana została wspaniała Świątynia, i oczekuje na poświęcenie swojego Pasterza, które ma nastąpić w miesiącu Wrześniu. Gdy więc zaczęto zakładać żyrandole na środku Kościoła, i próbować wspaniałe organy, lud parafjalny usłyszawszy to, napełnił cały Kościół, i padłszy na kolana, dziękował NAJWYŻSZEMU, za ten nowy dowód JEGO miłosierdzia dla nich.”¹²⁹.

20 września 1855 roku ks. proboszcz Piotr Bychawski napisał „Uwiedomienie o obrzędzie poświęcenia kościoła parafjalnego nowo wystawionego w Mieście Grabowcu mającego się dopełnić w dniu 7 października 1855 roku przez Jego Excellencję Wincentego a’ Paulo Pieńkowskiego”¹³⁰. Informację o poświęceniu kościoła, który spalił się w 1814 roku, zamieszczono w Gazecie Warszawskiej¹³¹.

Biskup przebywał w Grabowcu od 3 do 7 października 1855 roku. Do 6 października codziennie biskup udzielał sakramentu bierzmowania parafianom z Grabowca i z sąsiednich parafii. 7 października, tj. w niedzielę, o godz. 7⁰⁰ rozpoczęły się obrzędy poświęcenia. Biskup celebrował sumę. Udzielił wiernym zgromadzonym na uroczystości błogosławieństwa pasterskiego wraz z odpustem nadanym przez Stolicę Apostolską i zaintonował dziękczynne „Te Deum laudamus” (łac. „Ciebie Boga wysławiamy”). O godz. 17⁰⁰ odbyło się nabożeństwo kończące uroczystości¹³².

Już 9/21 października 1855 roku Kurjer Warszawski na całej pierwszej stronie i częściowo drugiej opisał przebieg uroczystości poświęcenia kościoła w Grabowcu. „Kościół parafjalny w mieście Grabowcu, Dekanacie Hrubieszowskim, Dyecezji Lubelskiej, jeszcze w roku 1396, przez Ziemowita Xięcia Mazowieckiego erygowany, skutkiem pożaru w r. 1814, w ruinę obrócony, zbiegiem rozmaitych nieprzewidzianych okoliczności, przez lat blisko 40 z gruzów dźwignąć się nie mógł. Nadeszła przecież i dla tej Świątyni szczęśliwa chwila, Łaska NAJWYŻSZEJ OPATRZNOŚCI, ożywiając w sercach pobożnych Parafjan czułą gorliwość o dźwignięcie Domu BOŻEGO, sprawiła, że przy pomocy Wysokiego Rządu i staraniach dzisiejszego Proboszcza, W. JX. Piotra Bychawskiego, Kanonika Hon: Augustowskiego, wzniósł się skromny lecz piękny Przybytek, który w dniu 7 b. m., po dopełnionym obrzędzie Konsekracji przez JW. JX. Wincentego Pieńkowskiego, Biskupa Dyecezji Lubelskiej, na nowo dla wiernych otworzonym został. Dostojny Pasterz już w dniu 4 b. m., przybył do m. Grabowca. Oczekiwało go przed Kościołem licznie zebrane Duchowieństwo Świeckie i Zakonne, Władze miejscowe, okoliczni Obywatele, Bractwa z chorągwiami i tłumy pobożnych. Miejscowy Pleban powitawszy i W. JX. Biskupa, w krótkich słowach skreślił radość zebranych owieczek z oglądania Pasterza, który pragnąc dać dowód miłości owczarni swojej, nie uląkł się trudów i sam kilkanaście mil przybył dla dopełnienia Świętego Obrzędu. JW. JX. Biskup w odpowiedzi na powitanie Plebana, przemówił do zgromadzonego ludu i udzielił mu błogosławieństwo; po czym Kapłani natychmiast rozpoczęli Duchowne swe prace. Przez 5 dni bezustanku żarliwi Pracownicy Winnicy PAŃSKIEJ, głosząc biegnącemu w zapędy ludowi Naukę ZBAWICIELA, szczepili zasady cnót wszelkich, tych najwonnějších kwiatów Chrześcijaństwa, i rany ducha, zepsuciem świata lub przewrotnością losu zadane, leczyli

¹²⁷ KW 1854, Nr 280, s. 1423.

¹²⁸ KP T1, s. 3; AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 148.

¹²⁹ KW 1855, Nr 227, s. 1165.

¹³⁰ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 61.

¹³¹ Gazeta Warszawska, Nr 299, Warszawa, 1855, s. 1.

¹³² AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 61.

balsamem łask udzielonych Kościołowi BOŻEMU, do szafowania, z bogatej skarbnicy zasług CHRYSTUSA. Około 15,000 Wiernych u stop konfessjonatów, na smętarzu Kościelnym urządzonych, szukało dusznej pociechy i posilało się CHLEBEM Żywota, a niezmordowany Pasterz udzielając codziennie SAKRAMENT BIERZMOWANIA, przeszło trzy tysiące owieczek umocnił w Świętej Wierze. Nadeszła wreszcie Niedziela, dzień w którym miał być dopełniony Obrzęd Konsekracji, a na który przybył i JW. Radca Stanu Mackiewicz¹³³, Gubernator Cyw: Gub: Lubelskiej, w towarzystwie Naczelnika Pow: Hrubieszowskiego, Radcy Kollegjalnego Bobakowskiego¹³⁴, i Adjunkta Sekcji Wyznań w Rządzie Gub: Lubels: Kamińskiego. W wigilję dnia tego, przed Ołtarzem na smętarzu wzniesionym, odprawione zostały Nieszpory; w sam dzień zaś Uroczystości, o godzinie 8ej z rano, rozpoczęła się ceremonia poświęcenia. JW. JX. Biskup, w asystencji liczego Duchowieństwa, Prałatów i Kanoników Dyecezji Lubelskiej i Chełmskiej, pontyfikalnie ubrany, wyszedł przed drzwi Kościelne, i wezwawszy pomocy TRÓJCY Ś., zaintonował Litanję do WSZYSTKICH ŚŚ., w czasie której, poświęciwszy sól i wodę i pokropiwszy nią lud zebrany, obszedł processjonalnie trzy razy Kościół, kropiąc Go wodą święconą. Za trzecim razem, gdy zrobił krzyż pastorałem na progu drzwi Kościelnych, otworzyły się podwoje Świątyni. Dostojny Pasterz wszedłszy z Duchowieństwem i pozdrowiwszy Przybytek BOŻY słowy: Pax huic Domui (Pokój temu Domowi), zatrzymał się przed kramami, gdzie odśpiewano Hymn: Veni Creator. Następnie, gdy Kler wychwalał PANA pieniemi ZACHARJASZA, JW. JX. Biskup na popiele, na podłodze Kościoła w krzyż usypanym, wypisał pastorałem alfabet grecki i łaciński jako znaki, że wszystkie narody, jakkolwiek różniące się między sobą językiem, obyczajami i zwyczajami, zarówno przez CHRYSTUSA wezwane zostały do jednej prawdziwej Wiary. Po tej ceremonji, Dostojny Konsekrator poświęcił: wodę, sól, popiół i wino, symbola Świętej naszej Wiary, i zmieszawszy to wszystko, obchodził trzy-krotnie Świątynię wewnątrz, kropiąc tak poświęconą wodą ściany i posadzkę Kościoła, a odmówiwszy stosowne modlitwy, zrobił na Wielkich Drzwiach zewnątrz. Krzyż OLEJEM Ś., Chrisma zwanym, i przemówił do ludu, zachęcając go do szanowania Kościołów i troskliwości o ich ozdobę. Nareszcie tymże OLEJEM Ś. namaściwszy 12 Krzyżów na ścianach Kościoła, przy których 12 świec jarzących jaśniało, na pamiątkę, że 12 APOSTOŁÓW światło prawdziwej nauki rozniosło po świecie, zakonkludował obrzęd Konsekracji stosowną Modlitwą. Od tej chwili Kapłani zaczęli odprawiać Msze ŚŚ. Cała ta ceremonia, będąca wyobrażeniem trudów, jakie ponosił ZBAWICIEL przy poświęceniu Kościoła Duchownego, którego ON SAM jest Poświęcicielem, Budownikiem, odbyła się przy odpowiednich śpiewach Kleru, według Pontyfikału Rzymskiego Kościoła. Około godziny 11ej, nastąpiła solenna Processja wprowadzenia N. SAKRAMENTU. Po wprowadzeniu PANA ZASTĘPÓW do nowej Świątyni, wyszła SUMMA. Rozpoczął ją Dostojny Pasterz Processją naokoło Kościoła. Był to uroczy, pełen zbudowania, i prawdziwie pocieszający obraz dla prawego Chrześcijanina, kiedy w obliczu blisko 10,000 ludu, z najodleglejszych stron Powiatów sąsiednich przybyłego, i cały rynek zalegającego, NAJWYŻSZA MĄDROŚĆ odbierała cześć świata, kiedy Panowie i Dziedzice ziemscy, idąc w ślad za pobożnością Praojców, pragnąc złożyć hołd WSZECHMOCNEMU, sami nieśli Chorągwie Bractwa, a ich Córy dobijały się o zaszczyt niesienia Obrazów Świętych. Celebrans postępując pod baldahinem, którego podpory unosili Obywatele, prowadzony był przez Członków Dozoru Kościelnego, otoczony gronem pobożnem płci obojej Obywatelstwem. Za powrotem Processji do Kościoła, Dostojny Pasterz odprawił pontyfikalnie MSZĘ Śtą. Wymowne i zastosowane do uroczystości Kazanie, miał JW. JX. Prałat Katedry Lubel: Baranowski¹³⁵. Po Summie, J W. JX. Biskup udzielił wszystkim, na mocy służącej Mu władzy, Błogosławieństwo Pasterskie z odpustem rocznym, rozciągając

¹³³ Stanisław Mackiewicz (więcej w Grabowieckim Słowniku Biograficznym).

¹³⁴ Ignacy Bobakowski (więcej w Grabowieckim Słowniku Biograficznym).

¹³⁵ Walenty Baranowski, późniejszy biskup lubelski.

Odpust 40-dniowy do tych, co w następstwie przystępować będą do SAKRAMENTÓW ŚS. w każdą rocznicę poświęcenia, mającą się obchodzić według postanowienia JW.JX. Biskupa, w pierwszą Niedzielę po Ście MATEUSZU. Popołudniu celebrował dostojny Pasterz Nieszpory. Wieczorne to Nabożeństwo, po Kazaniu pełnem Ewangelicznego namaszczenia przez W. JX. Zakrzewskiego¹³⁶ Kanonika Hon: Lubels:, Vice-Dziekana Tyszowieckiego, Proboszcza w Wożuczynie, mianem, zakończone zostało Processją i zakonkludowało pamiętną tę uroczystość. Taką koleją upłynęły dni pokuty i pociechy religijnej w mieście Grabowcu przy czynnem udziale miejscowego Proboszcza, okolicznych Plebanów i XX.Kapucynów i Bernardynów przybyłych z Lublina, a to pod czujnem okiem Dostojnego Pasterza Dyecezji Lubelskiej, JW. JX. Biskupa Pieńkowskiego, który niezmordowany w pracy, prawie bez odpoczynku, Owczarni swojej udzielał duchownej pomocy. Zapisując w kronice naszej fakt ten, świadczący o pobożności dzisiejszych pokoleń, czynimy to tem skwapliwiej, że nowo wzniesiona pod wezwaniem Śgo MIKOŁAJA Biskupa Świątynia, po większej części z dobrowolnych Ofiar parafjan, przyozdobioną została pracami pobożnych Dam naszych. W liczbie wielu przedmiotów starannie wykończonych, zwróciły szczególnie uwagę: kilka wspaniałych ornatów, pyszne antepedjum w wielkim Ołtarzu, poduszki i pulpity do Mszałów, pas z brązowymi ozdobami do dzwonka przy zakrystji, że pominiemy tyle innych; oby Niebo które w tych kilku dniach, jakby na znak, że przyjmuje modły i ofiary Wiernych, taką jaśniało pogodą, udzieliło Wam za to czcigodne Niewiasty, hojnego błogosławieństwa! Wyjednają Wam je Kapłani, którzy na intencję Waszą modły przed Ołtarzami Świątymi zanosząc do STWORCY, błagać o nie będą dla Was i dla dzieci Waszych!”¹³⁷. Na podsumowanie nasuwa się okrzyk „Niech żyją wiecznie nasi przodkowie”.

Na terenie parafii działały co najmniej trzy bractwa: Bractwo Różańcowe, Bractwo Szkaplerza i Bractwo Trzeźwości¹³⁸.

W 1856 roku w skład diecezji wchodziło dwanaście dekanatów: chełmski, chodelski, hrubieszowski, lubartowski, lubelski, kazimierzowski, krasnostawski, tarnogrodzki, urzędowski, zaklikowski, zamojski. Grabowiec należał do dekanatu hrubieszowskiego. W skład dekanatu hrubieszowskiego wchodziły parafie: Bończa, Dub, Dubienka, Grabowiec, Horodło, Hrubieszów, Kryłów, Moniatycze, Trzeszczany, Uchanie¹³⁹.

25 lipca 1858 roku prawdopodobnie odwiedził parafię Grabowiec biskup lubelski Wincenty a’Paulo Pieńkowski, gdyż jest wpisany do księgi urodzeń jako ojciec chrzestny Elżbiety Kunegundy Gimlewicz (córci Michała – kuchmistrza w Werbkowicach, na dworze Suffczyńskich oraz Józefy z Michałowskich). Matką chrzestną dziecka była Elżbieta Szydłowska – właścicielka dóbr Werbkowice¹⁴⁰.

¹³⁶ Aleksander Zakrzewski.

¹³⁷ KW 1855, Nr 279, s. 1417, 1418.

¹³⁸ Kaczmar, s. 87.

¹³⁹ Spis DL 1856.

¹⁴⁰ APRG, Księga urodzeń, 1857-1862, k. 138/74.

Odcisk 1 – Rok 1859. Odcisk pieczęci Urzędnika Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej (r.l.) w Grabowcu Powiatu Hrubieszowskiego (ze zbiorów Andrzeja Karczmarczuka).

Odcisk 2 – Rok 1860, 6 maja. Odcisk pieczęci Urzędnika Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej (r.l.) w Grabowcu Powiatu Hrubieszowskiego oraz podpis księdza proboszcza parafii Piotra Bychawskiego (tegoż urzędnika).

Wiosną **1861** roku odbywały się na terenie zaboru rosyjskiego, w tym także guberni lubelskiej, manifestacje religijne w kościołach i poza nimi. Urządzano procesje, w których brali udział także urzędnicy, do krzyży upamiętniających poległych w wypadkach lutowych (w brutalnym stłumieniu, 27 lutego, manifestacji religijno-patriotycznej na Placu Zamkowym w Warszawie) i kwietniowych lub do wzniesienia takich krzyży względnie kopców, mogił. W mieście Grabowcu i na pobliskiej górze [„Górze Zamkowej”] wzniesiono takie krzyże, których fundatorami byli okoliczni obywatele¹⁴¹.

Z rozkazu namiestnika Królestwa Polskiego - Aleksandra Nikołajewicza von Lüders, z dnia 24 listopada 1861 roku rozpoczęto akcję usuwania z krzyży wszelkich rewolucyjnych, narodowych znaków: orła białego, wieńców, koron cierniowych, kajdan, przełamanego oblicza zbawiciela. Polecono zachować tylko serca oraz litery JRN. Akcja ta jednak nie przyniosła oczekiwanych rezultatów¹⁴². Emblematy rewolucyjne z krzyży w obrębie kościoła i cmentarzy mieli usuwać duchowni a przy drogach sołtysi. Z raportu naczelnika powiatu hrubieszowskiego

¹⁴¹ Riabinin LPS, s. 49-50.

¹⁴² Riabinin LPS, s. 65-66.

z 12 stycznia 1862 roku wynika, że w Grabowcu zostały te emblematy usunięte¹⁴³.

W **1864** roku do parafii Grabowiec należały m.in. następujące miejscowości: Czechówka, Dańczypol, Dworzysko, Grabowczyk, Grabowiec, Henrykówka, Hołużne, Horyszów Polski, Kalinówka, Kozomyje (Kozomije), Majdan Tuczępski, Miączyn, Ornatowice, Siedlisko, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Wielkie, Stanisławka, Świdniki, Szystowice, Trościanka, Tuczępy¹⁴⁴.

Odcisk 3 – Rok 1864. Odcisk pieczęci Urzędnika Stanu Cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej (r.l.) w Grabowcu (ze zbiorów parafii).

W **1865** roku sieć dekanatów dostosowano do podziału województwa na powiaty¹⁴⁵.

Ukaz carski z 26 grudnia 1865 roku o urządzeniu duchowieństwa świeckiego rzymskokatolickiego w Królestwie Polskim wprowadził obowiązek przekazania wielu nieruchomości jak i funduszy kościelnych skarbowi królestwa. Wprowadził etaty dla księży i wynagrodzenie dla nich. W diecezji lubelskiej mogło być 3 proboszczów klasy 1 (wynagrodzenie 500 rs.), 9 proboszczów klasy 2 (400), 101 administratorów (300) oraz 71 wikariuszy (150)¹⁴⁶. Zgodnie z powyższym administrator grabowiecki pobierał 300 rubli rs. pensji a ks. wikary 150¹⁴⁷.

27 marca **1868** roku został sporządzony inwentarz „fundi instructi” parafii w związku z przyjęciem parafii przez ks. Feliksa Troszczyńskiego po odwołaniu z probostwa ks. Piotra Bychawskiego. Podczas przekazywania majątku byli obecni ze strony władz duchownych: administrator parafii Uchanie ks. Józef Bagrowski, ze strony rządu: burmistrz miasta Grabowca Józef Sebowicz w obecności kolatora kościoła a zarazem dziedzica dóbr Grabowiec Romana Tuszowskiego oraz członka dozoru kościelnego Mieczysława (?lub Stanisława) Gąsiorowskiego¹⁴⁸.

9/21 czerwca **1869** roku został sporządzony inwentarz „fundi instructi” parafii w związku z przyjęciem parafii przez ks. Józefa Mleczo. Podczas przekazywania majątku byli obecni ze strony władz duchownych: dziekan hrubieszowski i proboszcz parafii Hrubieszów ks. Piotr Bychawski, ze strony rządu: burmistrz miasta Grabowca Józef Sebowicz¹⁴⁹.

W 1869 roku parafia miała 4471 parafian. Na terenie parafii mieszkało 10000

¹⁴³ Budziarek, s. 371.

¹⁴⁴ APRG, Księga urodzeń, 1862-1871.

¹⁴⁵ Zahajkiewicz ALHA, s. 107.

¹⁴⁶ GW 1866, Nr 8, s. 1.

¹⁴⁷ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

¹⁴⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 75-85.

¹⁴⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 75-85.

grekokatolików, 1212 Żydów, 12 ascetów¹⁵⁰.

W **1870** roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: Bereść (Bereście), Bronisławka, Czartoria, Czechówka, Dańczypol, Dobromierzyce, Dworzysko, *Filipin*, *Frankamionka*, Gdeszyn, Grabowczyk, Grabowiec, *Henrykówka*, Hołużne, Horyszów Polski, Horyszów Ruski, Hostynne, *Kalinówka*, *Karolin*, *Koniuchy*, Kozomyje, Majdan Tuczępski, *Manin*, Miączyn, *Ministrówka*, Ornatowice, Peresołowice, Rogów, Siedlisko, Skibice, Skomorochy, Stanisławka, Świdniki, Szczelatyn, Szystowice, Trościanka, Tuczępy, *Tuszyn*, Werbkowice, *Wierzbica*, *Wola*, *Wygoda Kolonia*, Zaborce, *Zawalów*, *Żuków*, Żurawłów (miejscowości zaznaczone kursywą nie zostały wymienione)¹⁵¹.

Do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: Bereść (Bereście), Bronisławka, Czartoria, Czechówka, Dańczypol, Dobromierzyce, Dworzysko, *Filipin*, *Frankamionka*, Gdeszyn, Grabowczyk, Grabowiec, Hołużne, Horyszów Polski, Horyszów Ruski, Hostynne, *Kalinówka*, *Karolin*, *Koniuchy*, Kozomyje, Majdan Dańczypolski (Henrykówka), Majdan Tuczępski, *Manin*, Miączyn, *Ministrówka*, Ornatowice, Peresołowice, Rogów, Siedlisko, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Duże, Stanisławka, Świdniki, Szczelatyn, Szystowice, Trościanka, Tuczępy, *Tuszyn*, Werbkowice, *Wierzbica*, *Wola*, *Wygoda Kolonia*, Zaborce, *Zawalów*, *Żuków*, Żurawłów (miejscowości zaznaczone kursywą nie zostały wymienione) (-1871-1874-)¹⁵².

Miejscowości: Cieszyn, Monastyrzek, Osieczyna, Wolica Uchańska, Żuków należały do parafii r.l. Skierbieszów (-1870-1873-).

W **1872** roku parafia miała 5100 parafian. Na terenie parafii mieszkało 4680 grekokatolików, 1212 Żydów, 15 ascetów¹⁵³.

W **1873** roku parafia miała 5112 parafian. Na terenie parafii mieszkało 3300 grekokatolików, 1212 Żydów, 18 ascetów¹⁵⁴.

Odcisk 4 – Rok 1875, 22 marca. Odcisk pieczęci urzędowej Generalnego Konsystorza Diecezji Lubelskiej. Pieczęć była używana także w 1874 roku (ze zbiorów Andrzeja Karczmarczyka).

Po ukazie carskim z 13 maja **1875** roku dotyczącym kasacji unii w Królestwie Polskim rząd carski zakazał biskupowi lubelskiemu przeprowadzania wizyt pasterskich w niektórych parafiach. Wizyty były możliwe dopiero po ukazie z 17/30 kwietnia 1905 roku¹⁵⁵.

W **1877** roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: Bereść

¹⁵⁰ Spis DL 1870, s. 26.

¹⁵¹ Spis DL 1870, s. 26.

¹⁵² Spis DL 1871, s. 27; Spis DL 1873, s. 30; Spis DL 1874, s. 60.

¹⁵³ Spis DL 1873, s. 30.

¹⁵⁴ Spis DL 1874, s. 60.

¹⁵⁵ Kubicki 2/3, s. 95, 96.

(Bereście), Bronisławka, Czartoria, Czechówka, Dańczypol, Dobromierzyce, Dworzysko, Filipin, Frankamionka, Gdeszyn, Grabowczyk, Grabowiec, Henrykówka, Hołużne, Horyszów Polski, Jurydyka Grabowiec, Kalinówka, Karolin, Koniuchy, Majdan Tuczępski, Manin, Miączyn, Ministrówka, Ornatowice, Peresołowice (wieś i folwark), Rogów, Siedlisko, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Wielkie, Stanisławka, Świdniki, Szczelatyn, Kozomyje, Szystowice, Trościanka, Tuczępy, Tuszyn (folwark), Werbkowice, Wierzbica, Wola, Wygoda Kolonia, Zaborce (wieś i kolonia), Zawalów, Żuków, Żurawłów¹⁵⁶.

25 sierpnia **1879** roku został sporządzony inwentarz „fundi instructi” parafii w związku z przyjęciem parafii przez ks. Feliksa Kamińskiego od tymczasowego administratora ks. Antoniego Kwiatkowskiego. Podczas przekazywania majątku byli obecni ze strony władz duchownych: dziekan hrubieszowski i proboszcz parafii Hrubieszów ks. Antoni Kazanowski, ze strony rządu: wójt gminy Grabowiec Andrzej Bedlicki. Obecny był także prezes dozoru kościelnego Roman Tuszowski oraz członkowie dozoru kościelnego Stanisław Gąsiorowski i Stanisław Nowicki¹⁵⁷.

W **1879** roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości (trzydzieści pięć): Bereść, Bronisławka, Czartoria, Czechówka, Dańczypol, Dobromierzyce, Dworzysko, Gdeszyn, Grabowczyk, Grabowiec, Hołużne, Horyszów Polski, Horyszów Ruski, Hostynne, Kozomyje, Majdan Dańczypolski, Majdan Tuczępski, Miączyn, Ministrówka, Ornatowice, Peresołowice, Rogów, Siedlisko, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Wielkie, Stanisławka, Szczelatyn, Szystowice, Świdniki, Trościanka, Tuczępy, Werbkowice, Zaborce, Żurawłów¹⁵⁸.

W **1880** roku jarmarki i targ z trzodą chlewną odbywały się pod samym kościołem. Dozór kościelny prosił wójta gminy i konsystorza o wpłynięcie na władze włościańskie w prawie przesunięcia targu z przed kościoła. W liście do konsystorza czytamy: „nie może obojętnie patrzeć jak trzoda chlewna ryje plac przed Kościołem i podkopuje fundamenta parkanu i dzwonnicy, która skutkiem tego porysowawszy się grozi upadkiem i wymaga gwałtownej reperacji”. 5 stycznia **1881** roku wicegubernator polecił naczelnikowi hrubieszowskiemu przesunięcie targu w inne miejsce¹⁵⁹.

Odcisk 5 – Rok 1880, 18 maja. Odcisk pieczęci urzędowej Generalnego Konsystorza Diecezji

¹⁵⁶ SKR T1; SKR T2, s. 14.

¹⁵⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 75-85.

¹⁵⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

¹⁵⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 135-136.

Odcisk 6 – Rok 1898. Odcisk pieczęci urzędowej dziekana dekanatu hrubieszowskiego (archiwum parafii św. Mikołaja w Grabowcu).

Decyzją biskupa lubelskiego Franciszka Jaczewskiego z dnia 19 czerwca 1900 roku domostwo młynarskie (kolonia) Lubicz oraz folwarki Elżbietówka, Teofilówka zostały wyjęte z parafii Grabowiec i przekazane parafii Trzeszczany. Wówczas proboszczem parafii Trzeszczany był ks. Julian Kiliński – późniejszy proboszcz parafii Grabowiec¹⁶³.

Odcisk 7 – Rok 1900, 27 czerwca. Odcisk pieczęci urzędowej dziekana dekanatu hrubieszowskiego (archiwum parafii św. Mikołaja w Grabowcu; pieczęć ta była używana także w roku: 1886, 1891, 1894).

2.8. Opis dziejów parafii, XX wiek

W **1901** roku parafia liczyła 5929 parafian¹⁶⁴.

Do parafii Grabowiec należała osada Grabowiec oraz wsie: Bereście, Bronisławka, Czechówka, Dańczypol, Dobromierzyce, Dworzysko, Gdeszyn, Grabowczyk, Hołużne, Horyszów Polski, Horyszów Ruski, Hostynne, Konopne, Kotorów, Łutów (Łutów), Majdan Dańczypolski, Majdan Tuczępski, Miączyn, Ministrówka, Ornatowice, Peresołowice, Rogów, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Wielkie, Stanisławka, Świdniki, Szczelatyn, Szystowice, Trościanka, Tuczępy, Wólka Horyszowska, Wólka Tuczępska, Zaborce, Żurawłów i posiadłości ziemskie: Czartoria, Felinów, Franciszków, Siedlisko (Werbkowiec –

¹⁶³ APRG, Kopia decyzji biskupa Franciszka Jaczewskiego z dnia 19.06.1900 w sprawie przesunięcia miejscowości między parafiami: Grabowiec, Trzeszczany.

¹⁶⁴ Spis DL 1902, s. 43.

zauważyć, że parafianie czekali na wizytację parafii przez biskupa od października 1855 roku, czyli prawie 52 lata. Biskup – prawdopodobnie – poświęcił dobudowane kaplice (wg innego źródła kaplice dobudowano w 1908 roku)¹⁷³.

W 1907 roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: osada Grabowiec; wsie: Bereście, Bronisławka, Czartoria, Czechówka, Dańczypol, Dobromierzyce, Dworzysko, Gdeszyn, Grabowczyk, Hołużne, Horyszów Polski, Horyszów Ruski, Hostynne, Konopne, Kotorów, Krynki (?), Lutów, Majdan Dańczypolski vel Henrykówka, Majdan Tuczępski, Miączyn, Ministrówka, Ornatowice, Peresołowice, Rogów, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Wielkie, Stanisławka, Szczelatyn, Szystowice, Świdniki, Trościanka, Tuczępy, Wólka Horyszowska, Wólka Tuczępska, Zaborce, Żuków, Żurawłów oraz folwarki: Franciszków, Siedlisko¹⁷⁴.

W czasie świąt wielkanocnych **1909** roku ksiądz Kazimierz Łuczyński, wikariusz parafii Grabowiec, odprawił uroczyste nabożeństwo o pozostawienie Chełmszczyzny w granicach Królestwa Polskiego¹⁷⁵.

W **1911** roku diecezja lubelska leżała w prowincji warszawskiej¹⁷⁶.

W 1911 roku na łożu śmierci Władysław Czachórski, właściciel dóbr Grabowczyk, podarował 500 rubli na kościół¹⁷⁷.

W 1911 roku parafia Grabowiec należała do dekanatu hrubieszowskiego diecezji lubelskiej i liczyła 9548 parafian¹⁷⁸.

W suplikacji, w **1913** roku, w punkcie piątym czytamy „Abyś IMPERATORA naszego z całym Jego Domem i ludem poddanym w łasce i opiece Twojej zachować raczył. Prosimy Cię Panie”¹⁷⁹.

W **1914** roku parafia w Grabowcu należała do dekanatu hrubieszowskiego diecezji lubelskiej w guberni chełmskiej. Do dekanatu należały także parafie: Dubienka, Horodło, Hrubieszów, Kryłów, Moniatyczne, Oszczów Trzeszczany, Uchanie¹⁸⁰.

Rekolekcje wielkopostne w Grabowcu, w **1916** roku, przeprowadzili oo. redemptoryści z Galicji (podobnie jak w wielu innych parafiach diecezji lubelskiej)¹⁸¹.

¹⁷³ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 148; Gśw 1924, Nr 2269, s. 3.

¹⁷⁴ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 148.

¹⁷⁵ Kubicki 2/1, s. 408.

¹⁷⁶ Spis DL 1931, s. 6-7

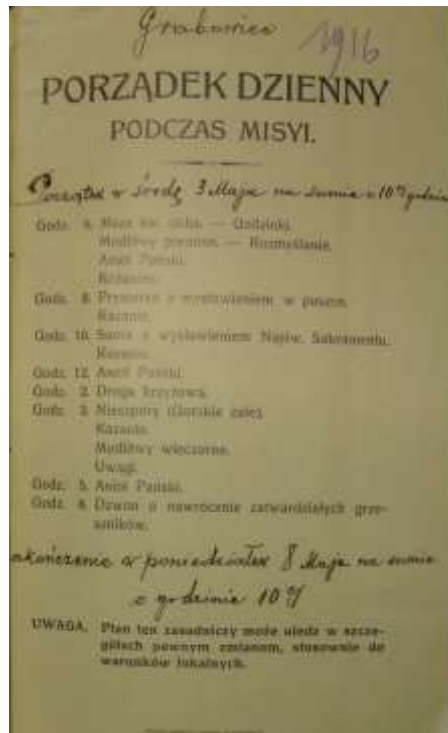
¹⁷⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 150.

¹⁷⁸ Spis DL 1912, s. 33.

¹⁷⁹ Spis DL 1914, s. 110.

¹⁸⁰ Spis DL 1915, s. 33-35; Chełmska, s. 220.

¹⁸¹ ZLub 1916, Nr 95, s. 6; ZLub 1916, Nr 145, s. 3.

Dokument 1 – Rok 1916, 3-8 maja. Porządek dzienny misji świętych w parafii Grabowiec (ze zbiorów parafii).

Należy zaznaczyć, że 8 grudnia **1918** roku odbyła się pierwsza inauguracja roku szkolnego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, która odbyła się w gmachu Diecezjalnego Seminarium Duchownego w Lublinie¹⁸².

Do dekanatu hrubieszowskiego, w 1919 roku, należały następujące parafie (dziewięć): Dubienka, **Grabowiec** (z kaplicami publicznymi – Gdeszyn, Miączyn i z kościołem filialnym w Horyszowie Polskim), Horodło (z kaplicą publiczną w Matczu), Hrubieszów (z kaplicami publicznymi w Metelinie i Mienianach), Kryłów (z kaplicą w Szychowicach), Moniatycze, Trzeszczany, Uchanie, Oszczów (z kaplicą publiczną w Poturzynie, pow. tomaszowski)¹⁸³.

6 lutego **1919** roku z części parafii Grabowiec (Ministrówka, Cześniki, Horyszów Polski) a także parafii Dub i Sitaniec została erygowana przez biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana parafia Horyszów Polski¹⁸⁴.

27 kwietnia 1919 roku biskup lubelski Marian Leon Fulman odprawił w katedrze lubelskiej pontyfikalne nabożeństwo dziękczynne z okazji zdobycia Wilna i powrotu z Francji wojsk generała Józefa Hallera¹⁸⁵.

11 maja 1919 roku biskup lubelski Marian Leon Fulman odprawił w katedrze lubelskiej pontyfikalne mszę św. w pierwszą rocznicę bitwy pod Kaniowem¹⁸⁶.

W dniach 13-14 czerwca 1919 roku planowana była wizytacja kanoniczna parafii Grabowiec przeprowadzona przez biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana¹⁸⁷. Wizytacja nie odbyła się ze względu na epidemię tyfusu w wieku parafiach.

W dniach 10-12 września 1919 roku została przeprowadzona wizytacja parafii przez biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana. Na powitanie biskupa stawili się uczniowie z 18

¹⁸² Gość Niedzielny (dodatek Gość Lubelski), 2012, Nr 50, s. II.

¹⁸³ Spis DL 1919, s. 30-32.

¹⁸⁴ Schematyzm 1925, s. 125.

¹⁸⁵ WiadLub 1919, Nr 6, s. 190.

¹⁸⁶ WiadLub 1919, Nr 6, s. 190.

¹⁸⁷ GŁL 1919, Nr 128, s. 3; ZLub 1919, Nr 210, s. 2; WiadLub 1919, Nr 6, s. 191.

szkół, którzy machali chorągiewkami. Nie obyło się bez śpiewów ludowych oraz melodii w wykonaniu wiejskiej kapeli. Biskup dokonał bierzmowania dzieci (1103 osób), spotkał się z 293 członkami III Zakonu św. Franciszka zgromadzonymi przez gankiem plebanii. W przeddzień wyjazdu biskup wysłuchał „śpiewek ludowych w wykonaniu młodzieży żeńskiej i męskiej”. „Za staranność w prowadzeniu parafii i utrzymanie kościoła zasłużył sobie na uznanie nad dziatwą ks. prob. Julian Kiliński, a za pracę i szerzenie śpiewów – ks. Aleksander Krassowski, gorliwy pomocnik proboszcza”. Biskup podkreślił dobrą działalność koła tercjarskiego i zaznaczył, że szkolnictwo w Grabowcu rozwija się w duchu bożym. Z Grabowca biskup wyruszył do Trzeszczan odwiedzając po drodze kościoły pounickie: Horyszów Polski, Horyszów Ruski, Zawalów, Gdeszyn, Miączyn¹⁸⁸.

Zdjęcie 1 – Rok 1919, 12 września. Biskup lubelski Marian Leon Fulman opuszcza, po zakończeniu wizytacji, parafię Grabowiec. Zdjęcie ze zbiorów Celiny i Mariana Kołtunów.

27 listopada 1919 roku na konferencji dekanalnej w Hrubieszowie postanowiono założyć w każdej parafii bibliotekę. Podczas konferencji zebrano 600 koron na rzecz głodnych kapłanów w Rosji¹⁸⁹.

2 marca 1920 roku Kolonia Peresołowice, decyzją nr 649, została wyłączona z parafii Grabowiec i przyłączona do parafii Werbkowice¹⁹⁰.

¹⁸⁸ WiadLub 1919, Nr 8, s. 231; WiadLub 1919, Nr 10, s. 313, 314.

¹⁸⁹ WiadLub 1919, Nr 11/12, s. 347, 351.

¹⁹⁰ AAL AKDL, Akta Kościoła w Gdeszynie, sygn. 61/IVb/21a, k. 43.

Odcisk 9 – Rok 1920. Odcisk pieczęci urzędowej dziekana dekanatu hrubieszowskiego (ze zbiorów parafii, używana w latach: -1920-1939-).

W **1921** roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości:, Bereś, Bronisławka, Czechówka Górna, Czechówka Dolna, Dańczypól, Dworzysko, Grabowiec, Grabowiec-Góra, Hołużne, Henrykówka, Konstantynówka vel Czartoria, Ornatowice, Rogów, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Wielkie, Świdniki, Szczelatyn, Szystowice, Żurawłów oraz folwarki Franciszków i Siedlisko¹⁹¹.

W 1921 roku w kościele pracowali organista i kościelny¹⁹².

Po śmierci prezydenta RP Gabriela Narutowicza 17 grudnia **1922** roku biskup lubelski Marian Leon Fulman w odezwie do duchowieństwa diecezji lubelskiej napisał: „Dokonany śmiertelny zamach na osobie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej nie tylko przyniósł wstyd narodowi, ale pogрузzył go ciężką żałobą. Bólem serce nasze przejęte, że drogą mordu szaleniec usiłuje wpływać na porządek polityczny w kraju i zapomina o Boskim przykazaniu „Nie zabijaj!”. Wobec tego nieszczęścia narodowego polecamy Wielebnemu Duchowieństwu odprawić we wszystkich kościelnych kościołach parafialnych po porozumieniu z Władzami cywilnymi nabożeństwo żałobne za duszę ś.p. Gabriela Narutowicza i wezwać lud do modlitwy na intencję skolatanęj ojczyzny”¹⁹³.

13 kwietnia **1923** roku, decyzja nr 898, została erygowana parafia Sahryń, do której weszły miejscowości dawnej należące do parafii Werbkowice a także parafii Grabowiec (np. Łotów)¹⁹⁴. Do nowej parafii Sahryń należały następujące miejscowości: Hostynne, Konopne, Kotorów, Łotów, Malice, Pasieka, Peresołowice, Sahryń, Strzyżewice [Strzyżowiec], Terebin, Terebiniec, Werbkowice, Wronowice¹⁹⁵.

16 lipca 1923 roku, w dzień odpustu parafii, odbył się uroczysty pogrzeb posterunkowego Państwowej Policji Jana Kowalczyka, który zginął w walce z bandytami we folwarku Tuczępy. Kondukt pogrzebowy prowadził ks. Andrzej Borsukiewicz, proboszcz miejscowej parafii w asyście czterech proboszczów sąsiednich parafii. Orkiestra Państwowej Policji „żegnała marszem pogrzebowym kolegę”. „Za orszakiem pogrzebowym postępowały tłumy publiczności”. Nad grobem przemawiali w serdecznych słowach ks. Andrzej Borsukiewicz, komendant IV Okręgu Policji Państwowej Galera, starosta hrubieszowski Bolesław Zamościk¹⁹⁶.

¹⁹¹ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

¹⁹² KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

¹⁹³ GŁ 1922, Nr 349, s. 2.

¹⁹⁴ AAL AKDL, Akta Kościoła w Gdeszynie, sygn. 61/IVb/21a, k. 43.

¹⁹⁵ GŁ 1923, Nr 117/118, s. 3.

¹⁹⁶ GŁ 1923, Nr 194, s. 6.

7 sierpnia 1923 roku, decyzją nr 1961, została przywrócona parafia Werbkowice, do której m.in. Peresołowice zostały włączone¹⁹⁷.

Odcisk 10 – Rok 1923. Odcisk pieczęci urzędowej Urzędnika Stanu Cywilnego Grabowieckiej Rzymskokatolickiej Parafii w Powiecie Hrubieszowskim (fragment dokumentu ze zbiorów Ryszarda Karczmarczuka).

19 lutego **1924** roku wizytował parafię Grabowiec biskup Marian Leon Fulman¹⁹⁸.

4 kwietnia 1924 roku Stolica Apostolska wydała m.in. biskupowi lubelskiemu Marianowi Fulmanowi pełnomocnictwa dotyczące powołania na ziemiach polskich nowego katolickiego obrządku wschodniego¹⁹⁹. M.in. na terenie parafii grabowieckiej było spora grupa prawosławnych, którą postanowiono przyłączyć do kościoła rzymskokatolickiego.

Do prac misyjnych byli kierowani księża wyświęceni w nowym obrządku oraz zakonnicy. Do działalności neounijnej biskup Marian Fulman angażował także bazylianów. Biskup zwrócił się do Prowincjała Zakonu Bazylikańskiego we Lwowie z zaproszeniem do udziału w tej działalności, z zaznaczeniem korzystnych warunków dla bazylianów²⁰⁰.

W neounii pozostawiono całą obrzędowość prawosławną. Główną zmianą było wprowadzenie zwierzchności papieża. Do ektenii wprowadzono imię papieża jak i imiona diecezjalnych biskupów łacińskich. Ponadto pozwolono wyznawcom nie uznawać w wyznaniu wiary tego, że Duch Święty pochodzi także od Syna²⁰¹.

Do obrządku wprowadzono kult: Najświętszego Serca Jezusowego, Najświętszego Sakramentu oraz dogmat Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny a także święta: Bożego Ciała, Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, św. Józefa Kuncewicza²⁰².

¹⁹⁷ AAL AKDL, Akta Kościoła w Gdeszynie, sygn. 61/IVb/21a, k. 43.

¹⁹⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164.

¹⁹⁹ Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s. 138-139.

²⁰⁰ Pelica KPL, s. 175; Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s. 142.

²⁰¹ Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s. 145-146.

²⁰² Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s. 146-147.

Chrzty miały odbywać się tylko w kościele a nie w domach prywatnych (jak często bywało u wyznawców prawosławia)²⁰³.

Szaty duchowieństwa były podobne do prawosławnych (co czasami dezinformowało wiernych czy są na mszy prawosławnej czy na neounickiej). Ponadto w kościołach pojawiły się tablice informacyjne o rozkładzie nabożeństw, krzyże z wyrzeźbionym ciałem Chrystusa (w przeciwieństwie do namalowanych w prawosławiu), woda święcona w przedsionkach²⁰⁴.

W dniach 10-12 czerwca 1924 roku odbyła się „wiosenna” wizytacja kanoniczna parafii przeprowadzona przez sufragana lubelskiego Adolfa Józefa Jełowickiego²⁰⁵.

W związku ze sprowadzeniem zwłok Henryka Sienkiewicza do kraju i 26 października 1924 roku uroczystego wzniesienia do katedry św. Jana w Warszawie a następnie złożenie ich, 27 października 1924 roku, w podziemiach tej katedry biskup lubelski Marian Leon Fulman wezwał duchowieństwo diecezji lubelskiej, aby w niedzielę 26 października 1924 roku wezwało z ambony wiernych do „modlitwy za duszę wielkiego syna Kościoła i Ojczyzny” a 27 października 1924 roku do przeprowadzenia, w porozumieniu z miejscowymi działaczami społecznymi, uroczystego nabożeństwa żałobnego²⁰⁶.

Wg stanu na 1 stycznia 1925 roku parafia należała do dekanatu hrubieszowskiego diecezji lubelskiej (pozostałe parafie Buśno, Dubienka, Gdeszyn, Horodło, Hrubieszów, Kryłów, Moniatyce, Oszczów, Sahryń, Szpikołoso, Trzeszczany, Tuczępy, Uchanie, Werbkowice, Zawalów) a liczba katolików w parafii wynosiła 5702. Na stanowisku wikariusza był wakat. W Grabowcu funkcjonował także kościół św. Kajetana a w Świdnikach kościół filialny św. Mikołaja²⁰⁷.

...Tuczępy

10 lutego 1925 roku w Rzymie zawarto Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczypospolitą Polską, który wszedł w życie z dniem 2 sierpnia 1925 roku. Konkordat wprowadzał modlitwę liturgiczną, w każdą niedzielę i w dniu 3 maja, w intencji Rzeczypospolitej i jej prezydenta. 28 maja 1925 roku biskupi ustalili tekst modlitwy, w języku łacińskim, dla całej Polski. Modlitwę należało śpiewać po ostatniej ewangelii na sumie²⁰⁸.

28 października 1925 roku papież Pius XI bullą „Vixdum Poloniae Unitas” określił nową strukturę kościelną w Polsce. Bulla dostosowała organizację kościelną do granic Polski²⁰⁹. Wówczas funkcjonowało 5 metropolii (gnieźnieńsko-poznańska, krakowska, lwowska, wileńska, warszawska), 6 archidiecezji i 16 diecezji²¹⁰.

Parafia Grabowiec w dekanacie hrubieszowskim diecezji lubelskiej metropolii warszawskiej – 28.10.1925

9 listopada 1926 roku na zjeździe biskupów diecezji łacińskich z byłego zaboru rosyjskiego ustalono urzędową nazwę dla kościoła neounickiego: Kościół Katolicki Obrządku Wschodniosłowiańskiego. Obrządek neounicki był skierowany do wyznawców prawosławia zamieszkujących tereny wschodnie Polski²¹¹.

²⁰³ Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s. 149.

²⁰⁴ Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s. 146-147.

²⁰⁵ GŁ 1924, Nr 147, s. 4.

²⁰⁶ GŁ 1924, Nr 285, s. 3.

²⁰⁷ Schematyzm 1925, s. 125; IWL 1925, s. 103.

²⁰⁸ WiadLub 1925, Nr 7, s. 195, 196.

²⁰⁹ Müllerowa 1980, s. 13.

²¹⁰ Müllerowa 1980, s. 13.

²¹¹ Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-

Parafie neounickie były erygowane w celu pozyskiwania wiernych dla Kościoła łacińskiego. Parafie powstawały z inicjatywy biskupów łacińskich²¹².

W 1927 roku biskup lubelski Marian Fulman utworzył w Grabowcu (a także w Horodle) wikariat obrządku wschodniosłowiańskiego przy proboszczu łacińskiej parafii. Warunkiem utworzenia parafii neounickiej było posiadanie 100 wiernych stale przystępujących do sakramentów²¹³.

Zdjęcie 2 – Rok 1927 (najpóźniej). Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie ze zbiorów Elżbiety Widyma, autor: Zakład Fotograficzny J. Strzyżowski w Zamościu). Wśród dzieci siedzi ksiądz Jan Wojciech Samolej. W trzecim rzędzie od dołu: trzeci od prawej Edward Lisiuk.

słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s.127.

²¹² Pelica KPL, s. 143; Wójciuk Michał, „Specyfikacja organizacji i zarys charakteru Cerkwi katolickiej obrządku bizantyjsko-słowiańskiego o liturgicznej tradycji synodalnej na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej w latach 1924-1939” – Koło Historii, Nr 7, Lublin 2003, s.129.

²¹³ Pelica KPL, s. 174.

Zdjęcie 3 – Rok 1927 (najpóźniej). Członkowie Związku Młodzieży Wiejskiej w Grabowcu (zdjęcie ze zbiorów Celiny i Mariana Kołtunów).

W parafii wymieniane są trzy kościoły, w tym dwa w Grabowcu (św. Mikołaja, św. Kajetana Wyznawcy) a jeden w Świdnikach (św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy) (-1928-1931)²¹⁴.

W 1928 roku parafia Grabowiec liczyła 5824 parafian²¹⁵.

²¹⁴ Spis DL 1929, s. 58; Spis DL 1931, s. 60.

²¹⁵ Spis DL 1929, s. 58.

Zdjęcie 4 – Rok 1929, 20 października. Członkowie²¹⁶ Koła Młodzieży Wiejskiej w Grabowiec-Góra (zdjęcie ze zbiorów Ireny Sokołowskiej z Krawczuków, autor Leon Sokołowski). Opisu zdjęcia dokonała m.in. Zofia Paul (z Surmów, mama Barbary Fik.).

W pierwszym rzędzie od lewej siedzą: Bronisław Paul, ... Boniecki (prawdopodobnie).

W drugim rzędzie od lewej siedzą: n, Anna Trybalska, Adela Karczmarchuk, Wanda Karczmarchuk, n, Alojzy Spaltenstein (kierownik szkoły w Grabowcu), n, Aniela Boniecka, Jadwiga Paul, n.

W trzecim rzędzie od lewej stoją: Kazimierz Zawalski, Konstanty Boniecki, Bronisław Kocaj, Feliks Wójciuk (mąż Janiny), Irena Krawczuk (po mężu Sokołowska), Karolina Poznańska, n, n, Janina Otrocka, Stanisława Kliszcz (mama Piotra Zawalskiego), n, n, n, Piotr Świątecki.

W czwartym rzędzie od lewej stoją: Euzebiusz Kiciński, n, Józef Otrocki, Józef Paul, Zygmunt Świątecki, n, n.

W piątym rzędzie od lewej stoją: Karol Trybalski, n, n, Józef Kodeniec, n, n, n, n, n.

²¹⁶ Na zdjęciu są jeszcze: Wacław Argasiński, Pawłowski, Karczmarchuk (po mężu Tymecka), Aniela Świątecka, Weronika Nowaczewska, Łukaszkievicz, Orzechowski.

Zdjęcie 5 – Rok 1930 (rok szkolny 1929/30, rocznik 1921?). Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie ze zbiorów Haliny Nowickiej). W środku siedzi ksiądz Stanisław Kozyra (przebywał w parafii Grabowiec w okresie 1929-1931.).

W 1930 roku kościół św. Kajetana w Grabowcu zostaje oddany katolikom obrządku wschodniego²¹⁷.

5 kwietnia 1931 roku przybył do Grabowca, z polecenia biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana, ks. neounicki Antoni Niemancewicz (jezuita z Lublina). Kierownik szkoły powszechnej Alojzy Szpaltensztajn wraz z innymi katolikami prowadzili działania aby nie dopuścić do tej wizyty, ulegli jednak argumentom ks. proboszcza Wojciecha Bojarczuka oraz aptekarza Franciszka Szczecha²¹⁸. Otworzono nieczynną cerkiew. W nabożeństwie wzięli udział przede wszystkim katolicy oraz około 40 prawosławnych – mieszkańców Grabowca. Przybyły ksiądz wygłosił kazanie po rosyjsku. Poinformował prawosławnych, że jeżeli chcą mieć parafię w Grabowcu, to muszą wybrać delegatów do omówienia tej sprawy. Prawosławni nie wyrazili zgody na przejście na wyznanie unickie i oświadczyli, że chcą by posługi religijne prowadził pop z Bereścia. Rusini sądzili, że uda im się odebrać kościółek i utworzyć parafię prawosławną i wyszli w związku z tym zawiedzeni²¹⁹.

W momencie zastoju akcji neounijnej biskup Marian Fulman zalecał ks. Antoniemu Niemancewiczowi i ks. Wojciechowi Bojarczukowi, aby wpływali na miejscową inteligencję, która organizowała akcje przeciw neounii, nie rozumiejąc intencji akcji neounijnej oraz działała na szkodę Ojczyzny²²⁰.

W 1931 roku na terenie parafii działały następujące stowarzyszenia: Trzeci Zakon św. Franciszka, Bractwo Różańca św., Bractwo Matki Boskiej Szkaplerznej, Stowarzyszenie Żywego Różańca, Apostolstwa Modlitwy²²¹.

²¹⁷ Kronika parafii św. Mikołaja w Grabowcu, tom I, rękopis, (27.04.1947-31.12.1963, z krótkim opisem wcześniejszych lat), s. 3.

²¹⁸ W źródle jest podane błędne nazwisko Szczuka.

²¹⁹ Pelica KPL, s. 165.

²²⁰ Pelica KPL, s. 177.

²²¹ Spis DL 1932, s. 74.

W 1931 roku do parafii należały następujące miejscowości: Bereść (wieś, kolonia), Bronisławka, Czechówka Górna, Czechówka Dolna, Dańczypol (wieś, dwór), Franciszków (folwark), Grabowiec z przedmieściami (Dworzysko, Grabowiec-Góra, Sołtysy), Grabowczyk (wieś, folwark), Henrykówka, Hołużne (wieś, folwark), Konstantynówka vel Czartoria, Obliczyn (folwark), Ornatowice (wieś, folwark), Piotrówka (folwark), Rogów (wieś, folwark), Siedlisko (folwark), Skibice, Skomorochy Małe (z kolonią), Skomorochy Wielkie (z kolonią), Świdniki (wieś, folwark), Szczelatyn, Szystowice (wieś, folwark), Wola Uchańska, Żuków (wieś, kolonia), Żurawłów²²².

Do dekanatu hrubieszowskiego należało 17 parafii: Buśno, Dubienka, Gdeszyn, **Grabowiec**, Horodło, Hrubieszów, Kryłów, Mircze, Moniatycze, Oszczów, Sahryń, Szpikołasy, Trzeszczany, Tuczepy, Uchanie, Werbkowice, Zawalów (-1928-1932-)²²³.

30 maja 1931 roku parafię wizytował biskup²²⁴.

/zdjęcia z wizytacji/

25 listopada 1931 roku rektor kościoła ks. Andrzej Truch informuje kurię biskupią o wykonaniu nowego ołtarza w stylu wschodnim. Kuria upoważniła księdza do poświęcenia ołtarza²²⁵.

Zdjęcie 6 – Rok 1931, jesień (zapewne). Prawdopodobnie członkowie Związku Młodzieży Wiejskiej z księżmi proboszczem parafii ks. Wojciechem Bojarczukiem i wikariuszem ks. Edwardem Doleckim. W tle budynek szkoły stojący pomiędzy ulicą Skierbieszowską a dawnym internatem (zdjęcie ze zbiorów Bożeny Kocaj z Grabowiec-Góry przekazane przez Tadeusza Halickiego).

²²² Spis DL 1932, s. 74.

²²³ Spis DL 1929, s. 58; Spis DL 1931, s. 59-63

²²⁴ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 51.

²²⁵ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 61-62.

15 stycznia 1932 roku Wydział Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego informuje MWRiOP, że „ludność katolicka w Grabowcu nie przeszła do kościoła narodowego, lecz tylko część tej ludności, chcąc zmusić biskupa lubelskiego do ustępstw na tle zatargu o plac pocerkiewny na rzecz szkoły, w celach demonstracyjnych sprowadziła dwukrotnie duchownego kościoła narodowego, który odprawił nabożeństwa w remizie strażackiej. Na tem skończyła się demonstracja ludności, wśród której obecnie niema podobnych tendencji”²²⁶.

W 1932 roku na terenie parafii działały następujące stowarzyszenia: Trzeci Zakon św. Franciszka, Bractwo Różańcowe, Bractwo Matki Boskiej Szkaplerznej, Stowarzyszenie Żywego Różańca, Akcja Katolicka Mężów, Akcja Katolicka Kobiet, Akcja Katolicka Młodzieży Polskiej²²⁷.

Zdjęcie 7 – Rok 1932 (około). Od lewej siedzą proboszcz ksiądz Wojciech Bojarczuk, wikariusz ksiądz Edward Dolecki (zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec).

W 1932 roku parafia Grabowiec leżała w diecezji lubelskiej i liczyła 5900 parafian²²⁸.

²²⁶ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/413, k. 467.

²²⁷ Kaczmar, s. 87.

²²⁸ Borowski Marian, „Adresowa Książka Parafialna”, Kraków, 1932, s. 51.

Zdjęcie 8 – Rok 1932 (rocznik 1921). Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie ze zbiorów Haliny Nowickiej). Wśród dzieci siedzi ksiądz wikariusz Edward Dolecki.

Odcisk 11 – Rok 1933, 3 lutego. Odcisk pieczęci urzędowej Urzędnika Stanu Cywilnego Grabowieckiej Rzymskokatolickiej Parafii w Powiecie Hrubieszowskim kasujący znaczek potwierdzający wniesienie opłaty skarbowej w wysokości 1 zł (ze zbiorów Andrzeja Karczmarczuka).

Zdjęcie²²⁹ 9 – Rok 1933 (rocznik 1924). Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie ze zbiorów Haliny Szczuki z Czubarów, autor Leon Sokołowski).

W pierwszym rzędzie od lewej siedzą: Anna Buczak z Wysockich, Marianna Kulik ze Smołów (babcia Wojtka), Janina Greniuk z Bonieckich, ...

W drugim rzędzie od lewej siedzą: Wanda Zienkiewicz z Kicińskich, Kazimiera Nowaczewska (nazwisko panieńskie, wyjechała do Chełma), Wójciuk (nazwisko panieńskie), n, n, n, ksiądz wikariusz Edward Dolecki, ...

W trzecim rzędzie od lewej stoją: Regina Stanisława Materna ze Skórków, Jadwiga Boniecka (z Boczkowskich, żona Piotra), n, Albina Szyptarska (z Zawalskich),

W czwartym rzędzie od lewej stoją: n, Paulina Runkiewicz (z Minników), ...

²²⁹ Patrz także zdjęcie następne.

Zdjęcie²³⁰ 10 – Rok 1933 (rocznik 1924). Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie ze zbiorów Marianny Kulik, autor Leon Sokołowski).

W pierwszym rzędzie od lewej siedzą: Anna Buczak z Wysockich, Marianna Kulik ze Smołów (babcia Wojtką), Janina Greniuk z Bonieckich, ...

W drugim rzędzie od lewej siedzą: Wanda Zienkiewicz z Kicińskich, Kazimiera Nowaczewska (nazwisko panieńskie, wyjechała do Chełma), Wójciuk (nazwisko panieńskie), n, n, n, ksiądz Edward Dolecki (prawdopodobnie), ...

W trzecim rzędzie od lewej stoją: Regina Stanisława Materna ze Skórków, Jadwiga Boniecka (z Boczkowskich, żona Piotra), n, Albina Szyptarska (z Zawalskich),

W czwartym rzędzie od lewej stoją: n, Paulina Runkiewicz (z Minników), ...

W 1933 roku przed Świętem Morza, przypadającym 29 czerwca (w czwartek), biskup Marian Leon Fulman wydał odezwę, w której polecił księżom pouczyć z ambon wiernych o polskość Pomorza i o historycznych i gospodarczych prawach Polski do wybrzeża bałtyckiego. Ponadto polecił aby 29 czerwca o godz. 10 uderzono w dzwony we wszystkich kościołach i aby to 15-minutowe dzwonicie głosiło wiernym, iż „nie damy ziemi, skąd nasz ród”²³¹.

2 września 1933 roku przedstawiciele Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Grabowcu uczestniczyli w kwartalnym (już trzecim) zjeździe w Dubience Rady Okręgowej Hrubieszowskiego Okręgu Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej. Druhna z Grabowca Bronisława Matwiejczuk wygłosiła referat²³².

²³⁰ Patrz także zdjęcie poprzednie.

²³¹ KN 1933, Nr 8, s. 2.

²³² OgniwAKDL 1933, Nr 2, s. 40.

3 września 1933 roku reprezentacja Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Grabowcu, ze sztandarem, uczestniczyła w uroczystości poświęcenia i wręczenia sztandaru Stowarzyszeniu Młodzieży Polskiej (męskiej i żeńskiej) w Dubience (w uroczystości uczestniczyli także reprezentacje z następujących miejscowości: Mircze, Mieniany, Zadubce, Trzeszczany, Mołodiatycze, Majdan Wielki, Buśno)²³³.

22 października 1933 roku był obchodzony, z woli papieża, na całym świecie dzień misyjny²³⁴.

W listopadzie 1933 roku reprezentacja Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Grabowcu wzięła udział w kursie dla zarządów SMP w Uchaniach. Reprezentacja grabowiecka była dość liczna, przybyła do Uchań na dwóch furmankach mimo bardzo słabego stanu dróg i ulewnego deszczu jak i silnego wiatru. W kursie wzięły udział także zarządy z Rogowa i Gdeszyna²³⁵.

Odcisk 12 – Rok 1933, 24 listopada. Odcisk pieczęci urzędowej parafii rzymskokatolickiej w Grabowcu. „Sigillum Ecclesiae R.L. Graboviecensis” (fragment dokumentu ze zbiorów Ryszarda Karczmarczuka).

W 1933 roku w Grabowcu powstało Katolickie Stowarzyszenie Polek²³⁶.

²³³ OgniwAKDL 1933, Nr 2, s. 41.

²³⁴ WiadLub 1933, Nr 8, s. 277.

²³⁵ OgniwAKDL 1933, Nr 4, s. 41.

²³⁶ OgniwAKDL 1934, Nr 1, s. 16.

Zdjęcie 11 – Lata 30-te (z okresu 1933-1937). W środku siedzą księża od lewej wikariusz Józef Karauda, proboszcz Józef Czarnecki i prawdopodobnie drugi wikariusz Stanisław Sawicki (zdjęcie ze zbiorów parafii).

W 1934 roku powstało Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej w Bereściu (męskie, żeńskie; należała m.in. drużna Korzeniowska) i Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej w Ornatowicach (męskie i żeńskie)²³⁷.

4 marca 1934 roku w Grabowcu zorganizowano kurs instruktazowy dla zarządów Akcji Katolickiej parafii: Grabowiec, Gdeszyn, Zawalów²³⁸.

W Lublinie, w dnia 5-15 września 1934 roku, odbył się pierwszy kurs wychowania fizycznego zorganizowanego przez Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej. Kurs ukończyło 20 druhow, w tym druha Julian Zienkiewicz z Grabowca. Podobny kurs dla kobiet ukończyły dwie drużny z Grabowca²³⁹.

Dwie drużny z Grabowca (Weronika Ciszewska i Regina Goździejewska) ukończyły w 1934 roku kurs, w Hrubieszowie, dla naczelniczek żeńskich oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży²⁴⁰.

W 1934 roku zakon oo. bazylianów w Polsce obrządku greckokatolickiego składał się z 11 klasztorów i dwóch placówek misyjnych. Placówki misyjne zlokalizowane były w Grabowcu i Horodle²⁴¹.

Według stanu na 1 stycznia 1935 roku w Gdeszynie istniał oddział Katolickiego Stowarzyszenia Mężów (jeden z 56 działających na terenie diecezji lubelskiej)²⁴².

5 stycznia 1935 roku w Hrubieszowie odbył się zjazd oddziałów KSM okręgu hrubieszowskiego. W zjeździe uczestniczyły oddziały m.in. z Grabowca, Gdeszyna, Duba. Wśród uczestników byli: ks. Józef Karauda (wikariusz z Grabowca), Edward Dolecki. Na

²³⁷ OgniwAKDL 1934, Nr 2, s. 38; OgniwAKDL 1934, Nr 9, s. 45.

²³⁸ OgniwAKDL 1934, Nr 4, s. 5.

²³⁹ OgniwAKDL 1934, Nr 10, s. 44, 45.

²⁴⁰ OgniwAKDL 1934, Nr 12, s. 39.

²⁴¹ Biuletyn Polsko-Ukraiński 1934, Warszawa, 1934 nr 13(48), s. 9.

²⁴² OgniwAKDL 1935, Nr 1, s. 14-15.

początku 1935 roku oddział męski KSM w Grabowcu liczył 14 druhow a żeński 40 druhen²⁴³.

W roku szkolnym 1934/35 zorganizowany „nadbużański front wyścigowy”, tj. wyścig samokształceniowy, zorganizowany, jako front oświaty pozaszkolnej przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego. Na czele tego frontu „znaleźli się dzielni wyścigowcy” z oddziałów Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży (żeńskiej i męskiej) m.in z Grabowca, Wojsławic, Hrubieszowa, Dubienki, Turkowic, Chełma²⁴⁴.

Zdjęcie 12 – Rok 1935. W środku siedzą księża od lewej proboszcz Józef Czarnecki, wikariusz Józef Karauda (zdjęcie ze zbiorów Andrzeja Materny).

W dniach 12-17 listopada 1935 roku zostały przeprowadzone misje święte w parafii rzymskokatolickiej w Grabowcu²⁴⁵.

Należy także wskazać na fakt istnienia w Grabowcu parafii neounickiej. Parafia neounicka powstała w Grabowcu w 1935 roku²⁴⁶. Na terenie diecezji lubelskiej istniały jeszcze trzy takie parafie w Hołubie (1938), Horodle (1932) i w Pawłowie (1938)²⁴⁷.

4 września 1935 roku ks. proboszcz parafii rzymskokatolickiej w Grabowcu informuje biskupa, że w Grabowcu unia upada. Unia nie przyjęła (nie podano w jakim okresie) do swojego grona żadnego prawosławnego²⁴⁸.

W 1936 roku wikariusz rzymskokatolickiej parafii Grabowiec do duszpasterstwa wschodniego ks. Irenarch Małaniak po raz pierwszy urządził procesję na Boże Ciało do czterech ołtarzy. Informując o tym biskupa zaznaczył, że w procesji uczestniczyło 300 dusz²⁴⁹.

²⁴³ OgniwAKDL 1935, Nr 2, s. 46.

²⁴⁴ OgniwAKDL 1935, Nr 1, s. 27.

²⁴⁵ Kronika Szkoły Powszechnej w Ornatowicach, s. 4; AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

²⁴⁶ Pelica KPL, s. 147.

²⁴⁷ Pelica KPL, s. 147.

²⁴⁸ AAL AKDL, Fundusze, inwentarze, budowle kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 186.

²⁴⁹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 119.

W 1936 roku obchodzono, w parafii neounickiej w Grabowcu, m.in. następujące święta: Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (28 sierpnia), rocznicę ścięcia głowy Jana Chrzciciela (13 września – w niedzielę), Podwyższenia Krzyża Pańskiego (27 września)²⁵⁰.

W 1934 roku odnotowano w Grabowcu tylko 10 konwersji (zapewne tylko na obrządek łaciński²⁵¹), łącznie 263 w latach 1931-1934. W latach 1931-1934 odnotowano tylko po kilka posług, najwięcej było spowiedzi, tj. około 100 na przestrzeni około dwóch lat²⁵².

Z drugiej strony ze sprawozdania ks. proboszcza Józefa Czarneckiego wiadomo, że od 11 maja 1933 roku do 1 maja 1936 roku na obrządek łaciński przeszło 102 osoby natomiast na obrządek wschodni ani jedna osoba²⁵³.

Tabela 1 – Liczba urodzeń, ślubów, zgonów wyznawców neounii w Grabowcu²⁵⁴

Rok	Liczba		
	Urodzeń	Ślubów	Zgonów
1931			1
1932	4	2	2
1933	3		5
1934	3	3	4
1935	2	1	6

Tabela 2 – Liczba wyznawców neounii w Grabowcu²⁵⁵

Rok	Liczba
1935	250 (w fazie ekspansji)
1938	10 (w fazie stabilizacji)

Według spisu sporządzonego przez ks. proboszcza Józefa Czarneckiego w 1935 roku wśród wyznawców neounii było 26 osób starszych i 75 dzieci do lat 14²⁵⁶. Na koniec tego roku było 187 osób wyznania wschodniego, w tym 33 osoby starsze i 77 dzieci do lat 14²⁵⁷.

Współcześnie prawie nikt nie pamięta o istnieniu takiej parafii w Grabowcu. Jedyną parafią neounicką w Polsce jak i na świecie istniejącą w dalszym ciągu jest parafia św. Nikity Męczennika w Kostomłotach, która powstała w 1927 roku.

W 1936 roku parafia Grabowiec wraz z kościołami filialnymi w Świdnikach i Horyszowie Ruskim oraz kaplicami w Skomorochach Dużych i Czartorii należała do dekanatu hrubieszowskiego diecezji lubelskiej.

W 1938 roku parafia leżała w dekanacie hrubieszowskim diecezji lubelskiej. Do parafii oprócz kościoła parafialnego należały kościoły św. Kajetana Wyznawcy w Grabowcu, św. Mikołaja Biskupa w Świdnikach a także kaplice w Czartorii i Skomorochach Wielkich²⁵⁸.

W 1938 roku do dekanatu hrubieszowskiego należało 17 parafii: Buśno, Dubienka,

²⁵⁰ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 122.

²⁵¹ Uwaga od autorów.

²⁵² Pelica KPL, s. 176.

²⁵³ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 117.

²⁵⁴ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 83.

²⁵⁵ Pelica KPL, s. 146.

²⁵⁶ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 83.

²⁵⁷ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 117.

²⁵⁸ Spis DL 1938, s. 55.

Gdeszyn, Grabowiec, Horodło, Hrubieszów, Kryłów, Mircze, Moniatycze, Oszczów, Sahryń, Szpikołosa, Trzeszczany, Tuczępy, Uchanie, Werbkowice, Zamość²⁵⁹.

12 maja 1938 roku zostało przeprowadzone „nabożeństwo żałobne” z okazji rocznicy śmierci marszałka Józefa Piłsudskiego²⁶⁰.

Zdjęcie 13 – Rok 1938. Pamiątka I Komunii św. Zdjęcie ze zbiorów Anny i Mirosława małżonków Gąska.

Zdjęcie 14 – Rok 1938. Pamiątka I Komunii św. Zdjęcie ze zbiorów Barbary Prystupy.

21 czerwca 1938 roku, tradycyjnie na koniec roku szkolnego, zostało odprawione uroczyste nabożeństwo²⁶¹.

²⁵⁹ Spis DL 1938, s. 59-64; Spis DL 1939, s. 90-103.

²⁶⁰ Kronika Szkoły Powszechnej w Ornatowicach, s. 15.

²⁶¹ Kronika Szkoły Powszechnej w Ornatowicach, s. 15.

Zdjęcie 15 – Rok 1938, 4 lipca. Pielgrzymka Częstochowa-Kraków-Wieliczka. W pierwszym rzędzie dwóch mężczyzn leżących obok siebie to os lewej Bogdan Pietnowski, Roman Karczmarchuk; za Bogdanem Pietnowskim siedzi Kazimierz Paul, a w głębi po jego prawej stronie siedzi proboszcz parafii Grabowiec Józef Czarnecki. Zdjęcie ze zbiorów Ryszarda Karczmarczuka.

Zdjęcie 16 – Rok 1938, 4 lipca. Pielgrzymka Częstochowa-Kraków-Wieliczka. W pierwszym rzędzie od lewej siedzą: Leokadia Zawalska, m, Józefa Ulanowska (z Grabowca), n. W drugim rzędzie od lewej siedzą: Regina Trybalska (po mężu Kodeniec), ks. Józef Czarnecki, n, n, n. W trzecim rzędzie od lewej stoją: n, Bogdan Pietnowski, Leokadia Prystupa, Janina Kicińska, Roman Karczmarchuk, n, n. Zdjęcie ze zbiorów Ryszarda Karczmarchuka.

Zdjęcie 17 – Rok 1938, 4 lipca. Pielgrzymka Częstochowa-Kraków-Wieliczka. Od lewej stoją: Bogusław Pietnowski (z Bronisławki), Józefa Ulanowska (z Grabowca), Roman Karczmarchuk (ojciec Ryszarda), Leokadia Prystupa (z Bronisławki), Janina Kicińska, Kazimierz Paul,

Leokadia Zawalska, Regina Trybalska (po mężu Kodeniec). Zdjęcie ze zbiorów Ryszarda Karczmarczuka.

Zdjęcie 18 – Rok 1938 (około). Młodzież z Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej, oddział w Grabowcu przed budynkiem (budynek nie istnieje, został spalony), w którym była plebania i gdzie mieściła się biblioteka parafialna. Zdjęcie ze zbiorów Andrzeja Materny. W drugim rzędzie od lewej siedzą: Halina Surma, n, n, n, n, ks. Józef Czarnecki, ks. Stanisław Orłowski, n, Regina Stanisława Skórka (po mężu Materna), n, n, n, n. W czwartym rzędzie stoją od lewej: n, n, n, n, Bogumiła Czubara (po mężu Choma), n, n, Henryk Czubara, n, Mieczysław Wójciuk, Piotr Gorzkowski.

20 października 1938 roku Towarzystwo Rozwoju Ziem Wschodnich Koło w Chełmie Lubelskim (siedziba przy ulicy Sienkiewicza 5) informuje MWRiOP, że na zebraniu 6 września 1938 roku członkowie koła postanowili wznowić „podjęte przed kilkunastu laty przez czynniki społeczne Ziemi Chełmskiej” starania o utworzenie samodzielnej diecezji chełmskiej obrządku łacińskiego ze stolicą biskupią w Chełmie. Diecezja objęła by powiat: chełmski (cały), hrubieszowski (cały), tomaszowski (cały), zamojski i krasnostawski (po Wieprz), sokalski (cały), lubomelski (cały) i włodzimierski (cały). Przewodniczący Włodzimierz Rewski prosi Ministra WRiOP o pomoc i zajęcie się tą sprawą²⁶².

²⁶² AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/441, k. 359, 360.

Zdjęcie 19 – Rok 1940. Pamiątka I Komunii św. Dzieci spoza terenu Grabowca (zdjęcie ze zbiorów Wiesława Litwina). W drugim rzędzie siedzą od lewej: n, n, n, n, n, ks. Stanisław Orłowski, n, ks. (...), n, n, n, n. W trzecim rzędzie stoją od lewej: n, n, Józef Litwin (ojciec Wiesława),

Zdjęcie 20 – Rok 1940. Pamiątka I Komunii św (zdjęcie ze zbiorów Ryszarda Karczmarchuka,

opis ciocia Ryszarda Karczmarczuka).

W pierwszym rzędzie od lewej siedzą: Stanisława Boniecka, Jadwiga Pietnowska, n, n, Bogusława Zawalska, Zofia Boczkowska (siostra Edwarda), Otrocka, Halina Sankowska, Jadwiga Ciszewska (córka Józefa).

W drugim rzędzie od lewej siedzą: Gabriela Mamełko, Halina Boczkowska, Alicja Brykańska (córka aptekarza, nie uczęszczała do szkoły w Grabowcu), nauczyciel Władysław Rowski, ks. Stanisław Orłowski, nauczycielka Helena Ficińska, nauczyciel Aleksander Jóźwik (opiekun, tj. wychowawca II klasy), Nowicka, Weronika Kozłowska, Halina Martyniuk.

W trzecim rzędzie od lewej stoją: n, n, Edward Boczkowski (brat Zofii), Mieczysław Kontek, Edward Śpieżak, Kodeniec, Mieczysław Unifantowicz, Kazimierz Czuper,

W czwartym rzędzie od lewej stoją: Henryk Surma, Henryk Jan Pyra, Julian Otrocki, Mieczysław Kołtun, n, n, Mikołaj Boczkowski.

Zdjęcie 21 – Rok 1946. Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie ze zbiorów Anny i Mirosława Gąska). W środku siedzi ksiądz Jan Modrzejewski, proboszcz parafii Grabowiec.

11 marca **1947** zostały przeprowadzone rekolekcje²⁶³.

28 kwietnia 1947 roku została przeprowadzona wizytacja dziekańska parafii przez dziekana dekanatu hrubieszowskiego Floriana Gąsiorowskiego. Do parafii należał kościół filialny w Świdnikach oraz kaplice w Skomorochach Dużych i Konstantynówce. Parafia posiadała 4 ha ziemi i 2 ha łąki. W parafii działały stowarzyszenia Tercjarstwo (200 osób), Caritas (500 osób) i 40 Kółek Żywego Różańca. Parafianie prenumerowali czasopisma: Rycerz Niepokalanej (wyd. ojców franciszkanów, Niepokalanów), Kółko Różańcowe (wyd. Sióstr Loretanek, Warszawa), Pochodnia Seraficka (Organ III Zakonu i Stowarzyszenia Franciszkańskiej Krucjaty Misyjnej, Kraków)²⁶⁴.

²⁶³ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

²⁶⁴ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

Zdjęcie 22 – Rok 1947. Pamiątka I Komunii świętej. W środku siedzą, od lewej: nauczycielka Janina Gałęza, proboszcz parafii Grabowiec ks. Edward Dolecki (zdjęcie ze zbiorów parafii oraz Marii Ciszewskiej).

W dniach 18-20 czerwca 1947 roku została przeprowadzona wizytacja parafii przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego (ówcześnie doktora nauk). Po biskupa wyjechała do Miączyna banderia złożona z dwustu młodzieńców ubranych w stroje ludowe na wspaniałych koniach. Za banderą jechała bryczka powożona przez Kajetana Jędruszcza z Hołużnego. Na bramie powitalnej na granicy Świdnika widniał napis „Witaj Najdostojniejszy Pasterzu”. Biskup zwizytował m.in. kościół św. Kajetana, kościół parafialny i cmentarz²⁶⁵.

²⁶⁵ KP T1, s. 14-16.

Wobornom i parafii wespół parter
 bogostawimskie. Niew Tarka
 uprzedza Tarc Krah: i wiel ichu z
 w bogostawimskie Biege i w w
 lusk Biege.
 Grabowie, 19. VI. 1947r.

+ Stefan Wyszyński
 Biskup

Zdjęcie 23 – Rok 1947, 19 czerwca. Pamiątkowy wpis biskupa Stefana Wyszyńskiego do księgi parafialnej z okazji wizytacji parafii (ze zbiorów parafii).

19. VI. 1947r.

+ Stefan Wyszyński
 Biskup Lubelski

Zdjęcie 24 – Rok 1947, 19 czerwca. Podpis biskupa Stefana Wyszyńskiego, część druga poprzedniego zapisu (ze zbiorów parafii).

Zdjęcie 25 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 26 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Banderia. W trzecim rzędzie na dwunastym koniu (za czwartym koniem w drugim rzędzie) siedzi Roman Karczmarczyk (ojciec Ryszarda). Zdjęcie ze zbiorów Ryszarda Karczmarczuka.

Zdjęcie 27 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Banderia na ulicy Kościelnej w Grabowcu. Na pierwszym koniu siedzi prawdopodobnie Józef Henryk Boczkowski a na drugim Edward Lisiuk. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 28 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Banderia na ulicach Grabowca. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego

przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 29 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Banderia podąża w kierunku Siedliska, wzdłuż ulicy Cmentarnej, przy alei lipowej prowadzącej na cmentarz. Z prawej zabudowania Wołosiuka, Boczkowskiego, Pachli, Wilka; w głębi ulica Skierbieszowka. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 30 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Banderia podąża w kierunku Siedliska, wzdłuż ulicy Cmentarnej, przy alei lipowej prowadzącej na cmentarz. Z prawej zabudowania Wołosiuka, Boczkowskiego, Pachli, Wilka; w głębi ulica Skierbieszowka. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego

przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 31 – Rok 1947, 18 lub 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Banderia podąża w kierunku Siedliska, wzdłuż ulicy Cmentarnej, przy alei lipowej prowadzącej na cmentarz. W głębi ulica Skierbieszowka. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 32 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Tłum ludzi na rynku w Grabowcu, przed kościołem. W tle widoczna brama powitalna. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez

Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 33 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Tłum ludzi na rynku w Grabowcu, przed kościołem. W tle widoczna brama powitalna. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 34 – Rok 1947, 19 kwietnia. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Biskup przemawia na cmentarzu, po prawej stronie stoi proboszcz parafii Grabowic ks. Edward Dolecki. Za księdzem stoi prawdopodobnie Michał Grabczak. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 35 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Uroczysta procesja kieruje się do kościoła. Widoczna jest brama powitalna wkomponowana w drewniane ogrodzenie placu kościelnego (współcześnie ogrodzenie jest metalowe). Krzyż niesie Franciszek Cybulski. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 36 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Uroczysta procesja kieruje się do kościoła, przechodzi przez furtę. Widoczna jest brama powitalna. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 37 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Uroczysta procesja kieruje się do kościoła. W tle widoczny jest budynek tzw. murowanka, dawny ratusz miasta Grabowca. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 38 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Biskup przed kościołem parafialnym. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 39 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Biskup w asyście banderii. Wjeżdżają na ulicę Wojsławską z ulicy Poprzecznej (współcześnie 700-lecia). Z lewej dom Krawczuków. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 40 – Rok 1947, 18 lub 19 względnie 20 czerwca. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Biskup w asyście banderii. Przejeżdżają przez rynek w Grabowcu w kierunku Grabowiec-Góry. W tle budynek dawnego ratusza. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 41 – Rok 1947, 20 kwietnia. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Procesjonalne odprowadzenie biskupa do bramy pożegnalnej. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 42 – Rok 1947, 20 kwietnia. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Procesjonalne odprowadzenie biskupa do bramy pożegnalnej. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 43 – Rok 1947, 20 kwietnia. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Proboszcz parafii Grabowiec ks. Edward Dolecki żegna biskupa, siedzącego na bryczce. Powozi bryczką Kajetan Jędruszczak z Hołużnego. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 44 – Rok 1947, 20 czerwca (prawdopodobnie). Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. W tle widać kościół św. Kajetana, dawniejszą cerkiew greckokatolicką a następnie prawosławną. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

Zdjęcie 45 – Rok 1947, 20 kwietnia. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Stefana Wyszyńskiego. Mowa pożegnalna biskupa, który stoi na bryczce. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

W sierpniu 1947 roku na zebraniu parafialnym ustanowiono składkę na cele remontowe parafii w wysokości 5 kg zboża z 1 ha ziemi. Zbiórkę składki przeprowadzili: proboszcz ks. Edward Dolecki oraz alumni Seminarium Duchownego w Lublinie, parafianie grabowieccy, Andrzej Jabłoński, Franciszek Greniuk, Franciszek Mociak. Uzbierano 186 q zboża²⁶⁶.

W dniach 13-21 września 1947 roku zostały przeprowadzone misje święte (poprzednie były w 1935 roku) przez oo. redemptorystów z Zamościa. Rekolekcjom przewodniczył rektor Zamojskiego Domu Redemptorystów o. Antoni Lisiak²⁶⁷.

²⁶⁶ KP T1, s. 18.

²⁶⁷ KP T1, s. 20-21.

Zdjęcie 46 – Rok 1947, 21 września. Zakończenie misji świętych w Grabowcu przeprowadzanych przez redemptorystów z Zamościa (trwających od 13 września). Przemawia o. Antoni Lisiak na placu szkolnym, obok kościoła św. Kajetana. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 47 – Rok 1947, 21 września. Misje święte w Grabowcu przeprowadzone przez redemptorystów z Zamościa. Młodzież męska niesie krzyż. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 48 – Rok 1947, 21 września. Misje święte w Grabowcu przeprowadzone przez redemptorystów z Zamościa. Stawianie krzyża misyjnego na placu przy kościele św. Mikołaja. Zdjęcie ze zbiorów parafii Grabowiec.

Zdjęcie 49 – Rok 1947, 21 września. Misje święte w Grabowcu przeprowadzone przez redemptorystów z Zamościa. Stoją od lewej: proboszcz parafii Grabowiec ks. Edward Dolecki; n; o. Antoni Lisiak; n; n; n. Zdjęcie ze zbiorów parafii oraz ze zbiorów Mirosława Bednarczyka. Autor zdjęcia Leon Sokołowski.

Zdjęcie 50 – Rok 1947. Pielgrzymka do Częstochowy. Parafianie z proboszczem ks. Edwardem Doleckim przed klasztorem na Jasnej Górze Na zdjęciu jest m.in. Weronika Karczmarchuk (z domu Ciszewska) – siedzi po prawej stronie ks. Doleckiego ale w poprzedzającym rzędzie. Zdjęcie z kroniki parafii Grabowiec.

W grudniu 1947 roku została przeprowadzona przez ojca Rybę (bernardyn z Radecznicy) wizytacja tercjarstwa w parafii. W treści protokołu powizytacyjnego wynika, że tercjarstwo w parafii Grabowiec stoi najwyżej w dekanacie²⁶⁸.

W styczniu i lutym **1948** roku zostały przeprowadzone wizyty pasterskie w domach parafian. Ciekawym faktem był wspólny opłatek w każdej wsi. W jednej z większych izb w wiosce zbierała się społeczność wioskowa na opłatek, śpiewanie kolęd oraz na skromny poczęstunek. Po poczęstunku młodzież urządzała dla siebie zabawę do późnych godzin nocnych²⁶⁹.

8 maja 1948 roku, w uroczystość św. Stanisława, zostało odprawione nabożeństwo dla chorych. Po nabożeństwie odbyło się wspólne śniadanie²⁷⁰.

13 czerwca 1948 roku wyruszyła pielgrzymka na czele z księdzem proboszczem Edwardem Doleckim do Radecznicy na uroczystość św. Antoniego i na kongres tercjarSKI²⁷¹.

Ciekawym elementem po uroczystościach pierwszokomunijnych w kościele było wspólne śniadanie w sali parafialnej. Na śniadanie przygotowano bułeczki, ciasteczka, cukierki i gorącą kawę²⁷².

W lipcu 1948 roku wyruszyła pielgrzymka 1000 osobowa z księdzem proboszczem Edwardem Doleckim do Matki Boskiej Krasnobrodzkiej na uroczystości jubileuszowe trzechsetlecia obrazu (przypadające na 2 lipca)²⁷³.

²⁶⁸ KP T1, s. 22.

²⁶⁹ KP T1, s. 23-24.

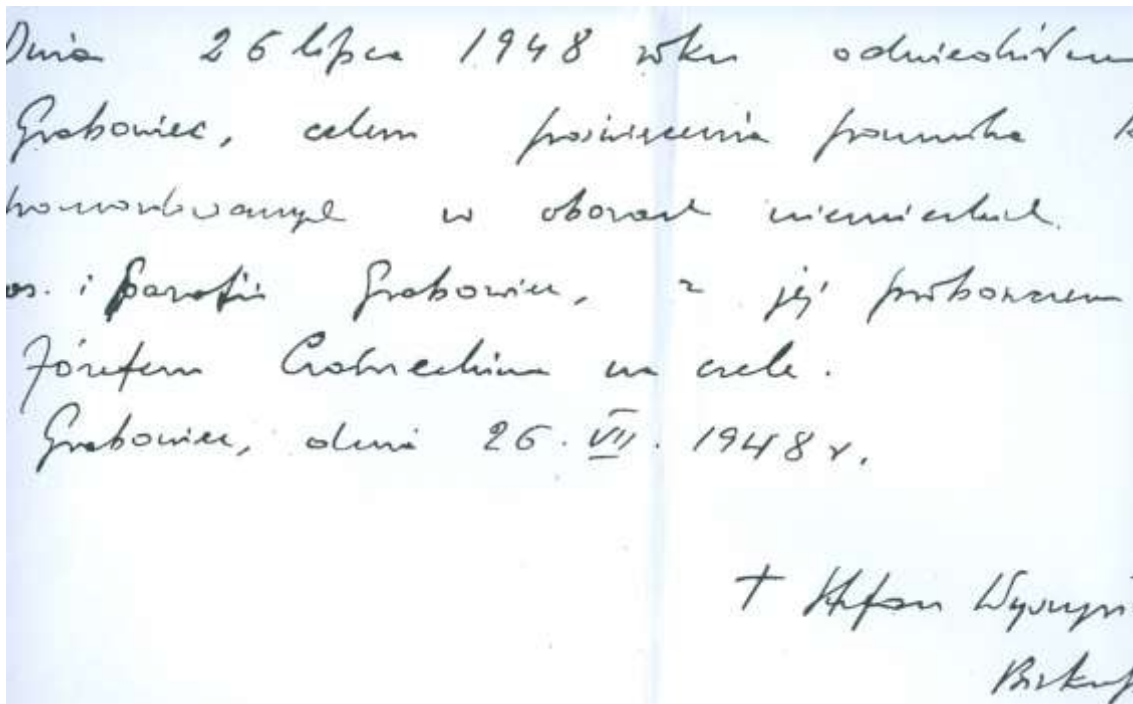
²⁷⁰ KP T1, s. 25.

²⁷¹ KP T1, s. 26.

²⁷² KP T1, s. 28.

²⁷³ KP T1, s. 27.

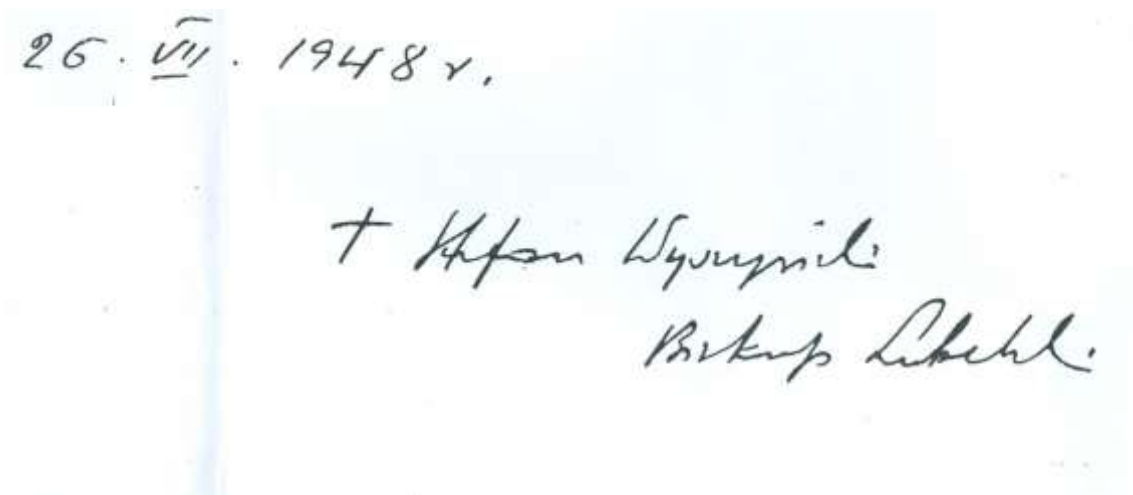
29 czerwca 1948 roku biskup lubelski Stefan Wyszyński spotkał się z mieszkańcami Ornatowic, przy krzyżu znajdującym się w centrum miejscowości²⁷⁴.

Dnia 26 lipca 1948 roku odwieziliśmy
Grabowiec, celem poświęcenia pomnika
pomnikowego w obrotach wewnątrz.
os. i parafii Grabowiec, z jej proboszczem
Józefem Cichociemą na czele.
Grabowiec, dnia 26. VII. 1948 r.

+ Stefan Wyszyński
Biskup

Zdjęcie 51 – Rok 1948, 26 lipca. Pamiątkowy wpis biskupa Stefana Wyszyńskiego do księgi parafialnej z okazji poświęcenia tablicy w kościele (ze zbiorów parafii).

26. VII. 1948 r.

+ Stefan Wyszyński
Biskup Lubelski.

Zdjęcie 52 – Rok 1948, 26 lipca. Podpis biskupa Stefana Wyszyńskiego, część druga poprzedniego zapisu (ze zbiorów parafii).

W dniach 24-29 sierpnia 1948 roku odbyła się pielgrzymka około dwustu parafian z księdzem proboszczem Edwardem Doleckim do Częstochowy, by wziąć udział w uroczystościach odpustowych Matki Boskiej Częstochowskiej na Jasnej Górze²⁷⁵.

31 sierpnia 1948 roku ks. proboszcz Franciszek B. Stysło prosi kurię o przyłączenie

²⁷⁴ Tablica przy krzyżu.

²⁷⁵ KP T1, s. 43.

Bereścia do parafii Gdeszyn. Ks. dziekan hrubieszowski Florian Gąsiorowski popiera prośbę o wyłączenie Bereścia z parafii Grabowiec i przyłączenie do parafii Gdeszyn dla dobra przyszłych mieszkańców Bereścia (wówczas Bereść nie był zamieszkały) i dla dobra parafii Gdeszyn. Ks. proboszcz parafii Grabowiec Edward Dolecki wydał opinię, że obecnie niezasiedlona wieś Bereść może być przyłączona do parafii Gdeszyn natomiast kolonia Bereść od strony Grabowca powinna pozostać przy parafii Grabowiec. 6 listopada 1948 roku biskup wydaje dekret o zmianie granic parafii Grabowiec na rzecz parafii Gdeszyn w dekanacie hrubieszowskim; wieś Bereść zostaje odłączona od parafii Grabowiec i przyłączona do parafii Gdeszyn. Dekret został odczytany z ambon dwóch kościołów²⁷⁶.

8 września 1948 roku odbyła się pielgrzymka parafian z księdzem proboszczem na Górkę Chełmską by uczcić Serce Maryjne. W Chełmie odbywał się wielki Kongres Maryjny²⁷⁷.

W dniach 12-13 października 1948 roku ksiądz kanonik Florian Gąsiorowski przeprowadził wizytację dziekańską parafii Grabowiec²⁷⁸.

W czasie wizytacji ks. dziekan zauważył, że relikwie święte były przechowywane z należytą czcią i posiadały autentyczne dokumenty. Parafia miała dwa kościoły filialne (Świdniki, ?) oraz dwie kaplice (Czartoria, Skomorochy Duże). Na terenie parafii działają: Bractwo Różańcowe (1500 osób), Apostolstwo Modlitwy (320 osób) oraz Trzeci Zakon św. Franciszka (300 osób). Chór kościelny był bardzo dobrze prowadzony²⁷⁹.

W Tygodniu Caritasu (03-10.10.1948) alumni Seminarium Duchownego w Lublinie: Jan Kościk, Andrzej Jabłoński, Henryk Kabasa, Jan Łatka przeprowadzili zbiórkę na terenie parafii na rzecz seminarium. Zebrali 86000 zł w naturze i w gotówce, które zostały przeznaczone na odbudowę seminarium.

Należy tutaj nadmienić, że 22 października 1948 roku zmarł prymas Polski – kardynał August Hlond (05.07.1881-22.10.1948). 12 listopada 1948 roku dotychczasowy biskup lubelski Stefan Wyszyński otrzymał nominację na arcybiskupa gnieźnieńskiego i warszawskiego oraz na prymasa Polski.

W 1948 roku na terenie parafii było 60 kólek różańcowych i 395 tercjarzy²⁸⁰.

Rekolekcje wielkopostne przeprowadzili ojcowie Dominikanie, w kościele parafialnym w Grabowcu od 7 lutego do 3 marca 1949 roku a w kościele filialnym w Świdnikach w okresie 03-06.03.1949 roku²⁸¹.

11 maja 1949 roku papież Pius XII mianował księdza Piotra Kałwę na biskupa lubelskiego.

17 czerwca 1949 roku tercjarze św. Franciszka pod kierunkiem infirmerki Franciszki Szkodzińskiej zorganizowali Dzień Chorych²⁸².

W dniach 25.07-13.08.1949 roku został przeprowadzony kurs katechetyczny dzieci w wieku 8-14 lat²⁸³.

Nauczanie religii w szkołach prowadzili ksiądz proboszcz Edward Dolecki (Szystowice, Wolica Uchańska, Rogów po cztery godziny tygodniowo), ksiądz prefekt Józef Kuśmierczyk (Grabowiec – 17 godzin tygodniowo, Skomorochy – 6 godzin tygodniowo, Świdniki – 4 godziny tygodniowo) i nauczyciele w pozostałych szkołach.

4 października 1949 roku w kursie ideowo-organizacyjnym dla członków III Zakonu św. Franciszka (Franciszkańskiego Zakonu Świeckich) zorganizowanym w Hrubieszowie uczestniczyli ks. Józef Kuśmierczyk oraz 14 tercjarzy z przełożoną. Kurs prowadził ojciec

²⁷⁶ AAL AKDL, Akta Kościoła w Gdeszynie, sygn. Rep.61/IVb/21a, k. 104-105, 108.

²⁷⁷ KP T1, s. 44.

²⁷⁸ KP T1, s. 44.

²⁷⁹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. Rep.61/IVb/26, k. 145-148.

²⁸⁰ KP T1, s. 47.

²⁸¹ KP T1, s. 50.

²⁸² KP T1, s. 56.

²⁸³ KP T1, s. 53-54.

Andrzej, bernardyn z Radecznicy²⁸⁴.

W dniach 15-16 października²⁸⁵ 1949 roku została przeprowadzona wizytacja dziekańska przez dziekana hrubieszowskiego Floriana Gąsiorowskiego.

W dniach 23-30 października²⁸⁶ 1949 roku została przeprowadzona zbiórka na Seminarium Duchowne w Lublinie. Do Grabowca przybył prokurator seminarium Franciszek Kapalski. Zebrano 3530 kg pszenicy, 1660 kg żyta i 330 kg reczki.

W listopadzie²⁸⁷ 1949 roku odbył się w Nałęczowie kurs katechetyczny zorganizowany przez „Caritas”. W kursie, który trwał 10 dni, wzięły udział 4 dziewczyny z parafii Grabowiec a także ksiądz proboszcz.

Należy nadmienić, że Rada Ministrów RP dekretem z dnia 5 sierpnia²⁸⁸ 1949 roku zlikwidowała m.in. Trzeci Zakon św. Franciszka oraz stowarzyszenie chórów kościelnych. Ponadto 23 stycznia 1950²⁸⁹ roku do wszystkich placówek „Caritasu” rząd wprowadził przymusowy zarząd likwidując w ten sposób kościelną instytucję charytatywną.

W dniach 25 marca-2 kwietnia 1950 roku zostały przeprowadzone przez ojców Redemptorystów z Zamościa rekolekcje wielkopostne²⁹⁰.

14 kwietnia 1950 roku zostało zawarte porozumienie między rządem RP a Episkopatem Polski regulujące niektóre stosunki.

8 maja 1950 roku, w Boże Ciało, procesja z Najświętszym Sakramentem przeszła ulicami Kościelną, Skierbieszowską, Poprzeczną, Wojsławską. Ołtarze był zbudowane przy aptece Michaliny Brykalskiej, przy domu rodziny Ciszewskich, przy budynku poczty i przy sklepie Dwojakowskiego²⁹¹.

²⁸⁴ KP T1, s. 69.

²⁸⁵ KP T1, s. 59, 73.

²⁸⁶ KP T1, s. 73.

²⁸⁷ KP T1, s. 74.

²⁸⁸ Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 roku o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 45, poz. 335).

²⁸⁹ Zarządzenie Ministrów: Pracy i Opieki Społecznej, Oświaty oraz Administracji Publicznej z dnia 23 stycznia 1950 roku w sprawie wprowadzenia zarządu przymusowego zrzeszenia „Caritas” (M.P. Nr 11, poz. 112).

²⁹⁰ KP T1, s. 92.

²⁹¹ KP T1, s. 102.

Zdjęcie 53 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało (zdjęcie ze zbiorów parafii).

Zdjęcie 54 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało. Przy ołtarzu od lewej stoją: wikariusz parafii ks. Józef Kuśmierczyk (plecami) oraz proboszcz parafii ks. Edward Dolecki. Zdjęcie ze zbiorów parafii.

Zdjęcie 55 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało (zdjęcie ze zbiorów parafii). Procesja na ulicy Poprzecznej (współcześnie 700-lecia).

Zdjęcie 56 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało. Ołtarz przy budynku poczty. Przed baldachimem idzie wikariusz parafii ks. Józef Kuśmierczyk a monstrancję niesie proboszcz parafii ks.

Edward Dolecki. Zdjęcie ze zbiorów parafii.

Zdjęcie 57 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało. Procesja na ulicy Wojsławskiej. Zdjęcie ze zbiorów parafii.

Zdjęcie 58 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało. Zdjęcie ze zbiorów parafii.

Zdjęcie 59 – Rok 1950, 8 maja. Boże Ciało. Ołtarz przy sklepie Dwojakowskiego. Zdjęcie ze zbiorów parafii.

26 maja 1950 roku odbyły się uroczystości związane z I Komunią św.

Zdjęcie 60 – Rok 1950, 26 maja. Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie z kroniki parafialnej). W środku siedzą księża od lewej: proboszcz parafii ksiądz Edward Dolecki, wikariusz parafii ksiądz Józef Kuśmierczyk.

28 czerwca 1950 roku w kościele parafialnym odbyło się uroczyste nabożeństwo żałobne z okazji 6 – tej rocznicy pacyfikacji na terenie parafii. W uroczystościach wzięli udział parafianie oraz goście ksiądz kanonik Florian Gąsiorowski, proboszcz parafii Tuczepy ksiądz Stanisław Roszkowski. Poświęcono chorągiew (sztandar) – wotum dziękczynienia, na podziękowanie Bogu za przeżycie tych ciężkich krwawych chwil, przy którym asystowało 106 par kumów. Z jednej strony chorągwi był wizerunek Matki Boskiej z Dzieciątkiem i napis „Królowo Polski, módl się za nami” a z drugiej strony godło Polski i napis „Wotum dziękczynne w szóstą rocznicę pacyfikacji niemieckiej parafii Grabowiec, składają parafianie”. Uzyskano 202000 zł z ofiar składanych przy poświęceniu chorągwi²⁹².

Zdjęcie 61 – Rok 1950, 28 czerwca. Poświęcenie chorągwi – wotum z okazji 6-tej rocznicy pacyfikacji parafii Grabowiec (zdjęcie z kroniki parafialnej).

²⁹² KP T1, s. 106-108.

Zdjęcie 62 – Rok 1950, 28 czerwca. Poświęcenie chorągwi – wotum z okazji 6-tej rocznicy pacyfikacji parafii Grabowiec (zdjęcie z kroniki parafialnej). W środku stoją księża, od lewej kanonik ksiądz Florian Gąsiorowski, proboszcz ksiądz Edward Dolecki.

Zdjęcie 63 – Rok 1950, 28 czerwca. Chorągiew – wotum z okazji 6 – tej rocznicy pacyfikacji na terenie parafii Grabowiec. Widok na stronę z wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem i napisem „Królowo Polski, módl się za nami” (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 64 – Rok 1950, 28 czerwca. Chorągiew – wotum z okazji 6 – tej rocznicy pacyfikacji na terenie parafii Grabowiec. Widok na stronę z godłem Polski i napisem „Wotum dziękczynne w szóstą rocznicę pacyfikacji niemieckiej parafii Grabowiec, składają parafianie” (zdjęcie z kroniki parafii).

W dniach 3-18 lipca 1950 roku został przeprowadzony kurs katechetyczny dzieci w wieku 8-14 lat. Kurs prowadzili diakoni Andrzej Jabłoński i Zenon Nowicki²⁹³.

Zdjęcie 65 – Rok 1950, 18 lipca. Grupa uczniów z księżmi, po zakończeniu kursu katechetycznego. W środku siedzą dorośli od lewej: diakon Andrzej Jabłoński, proboszcz ksiądz Edward Dolecki, wikariusz ksiądz Józef Kuśmierczyk, diakon Zenon Nowicki (zdjęcie

²⁹³ KP T1, s. 108-109.

ze zbiorów Marii Ciszewskiej oraz z kroniki parafii).

W odpust, 16 lipca 1950 roku, w uroczystość Matki Boskiej Szkaplerznej sumę celebrował z asystą ksiądz Sokołowski (proboszcz parafii Uchanie), cichą mszę na dworze odprawił ksiądz Roszkowski (proboszcz parafii Tuczępy). Kazania głosili ksiądz Bazyli Stysło z Gdeszyna i ksiądz Józef Telakowski z Teratyna²⁹⁴.

31 maja **1951** roku odbyła się wizytacja parafii przez biskupa Piotra Kałwę²⁹⁵.
/dodać z 1947 na 1951

Zdjęcie 66 – Rok 1951, 31 maja. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Piotra Kałwy. Biskup przed kościołem parafialnym. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego oraz ze zbiorów Adma Skóry. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

²⁹⁴ KP T1, s. 109.

²⁹⁵ KP T1, s. 109.

Zdjęcie 67 – Rok 1951, 31 maja. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa lubelskiego Piotra Kałwę. W środku stoją od lewej: proboszcz parafii Grabowiec ks. Edward Dolecki, dziekan hrubieszowski ks. Florian Gąsiorowski i biskup Piotr Kałwa. Zdjęcie ze zbiorów Mirosława Bednarczyka. Autor zdjęcia Leon Sokołowski.

Zdjęcie 68 – Rok 1951, 31 maja. Wizytacja parafii Grabowiec przez biskupa Piotra Kałwę. Zdjęcie ze zbiorów Wielisława Kalinowskiego przekazane przez Tadeusza Halickiego. Opis zdjęcia Tadeusz Halicki.

W lipcu 1951 roku odprawił w kościele parafialnym prymicyjną mszę św. ks. Andrzej Jabłoński.

W marcu **1952** roku odprawił w kościele parafialnym prymicyjną mszę św. ks. Franciszek Mociak.

W roku szkolnym **1953/54** w szkole w Grabowcu uczył religii ksiądz proboszcz Edward

Dolecki. W pozostałych szkołach nauka religii nie odbywała się ze względu na zakaz władzy świeckiej. W związku z tym ksiądz wikariusz Zbigniew Kutzan uczył religii w kaplicach w Skomorochach Dużych, Czartorii oraz w kościele filialnym w Świdnikach²⁹⁶.

25 października 1953 roku odbyła się wizytacja parafii przez lubelskiego biskupa pomocniczego Tomasza Wilczyńskiego. Biskup dokonał bierzmowania 173 osób²⁹⁷.

W 1953 roku odprawił w kościele parafialnym prymicyjną mszę św. ks. Zenon Nowicki.

W roku szkolnym²⁹⁸ 1954/55 w szkole w Grabowcu uczył religii ksiądz proboszcz parafii Tuczępy Stefan Roszkowski, gdyż ksiądz proboszcz Edward Dolecki nie uzyskał zgody na nauczanie religii od władz świeckich. Ksiądz Zbigniew Kutzan uczył religii tak jak w poprzednim roku.

W lipcu²⁹⁹ 1955 roku kurs katechetyczny dla dzieci (około 400) przeprowadził alumn Lubelskiego Seminarium Duchownego Antoni Czyżewski.

W 1955³⁰⁰ roku ksiądz proboszcz Ignacy Kilis wprowadził nabożeństwo „Godzinę Świętą” odprawiane w każdy czwartek przed pierwszym piątkiem miesiąca oraz adorację Najświętszego Sakramentu z wynagradzającą procesją Maryjną.

W roku szkolnym 1955/56³⁰¹ księża z Grabowca nie uzyskali zgody na nauczanie religii w szkole. Nauka religii odbywała się w kościele parafialnym w wymiarze 2 godzin tygodniowo dla każdej klasy ze szkół w Grabowcu. Naukę prowadził ksiądz Zbigniew Kutzan. Uczniowie z pozostałych szkół nie mieli systematycznej nauki religii.

W dniach 26-27 czerwca 1956 roku odbyła się wizytacja parafii przeprowadzona przez lubelskiego biskupa pomocniczego Tomasza Wilczyńskiego³⁰². Biskup przyjechał samochodem w towarzystwie dziekana hrubieszowskiego księdza kanonika Franciszka Osucha i księdza Władysława Krawczyka (z Hrubieszowa). Biskupa przywitała banderia i licznie zgromadzeni parafianie. Biskup dokonał bierzmowania 343 osób. Biskup wygłosił kazanie na temat „Kult Maryjny zobowiązuje nas katolików do oddania się bez zastrzeżeń Bogu, Kościołowi i bliźnim”. Odbyła się także procesja żałobna wokół kościoła. Ponadto biskup odwiedził cmentarz.

W lipcu 1956 roku została przeprowadzona katechizacja dzieci i młodzieży szkolnej w Grabowcu, Świdnikach i Skomorochach Dużych (łącznie ponad 700 osób)³⁰³. Podczas kursu nauczano dzieci o życiu Pana Jezusa i Matki Najświętszej. Katechizację przeprowadzili diakon Piotr Tarnowski (w dwóch pierwszych miejscowościach) i Henryk Kulik - alumn Lubelskiego Seminarium Duchownego.

Jesienią 1956 roku wróciły krzyże do sal szkolnych³⁰⁴.

W styczniu 1957 roku księża ponownie rozpoczęli naukę religii w szkole. W szkołach w Grabowcu uczył ksiądz Kazimierz Ostrzyżek; w szkole w Bereściu, Ornatowicach, Skomorochach Dużych, Skomorochach Małych uczył ksiądz Ignacy Kilis; w szkole Świdnikach, Żukowie, Czartorii, Szystowicach, Wolicy Uchańskiej i w Żurawlowie uczył ksiądz Jan Liwak³⁰⁵.

W dniach 5-9 września 1957 roku odbyła się samochodowa pielgrzymka parafian do Częstochowy. W pielgrzymce wzięli udział księża: Ignacy Kilis, Kazimierz Ostrzyżek.

²⁹⁶ KP T1, s. 111-112.

²⁹⁷ KP T1, s. 112.

²⁹⁸ KP T1, s. 112.

²⁹⁹ KP T1, s. 113.

³⁰⁰ KP T1, s. 114.

³⁰¹ KP T1, s. 115-116

³⁰² KP T1, s. 117-119.

³⁰³ KP T1, s. 120.

³⁰⁴ KP T1, s. 122.

³⁰⁵ KP T1, s. 124.

Zwiedzono także Kraków, Wieliczkę, Oświęcim, Kalwarię Zebrzydowską³⁰⁶.

W 1958 roku w parafii Grabowiec jest 720 stałych członków Towarzystwa Przyjaciół KUL³⁰⁷.

Wiosną 1958 roku poświęcono dwie strażackie pompy motorowe. 20 kwietnia w Skomorochach Dużych poświęcił jedną pompę ksiądz proboszcz Ignacy Kilis. Natomiast drugą, w Bereściu, poświęcił ksiądz wikariusz Kazimierz Ostrzyżek³⁰⁸.

1 maja 1958 roku odbyła się pielgrzymka panien do Częstochowy³⁰⁹.

28 maja 1958 roku odbyła się pielgrzymka nauczycieli na rekolekcje do Częstochowy³¹⁰.

W odpust, 6 grudnia 1958 roku, mszę św. celebrował proboszcz parafii Werbkowice ks. Franciszek Klinger a kazanie wygłosił wikariusz parafii Horyszów Polski ks. Kazimierz Krakowiak (1931-2006)³¹¹.

Z początkiem roku szkolnego 1958/59 **rząd nakazał** usunąć krzyże ze szkół oraz przesunąć lekcje religii na ostatnią godzinę lekcyjną³¹².

W dniach 23-27 marca **1959** roku odbyły się rekolekcje wielkopostne, które przeprowadził ksiądz proboszcz parafii Szpikołosy Jan Nieróbca (ur. 02.05.1915, zm. 01.02.2003³¹³).

W dniach 17-18 maja 1959 roku została przeprowadzona wizytacja dziekańska. Dziekan hrubieszowski ksiądz kanonik Franciszek Osuch sprawdził stan kościoła, sprzętów liturgicznych i ksiąg parafialnych. Ponadto zwiedził kaplice na terenie parafii i dokonał poświęcenia chorągwi³¹⁴.

W odpust 16 lipca 1959 roku mszę świętą celebrował ksiądz proboszcz parafii Matki Bożej Różańcowej w Zawalowie (gmina Miączyn) Jan Strunnik. W procesji eucharystycznej wzięli udział parafianie i 16 duchownych³¹⁵.

W kwietniu **1961** roku odprawił w kościele parafialnym prymicyjną mszę św. ks. Henryk Kulik.

³⁰⁶ KP T1, s. 127.

³⁰⁷ KP T1, s. 131.

³⁰⁸ KP T1, s. 131.

³⁰⁹ KP T1, s. 132.

³¹⁰ KP T1, s. 134.

³¹¹ KP T1, s. 136.

³¹² KP T1, s. 135.

³¹³ Archidiecezja Lubelska <http://www.kuria.lublin.pl> (v. 04.09.2009).

³¹⁴ KP T1, s. 140.

³¹⁵ KP T1, s. 142.

Zdjęcie 69 – Rok 1961, 11 czerwca. Pamiątka I Komunii św. (rocznik 1952; zdjęcie ze zbiorów Wiesława Litwina, Elżbiety Poninkiewicz oraz z kroniki parafialnej).

W pierwszym rzędzie siedzą od lewej: Jan Borek (nie żyje), Wiesław Trybalski, Jan Orzechowski, Grzegorz Orzechowski (nie żyje), Tadeusz Bedlicki, Stanisław Pietnowski, Marian Jarosz, Mieczysław Boczkowski.

W drugim rzędzie siedzą od lewej: Wiktorian Otrocki, Henryk Boniecki, Kazimierz Poterucha (nie żyje), Jan Boczkowski, Grzegorz Pawłowski, Stanisław Ilczuk, Aleksander Zawalski, Tadeusz Kozar, Jan Sabalski, Julian Suszko, Stanisław Wójciuk.

W trzecim rzędzie od lewej: Edward Szymański (nie żyje), Józef Mudiuk, Józef Poterucha, Ryszard Kłos, ks. Andrzej Kosieradzki, ks. Jan Liwak, Ryszard Dubaj, Edmund Lisiuk, Zbigniew Stańko, Adam Malinowski, Ryszard Chabernal, n.

W czwartym rzędzie stoją od lewej: Sławomir Wołucki, Wiesław Litwin (nie żyje), Ireneusz Krzyszczyk, Stanisław Kocaj, Władysław Bernat, Mieczysław Szopa, n, Stanisław Kukielka, n, Bolesław Hawro, Piotr Macioch.

Zdjęcie 70 – Rok 1961, 11 czerwca. Pamiątka I Komunii św. (rocznik, 1952; zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 71 – Rok 1961, 17 grudnia. Instalacja księdza Stefana Saweckiego na probostwie parafii Grabowiec. Przed starą plebanią stoją księża od lewej dziekan hrubieszowski Franciszek Osuch, Stefan Saweckie (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 72 – Rok 1961, 17 grudnia. Instalacja księdza Stefana Saweckiego na probostwie parafii Grabowiec. Przed starą plebanią stoją księża od lewej dziekan hrubieszowski Franciszek Osuch, Stefan Sawecki (zdjęcie z kroniki parafii).

W 1961 roku nowy proboszcz ksiądz Stefan Sawecki usunął chorągwie z nawy kościoła (zostały umieszczone w kaplicy), podwyższył żyrandole i usunął wianki (w związku z tym powiększyła się widoczność ołtarza), przesunął ławki do prezbiterium o około 4 m³¹⁶.

W roku szkolnym **1961/62** księża uczyli religii w kościele oraz w punktach katechetycznych³¹⁷.

Zdjęcie 73 – Rok 1962. Wikariusze parafii Grabowiec. Od lewej ksiądz Florian Fornal, ksiądz

³¹⁶ KP T1, s. 153.

³¹⁷ KP T1, s. 153.

Henryk Burzyński (zdjęcie z kroniki parafii).

Na okres Wielkiego Postu w 1962 roku ułożono następujący porządek mszy: w niedzielę o godz. 8⁰⁰ – z godzinkami, 9⁰⁰ – dla dzieci, 10⁰⁰ – dla dorosłych, 11³⁰ – suma, 11³⁰ – suma w Świdnikach, 15⁰⁰ – Gorzkie Żale z wystawieniem Najświętszego Sakramentu z kazaniem pasyjnym; w dni powszednie o godz. 7⁰⁰, 7³⁰, 8⁰⁰; w każdą środę o godz. 16⁰⁰ – Droga Krzyżowa dla dzieci i młodzieży licealnej; w każdy piątek o godz. 15⁰⁰ – Droga Krzyżowa dla dorosłych³¹⁸.

W dniach 26-27 maja 1962 roku została przeprowadzona wizytacja parafii przez lubelskiego biskupa pomocniczego Jana Mazura. W czasie wizytacji biskup udzielił Sakramentu Bierzmowania prawie 700 osobom³¹⁹.

Zdjęcie 74 – Rok 1962, 26 maja. Brama powitalna (zdjęcie z kroniki parafii).

³¹⁸ KP T1, s. 154.

³¹⁹ KP T1, s. 155-159.

Zdjęcie 75 – Rok 1962, 26 maja. Lubelski biskup pomocniczy Jan Mazur słucha sprawozdania księdza proboszcza Stefana Saweckiego (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 76 – Rok 1962, 26 maja. Lubelski biskup pomocniczy Jan Mazur głosi kazanie. U boku biskupa stoi dziekan hrubieszowski ksiądz kanonik Franciszek Osuch (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 77 – Rok 1962, 26 maja. Podczas procesji żałobnej. Na pierwszym planie idzie dziekan hrubieszowski ksiądz kanonik Franciszek Osuch, za nim idzie lubelski biskup pomocniczy Jan Mazur głosić kazanie (zdjęcie z kroniki parafii).

Bezpośrednio po wyjeździe biskupa, po kilkunastu latach od poprzednich, zostały przeprowadzone misje święte przez ojców Redemptorystów z Zamościa³²⁰.

W okresie wakacji szkolnych urządzono przy kościele punkt nauczania religii dla dzieci z wiosek, w których nie było w roku szkolnym punktu katechetycznego³²¹.

W odpust 16 lipca 1962 roku sumę odprawił ksiądz proboszcz parafii Uchanie Zygmunt Brzozowski a kazanie głosił proboszcz parafii Gdeszyn ks. Antoni Czapiński³²².

W dniach 18-24 lipca 1962 roku ksiądz wikariusz Florian Fornal zorganizował dla 60 parafian pielgrzymkę: Kraków, Kalwaria, Częstochowa, Lublin³²³.

6 grudnia 1962 roku, w odpust św. Mikołaja, sumę odprawił proboszcz parafii Teratyn ks. Józef Telakowski³²⁴.

³²⁰ KP T1, s. 159-160.

³²¹ KP T1, s. 161.

³²² KP T1, s. 163.

³²³ KP T1, s. 163.

³²⁴ KP T1, s. 170.

Zdjęcie 78 – Rok 1962, 31 grudnia. Aktorzy pastoralki (zdjęcie z kroniki parafii; Henryk Kulik).

Odcisk 13 – Rok 1962. Odcisk stempla okolicznościowego z okazji wizyty pasterskiej proboszcza ks. Stefana Saweckiego (ze zbiorów Marianny Kulik).

W dniach 7-10 marca **1963** roku odbyły się rekolekcje wielkopostne przeprowadzone przez Ojców Reformatów z Krakowa³²⁵.

Odcisk 14 – Rok 1963. Odcisk pieczęci nagłówkowej parafii św. Mikołaja w Grabowcu.

³²⁵ KP T1, s. 175.

Zdjęcie 79 – Rok 1963, kwiecień. Grób Pański w kościele (zdjęcie z kroniki parafii; Henryk Kulik).

W **1963** roku wykonano kamienną drogę (wówczas nazwaną Cmentarną) długości 150 m łączącą ulicę Skierbieszowską z aleją przycmentarną³²⁶.

Zdjęcie 80 – Rok 1963, lipiec. Budowa ulicy Cmentarnej (zdjęcie z kroniki parafii; Henryk Kulik).

³²⁶ KP T1, s. 177.

Zdjęcie 81 – Rok 1963, lipiec. Budowa ulicy Cmentarnej (zdjęcie z kroniki parafii; Henryk Kulik).

16 lipca 1963 roku, w odpust Matki Boskiej Szkaplerznej w kościele w Grabowcu, mszę św. – sumę celebrował ksiądz proboszcz parafii Horyszów Polski Wacław Chromiak a kazanie wygłosił ksiądz wikariusz parafii Kazimierz (nad Wisłą) Lech Sutryk³²⁷.

Zdjęcie 82 – Rok 1963, 16 lipca. Ołtarz przy dzwonnicy (zdjęcie z kroniki parafii; Henryk Kulik).

W roku szkolnym **1963/64** nauczanie religii prowadzono w Grabowcu (dla 21 klas) oraz w 9 punktach katechetycznych. Do współpracy przy nauczaniu religii poproszono księży z sąsiednich parafii. Ksiądz Edward Wolski – wikariusz parafii Gdeszyn, mieszkający stale przy

³²⁷ KP T1, s. 180.

kościół w Horyszowie Ruskim, objął nauczanie w Czartorii; ksiądz Stefan Wronikowski – wikariusz parafii Zawalów, mieszkający przy kościele w Miączynie, uczył w Świdnikach i Żukowie³²⁸.

W 1963 roku w okresie trwania Soboru Watykańskiego II Kościół w Polsce zaangażował się w jego prace³²⁹. W każdej parafii wierni wpisywali do parafialnej księgi dobrych uczynków deklaracje dobrych uczynków na rzecz soboru. Następnie księgę zawożono na Jasną Górę, skąd przywożono ofiarną świecę i hostię, które używano w czasie uroczystej mszy św. – tzw. Wieczery Pańskiej. W parafii Grabowiec taka msza została odprawiona 7 grudnia.

W dniach 11-13 marca 1964 roku rekolekcje wielkopostne przeprowadził ksiądz profesor Edward Świder³³⁰, salezjanin z Przemyśla, który przebywał sześć lat w Ziemi Świętej³³¹.

Zdjęcie 83 – Rok 1964. Życzenia świąteczne przygotowane przez księdza Stefana Saweckiego.

16 lipca 1964 roku, w odpust Matki Boskiej Szkaplerznej w kościele w Grabowcu, mszę – sumę celebrował ksiądz profesor Franciszek Barczak ze Świerża nad Bugiem, kazanie wygłosił ksiądz Wacław Chromiak z Horyszowa Polskiego³³².

1 listopada 1964 roku Wydział Spaw Wewnętrznych w Hrubieszowie nie wydał zezwolenia na procesję na cmentarz grzebalny. Procesja jednak odbyła się, przy okazji odprowadzenia nieboszczyka na cmentarz³³³.

12 listopada 1964 roku została przeprowadzona wizytacja dziekańska parafii rzymskokatolickiej w Grabowcu³³⁴. Wizytację przeprowadził ksiądz dziekan hrubieszowski kanonik Franciszek Osuch w towarzystwie księdza proboszcza Sadowskiego³³⁵.

15 listopada 1964 roku delegacja parafian z księdzem wikariuszem Witoldem Smykiem udała się do Częstochowy, skąd przywiozła różaniec soborowy³³⁶.

³²⁸ KP T1s. 180, 182.

³²⁹ KP T1, s. 183.

³³⁰ Urodził się 21.02.1914 w Rudzie koło Radzyna Podlaskiego, nowicjat odbył w Czerwińsku (1937/1938), święcenia kapłańskie przyjął 06.07.1947 w Jerozolimie, zmarł 07.09.1967 w Przemyśle. Żył 53 lata, z czego 29 w zakonie a 20 w kapłaństwie (Nekrolog Salezjanów Polski, Salezjanie Księdza Bosko, inspektorii krakowska, <http://sdb.org.pl/>, v. 26.05.2009).

³³¹ KP T2, s. 4.

³³² KP T2, s. 15.

³³³ KP T2, s. 18.

³³⁴ KP T2, s. 20.

³³⁵ Prawdopodobnie chodzi o księdza Piotra Sadowskiego, proboszcza parafii Horodło w latach 1961-1972.

³³⁶ KP T2, s. 22.

21 listopada 1964 roku w parafii odbyły się modlitwy w intencji Soboru (w ramach akcji zaplanowanej dla całej Polski przez Episkopat)³³⁷.

W dniach 28 marca – 2 kwietnia 1965 roku rekolekcje wielkopostne przeprowadził pallotyn ksiądz Czesław Ramusiewicz³³⁸.

W maju 1965 roku posadzono³³⁹ 17 małych świerków przy ogrodzeniu posesji kościelnej od strony głównego wjazdu. Dokonały³⁴⁰ tego zakonnice, które wówczas służyły w kościele.

W roku szkolnym³⁴¹ 1965/66 nauczanie religii było prowadzone przez księży grabowieckich w punktach katechetycznych przy siedmioklasowych szkołach w Bereściu, Czartorii, Szystowicach, Skomorochach Małych, Świdnikach, Żukowie oraz przy czteroklasowych szkołach w Czechówce, Ornatowicach, Skomorochach Dużych, Wolicy Uchańskiej, Żurawlowie oraz dla dzieci ze szkoły podstawowej i liceum w Grabowcu w punkcie katechetycznym urządzonym w zakrystii kościoła. Księża wikariusze uczyli przez sześć dni w tygodniu a ksiądz proboszcz przez cztery. W pracy katechetycznej pomagał również organista, który uczył śpiewu liturgicznego. Każda klasa miała po 1 godzinie religii tygodniowo.

7 września 1965 roku w Grabowcu odbyła się konferencja dekanalna, na której zgromadziło się 40 księży.

18 listopada 1965 roku pod koniec IV Sesji Soboru Watykańskiego II 36 biskupów z Polski przebywających w Rzymie wystosowało³⁴² listy do episkopatów 52 katolickich krajów informujące o tym, że rok 1966 jest dla katolików z Polski rocznicą 1000-lecia chrztu Polski. W związku z tym biskupi proszą o modlitwę w intencji katolickiej Polski oraz zapraszają biskupów i wiernych tych krajów na uroczystości milenijne do Częstochowy na 3 maja 1966 roku.

W odpust 5 grudnia 1965 roku sumę odprawił ks. kanonik Jan Dudek a kazanie wygłosił ks. Stefan ... Od tego dnia rozpoczął wędrówkę po parafii obraz Matki Boskiej Częstochowskiej³⁴³.

Odcisk 2 – Rok 1966. Odcisk pieczęci urzędowej parafii św. Mikołaja w Grabowcu (leżącej w diecezji lubelskiej). Pieczęć była używana co najmniej w okresie 1966-1973.

³³⁷ KP T2, s. 22.

³³⁸ Prawdopodobnie: rekolekcjonista, administrator prowincjalny. Urodził się 29.06.1930 w Białosliwiu koło Piły, w archidiecezji poznańskiej. Zginął w wypadku samochodowym w dniu 08.12.1981 w Warszawie. Pochowany został w grobowcu rodzinnym w Białosliwiu („Pallotyńscy zmarli”, Wyższe Seminarium Duchowne Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego <http://www.wdsac.pl/pl/>, v. 26.05.2009).

³³⁹ KP T2, s. 38.

³⁴⁰ Według relacji Marianny Kulik.

³⁴¹ KP T2, s. 42.

³⁴² KP T2, s. 46.

³⁴³ KP T2, s. 50.

Zdjęcie 84 – Rok 1966. Życzenia świąteczne przygotowane przez księdza Stefana Saweckiego (ze zbiorów parafii; Henryk Kulik).

Zdjęcie 85 – Rok 1966. Życzenia świąteczne przygotowane przez księdza Stefana Saweckiego (ze zbiorów parafii; Henryk Kulik).

18 listopada 1966 roku odbyła się wizytacja dziekańska parafii³⁴⁴.

³⁴⁴ KP T2, s. 63.

Zdjęcie 86 – Lata 60-te XX wieku. Zdjęcie – pamiątka, które przygotował ksiądz Stefan Sawecki.

.....

Zdjęcie 87 – Rok 1967. Życzenia świąteczne przygotowane przez księdza Stefana Saweckiego (ze zbiorów Adama Skóry).

W 1966 roku do parafii należały następujące miejscowości: Bereść, Bronisławka, Białowody, Czartoria, Czechówka, Dańczypol, Grabowczyk, Grabowiec, Grabowiec-Góra, Henrykówka, Hołużne, Ornatowice, Rogów, Siedlisko, Skibice, Skomorochy Małe, Skomorochy Duże, Szczelatyn, Szystowice, Świdniki, Wolica Uchańska, Żuków, Żurawłów³⁴⁵.

23 maja 1967 roku została przeprowadzona wizytacja parafii Grabowiec przez pomocniczego biskupa lubelskiego Bolesława Pylaka.

³⁴⁵ Spis DL 1966, s. 115.

Zdjęcie 88 – Rok 1976, sierpień. Prezentacja wieńca dożynkowego. Piąta od prawej strony stoi Halina Zawalska (zdjęcie ze zbiorów parafii).

Zdjęcie 89 – Rok 1968. Życzenia świąteczne przygotowane przez księdza Stefana Saweckiego (ze zbiorów parafii; Henryk Kulik).

Zdjęcie 90 – Rok 1968 (lub 1967). Aktorzy z wikariuszem parafii Grabowiec ks. Edwardem Kaszakiem. Zdjęcie ze zbiorów Lucyny Zawalskiej.

W 1970 roku parafia Grabowiec należała do dekanatu hrubieszowskiego, diecezji lubelskiej metropolii warszawskiej³⁴⁶.

Zdjęcie 91 – Rok 1970. Życzenia świąteczne przygotowane przez księdza Stefana Saweckiego (ze zbiorów Adama Skóry).

.....

³⁴⁶ Müllerowa 1980, s. 105.

Odcisk 15 – Rok 1971, 10 stycznia. Odcisk pieczęci urzędowej dziekana dekanatu hrubieszowskiego (używał ją m.in. ks. Osuch; archiwum parafii św. Mikołaja w Grabowcu).

Odcisk 3 – Rok 1971, 13 czerwca. Odcisk pieczęci nagłówkowej parafii św. Mikołaja w Grabowcu.

.....
16 stycznia **1972** roku nastąpiło nawiedzenie kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w parafii Grabowiec.

28 czerwca 1972 roku papież Paweł VI bullą *Episcoporum Poloniae Coetus* określił nową strukturę kościelną w Polsce. Wówczas funkcjonowało 5 metropolii, 7 archidiecezji i 20 diecezji³⁴⁷.

³⁴⁷ Müllerowa 1980, s. 13, 15.

Odcisk 16 – Rok 1972, 11 czerwca. Odcisk pieczęci urzędowej parafii św. Mikołaja w Grabowcu.

8 maja **1977** roku została przeprowadzona wizytacja parafii przez pomocniczego biskupa lubelskiego Zygmunta Kamińskiego.

W **1978** roku wyodrębniono z parafii Grabowiec nową parafię w Świdnikach. Parafia Matki Bożej Królowej Polski w Świdnikach została erygowana 24 stycznia 1978 roku przez biskupa Bolesława Pylaka. W skład parafii weszły następujące miejscowości dotychczasowej parafii Grabowiec: Czartoria, Rogów, Świdniki, Żuków. Nową parafię włączono do dekanatu uchańskiego.

W **1980** roku parafia Grabowiec leżała w dekanacie Uchanie, diecezji lubelskiej metropolii warszawskiej. Do dekanatu Uchanie należały także parafie: Buśno, Dubienka, Gdeszyn, Horyszów Ruski (w 1985 roku wspomniany jako samodzielny ośrodek duszpasterski), Miączyn, Świdniki, Teratyn, Tuczępy, Uchanie i Zawalów³⁴⁸.

6 grudnia 1980 dokonano poświęcenia odnowionego obrazu św. Mikołaja w kościele w Grabowcu. Jedną z chrzestnych była Leontyna Skórka.

W dniach 19-20 marca **1981** roku odbyły się Misje Święte w parafii Grabowiec³⁴⁹.

20 kwietnia 1981 roku, na Górze Zamkowej, odbyła się uroczystość patriotyczno-religijna pod przewodnictwem proboszcza rzymskokatolickiej parafii Grabowiec ks. Stefana Saweckiego w asyście administratora parafii ks. Franciszka Nuci. Ksiądz proboszcz dokonał poświęcenia Trzech Krzyży.

W dniach 16-17 września **1989** roku w Grabowcu Górze odsłonięto i poświęcono pomnik pamięci oficerom i żołnierzom Wojska Polskiego rozstrzelanych w dniu 25 września 1939 roku przez Armię Czerwoną. Koncelebrowaną mszę polową sprawowali: ks. infułat Franciszek Greniuk, ks. prałat Tadeusz Uszyński (1929-2001), ks. prałat Kazimierz Walenty Bownik, ks. dziekan dekanatu uchańskiego Jan Liwak, ks. proboszcz parafii Grabowiec Franciszek Nucia i ks. wikariusz parafii Grabowiec Henryk Tomasiak. Złożono także wieńce na mogiłach żołnierzy pochowanych na cmentarzu w Grabowcu.

W 1985 roku parafia Grabowiec leżała w dekanacie Uchanie, diecezji lubelskiej archidiecezji lubaczowskiej. Do dekanatu Uchanie należały także parafie: Buśno, Dubienka, Gdeszyn, Horyszów Ruski (wspomniany jako samodzielny ośrodek duszpasterski), Miączyn, Świdniki, Teratyn, Tuczępy, Uchanie i Zawalów³⁵⁰.

29 maja 1985 roku zostaje przeprowadzona wizytacja kurialna przez wizytatora diecezjalnego ks. Stanisława Dubiela³⁵¹.

³⁴⁸ Müllerowa 1980, s. 69.

³⁴⁹ Informacja Marianny Kulik.

³⁵⁰ Müllerowa 1980, s. 46-47.

³⁵¹ KP T3.

Odcisk 17 – Rok 1985, 29 maja. Odcisk pieczęci podpisowej wizytatora diecezjalnego ks. Stanisław Dubiela.

.....

13 maja 1991 roku zostaje przeprowadzona wizytacja kurialna przez wizytatora diecezjalnego³⁵².

Odcisk 18 – Rok 1985, 29 maja. Odcisk pieczęci podpisowej wizytatora diecezjalnego.

.....

Parafia Grabowiec w dekanacie grabowieckim diecezji zamojsko-lubaczowskiej metropolii przemyskiej – 25 marca 1992

25 marca **1992** roku zostaje utworzona diecezja zamojsko-lubaczowska z siedzibą w Zamościu przez papieża Jana Pawła II bullą Totus Tuus Poloniae Populus – wprowadzającą nowy podział administracyjny Kościoła katolickiego w Polsce. Diecezja weszła w skład metropolii przemyskiej jako jedna z trzech diecezji obrządku łacińskiego.

Grabowiec wszedł w skład niniejszej diecezji i został siedzibą dekanatu Grabowiec. W skład dekanatu weszły następujące parafie (dziesięć): Gdeszyn - Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Grabowiec - Świętego Mikołaja, Horyszów - Przemienienia Pańskiego, Miączyn - Świętego Michała Archanioła, Skierbieszów - Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Świdniki - Matki Bożej Królowej Polski, Trzeszczany - Trójcy Przenajświętszej i Narodzenia Najświętszej Marii Panny, Tuczępy - Świętej Anny, Uchanie - Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, Zawalów - Matki Bożej Różańcowej.

Dziekanami dekanatu byli: ks. Franciszek Nucia (25.03.1992-03.06.1995), ks. kan. Stanisław Budzyński (04.06.1995-czerwiec 2009), ks. Zygmunt Żółkiewski (czerwiec 2009-2018-).

³⁵² KP T3.

Zdjęcie 92 – Rok 1993, 13 czerwca. Pamiątka I Komunii św. (rocznik 1984, grupa 1; zdjęcie z kroniki parafii oraz ze zbiorów Teresy i Tadeusza Goździejewskich).

Zdjęcie 93 – Rok 1993, 13 czerwca. Pamiątka I Komunii św. (rocznik 1984, grupa 2; zdjęcie z kroniki parafii oraz ze zbiorów Katarzyny i Mirosława Bednarczyk).

26 lutego **1994** roku wizytację dziekańską parafii Grabowiec przeprowadza dziekan dekanatu Zamość Nowe Miasto ks. Andrzej Jabłoński (rodak, pięć dni po wizytacji zmarł)³⁵³.

³⁵³ KP T3.

Odcisk 19 – Odcisk pieczęci podpisowej dziekana ks. Andrzeja Jabłońskiego.

Zdjęcie 94 – Rok 1994 (około). Księża w Grabowcu. Od prawej proboszcz parafii Grabowiec ksiądz kanonik Franciszek Nucia, senior ksiądz kanonik Stefan Sawecki, wikariusz parafii Grabowiec ksiądz Waldemar Joniec (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 95 – Rok 1994 (około). Na plebanii (zdjęcie z kroniki parafii).

31 grudnia 1994 roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: Bereś, Bronisławka, Czechówka, Dańczypol, Grabowiec-Góra, Grabowczyk, Grabowiec, Hołużne, Ornatowice z koloniami, Siedlisko, Skomorochy Duże, Skomorochy Małe, Szerokie, Szczelatyn, Szystowice z koloniami, Wolica Uchańska, Żurawłów. W parafii był kościół filialny w Ornatowicach i kaplica w Skomorochach Dużych³⁵⁴.

4 czerwca 1995 roku odbyła się uroczystość wprowadzenia nowego proboszcza ks. Stanisława Michała Budzyńskiego. Ceremonii przewodniczył ks. kanclerz Franciszek Greniuk. Piękne kazanie o kapłaństwie wygłosił ks. prof. dr hab. Janusz Nagórny. Przybyli m.in. ks. kanonik Stanisław Gliniak (dziekan z Józefowa), koledzy kursowi ks. proboszcza, parafianie z Górecka³⁵⁵.

16 lipca 1995 roku w kościele parafialnym w Grabowcu odprawił mszę prymicyjną ks. Zygmunt Żółkiewski, pochodzący z sąsiedniej parafii Tuczępy, późniejszy proboszcz parafii Grabowiec.

16 lipca 1995 roku w odpust sumę odprawił ks. kanclerz Franciszek Greniuk, kazanie wygłosił ks. Stanisław Grzesiuk (kapelan szpitalny przy PSK 4 w Lublinie)³⁵⁶.

W sierpniu 1995 roku ks. Paweł Łubiarz uczestniczył w Zamojskiej Pieszej Pielgrzymce na Jasną Górę. Natomiast grupa młodzieży z klerykiem Romanem uczestniczy w pielgrzymce rowerowej.

Zdjęcie 96 – Rok 1995, grudzień. Szopka w kaplicy Nawrócenia św. Pawła.

³⁵⁴ Schematyzm DZL 1995, s. 51.

³⁵⁵ KP T4, s. 1.

³⁵⁶ KP T4, s. 4.

Zdjęcie 97 – Rok 1995, grudzień. Szopka przed kościołem.

Wieczorem 24 stycznia **1996** roku odwiedza świątynię w Grabowcu figura Matki Bożej Fatimskiej. Przybywa także biskup Jan Śrutwa oraz o. Stanisław – kustosz figury. Późnym wieczorem figura odjeżdża do katedry w Zamościu³⁵⁷.

³⁵⁷ KP T4, s. 8-10.

Zdjęcie 98 – Rok 1996, 24 stycznia. Nawiedzenie świątyni w Grabowcu przez figurę Matki Bożej Fatimskiej (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 99 – Rok 1996, 24 stycznia. Nawiedzenie świątyni w Grabowcu przez figurę Matki Bożej Fatimskiej (zdjęcie z kroniki parafii). W asyście strażaków stoją m.in. Mieczysław Zawalski (w zielonym szaliku) a po jego prawej stronie Henryk Smoła. Niesie figurę m.in. Sławomir Chudoba (z przodu, po prawej stronie).

Zdjęcie 100 – Rok 1996, 24 stycznia. Nawiedzenie świątyni w Grabowcu przez figurę Matki Bożej Fatimskiej (zdjęcie z kroniki parafii). Przy mikrofonie biskup Jan Śrutwa, po jego lewej stronie ks. Stanisław Budzyński.

11 lutego 1996 roku ks. kanonik Jan Słoma (proboszcz parafii Cyców) dokonuje poświęcenia sztandaru Stowarzyszenia Dzieci Zamojszczyzny w Grabowcu³⁵⁸.

³⁵⁸ KP T4, s. 11.

Zdjęcie 101 – Rok 1996, 11 lutego. Poświęcenie sztandaru Stowarzyszenia „Dzieci Zamojszczyzny”. Przy mikrofonie proboszcz parafii Grabowiec ks. Stanisław Budzyński (zdjęcie z kroniki parafii).

27 marca 1996 roku po raz pierwszy została odprawiona Droga Krzyżowa wokół Rynku w Grabowcu. Uczestnicy nieśli „ogromny krzyż” i obrazy z poszczególnymi stacjami³⁵⁹.

31 marca 1996 roku, w Niedzielę Palmową, odbyła się procesja, z wieloma palmami, wokół Rynku w Grabowcu³⁶⁰.

³⁵⁹ KP T4, s. 12.

³⁶⁰ KP T4, s. 12.

Zdjęcie 102 – Rok 1996, 31 marca. Niedziela Palmowa, procesja wokół Rynku (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 103 – Rok 1996, 31 marca. Niedziela Palmowa, procesja wokół Rynku (zdjęcie z kroniki parafii).

Od 13 maja do 13 października 1996 roku było odprawianie co miesiąc Nabożeństwo Fatimskie, z piękną procesją ze świecami, śpiewem³⁶¹.

19 maja 1996 roku odbyła się uroczystość przyjęcia 12 chłopców (wśród nich syn autorów Wojciech Henryk Kulik) do grona ministrantów, którzy od października 1995 roku przygotowywali się do posługi przy ołtarzu³⁶².

³⁶¹ KP T4, s. 16.

³⁶² KP T4, s. 16.

Zdjęcie 104 – Rok 1996, 19 maja. Przyjęcie do grona ministrantów 12 chłopców (zdjęcie z kroniki parafii). Przyjęcia dokonuje proboszcz ks. Stanisław Budzyński (na pierwszym planie). Wśród tego grona znajduje się syn autorów niniejszej publikacji: Wojciech Henryk Kulik (w okularach i w krawacie).

Kilka razy nabożeństwa majowe były odprawiana na tzw. Górze Zamkowej, przy krzyżach³⁶³.

³⁶³ KP T4, s. 19.

Zdjęcie 105 – Rok 1996, maj. Nabożeństwo majowe na tzw. Górze Zamkowej (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 106 – Rok 1996, 19 maja. Procesja dzieci klasy drugiej, które 25 maja przyjmą I Komunię św. (zdjęcie z kroniki parafii).

25 maja 1996 roku do pierwszej Komunii św. przystąpiło prawie 70 dzieci³⁶⁴.

³⁶⁴ KP T4, s. 17.

Zdjęcie 107 – Rok 1996, 25 maja. Pamiątka I Komunii św. (zdjęcie z kroniki parafii). Po lewej siedzi wikariusz ksiądz Paweł Łubiarz a po prawej stoi proboszcz ksiądz Stanisław Budzyński.

W uroczystościach Bożego Ciała, 6 czerwca 1996 roku, wziął udział ks. profesor Janusz Nagórny³⁶⁵.

15 czerwca 1996 roku sakramentu bierzmowania młodzieży klasy VIII szkoły podstawowej udziela ks. infułat Franciszek Greniuk³⁶⁶.

23 czerwca 1996 roku na zakończenie roku szkolnego podczas mszy św. śpiewał chór dziecięcy z parafii Rozesłania św. Apostołów w Chełmie³⁶⁷.

6 lipca 1996 roku wyruszyła pielgrzymka autokarowa do Częstochowy³⁶⁸.

14 lipca 1996 roku z inicjatywy ks. proboszcza Stanisława Michała Budzyńskiego uporządkowano cmentarz wojenny w Bereściu. Postawiono trzy krzyże na zbiorowych mogiłach oraz stylową dłubaną w pniu kapliczkę z rzeźbą Chrystusa Zmartwychwstałego³⁶⁹.

16 lipca 1996 roku, w odpust, sumę odprawił proboszcz parafii Udrycze ks. Ryszard Wróbel. Piękne kazanie wygłosił ks. dr Jan Domański – duszpasterz z Lublina. W wigilię odpustu została odprawiona msza św. na cmentarzu³⁷⁰.

1 października 1996 roku odbyła się msza św. pogrzebowa księdza Stefana Saweckiego, emerytowanego proboszcza parafii Grabowiec pod przewodnictwem biskupa diecezji zamojsko-lubaczowskiej Jan Śrutwa. W uroczystości wzięło udział około 70 księży. Słowa pożegnania wygłosił wychowanek księdza Stefana Saweckiego ks. Marian Kaczmar, proboszcz parafii Niedrzwica Duża. W imieniu rodziny zmarłego podziękowanie za modlitwę i udział w pogrzebie złożyła siostra ks. Stefana Saweckiego – Marianna Woycikiewicz.

³⁶⁵ KP T4, s. 19.

³⁶⁶ KP T4, s. 20.

³⁶⁷ KP T4, s. 20.

³⁶⁸ KP T4, s. 20.

³⁶⁹ KP T4, s. 20.

³⁷⁰ KP T4, s. 21.

Zdjęcie 108 – Rok 1996, 1 października. Msza pogrzebowa księdza Stefana Saweckiego, emerytowanego proboszcza parafii Grabowiec (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 109 – Rok 1996, 1 października. Msza pogrzebowa księdza Stefana Saweckiego, emerytowanego proboszcza parafii Grabowiec (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 110 – Rok 1996, 1 października. Msza pogrzebowa księdza Stefana Saweckiego, emerytowanego proboszcza parafii Grabowiec (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 111 – Rok 1996, 1 października. Msza pogrzebowa księdza Stefana Saweckiego, emerytowanego proboszcza parafii Grabowiec (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 112 – Rok 1996, 1 października. Kondukt pogrzebowy. Pogrzeb ks. proboszcza Stefana Saweckiego. Po prawej na pierwszym planie ks. Włodzimierz Kwietniewski (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 113 – Rok 1996, 1 października. Kondukt pogrzebowy. Pogrzeb ks. proboszcza Stefana Saweckiego (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 114 – Rok 1996, 1 października. Cmentarz parafialny w Grabowcu. Pogrzeb ks. proboszcza Stefana Saweckiego. Pożegnanie ks. kanonika Stefana Saweckiego przez biskupa diecezji zamojsko-lubaczowskiej Jana Śrutwę (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 115 – Rok 1996, 1 października. Cmentarz parafialny w Grabowcu. Pogrzeb ks. proboszcza Stefana Saweckiego. Przemawia ks. Marian Kaczmar (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 116 – Rok 1996, 1 października. Cmentarz parafialny w Grabowcu. Pogrzeb ks. proboszcza Stefana Saweckiego W imieniu rodziny zmarłego dziękuje za modlitwę siostra ks. Stefana Saweckiego – Marianna Woycikiewicz (zdjęcie z kroniki parafialnej).

Zdjęcie 117 – Rok 1996, 1 października. Cmentarz parafialny w Grabowcu. Pogrzeb ks. proboszcza Stefana Saweckiego. Złożenie trumny z ciałem księdza do ziemnego grobu (zdjęcie z kroniki parafialnej).

W grudniu 1996 roku odbyły się rekolekcje przeprowadzone przez ks. Andrzeja Żebrowskiego, misjonarza Świętej Rodziny z Górki Klasztornej a także dyrektora Apostolstwa Dobrej Śmierci, tj. Stowarzyszenia Matki Bożej Patronki Dobrej Śmierci. Około 130 parafian zapisało się do Stowarzyszenia Matki Bożej Patronki Dobrej Śmierci³⁷¹.

W odpust, 6 grudnia 1996 roku, sumę odprawił ks. Ryszard Józef Ciostek, proboszcz parafii Wojśławice. Natomiast na Pasterce i w Boże Narodzenie kazanie wygłosił profesor ks. Janusz Nagórny³⁷².

W okresie świąt młodzież wystawiła, pod kierunkiem ks. Tomasza Bomby, inscenizację „Herodów”³⁷³.

Zdjęcie 118 – Rok 1996, grudzień. Ministranci biorący udział w inscenizacji „Herodów” (zdjęcie z kroniki parafii). Po prawej stronie stoi ks. Tomasz Bomba. W głębi, w okularach, Wojciech Henryk Kulik.

³⁷¹ KP T4, s. 29.

³⁷² KP T4, s. 29.

³⁷³ KP T4, s. 29.

Zdjęcie 119 – Rok 1996, grudzień. Szopka na cmentarzu przy kościele (zdjęcie z kroniki parafii).

W styczniu **1997** roku ksiądz proboszcz organizuje szereg spotkań opłatkowych z nauczycielami, ministrantami, chórem, sołtysami i innymi grupami.

18 stycznia 1997 roku mszę świętą w intencji budowniczego budynku Zespołu Szkół im. Henryka Sienkiewicza w Grabowcu jak i Liceum Ogólnokształcącego w Grabowcu oraz kotłowni na słomę w Grabowcu odprawił ks. kanclerz Franciszek Greniuk, który także poświęcił te nowe obiekty³⁷⁴.

W lutym, w czasie ferii zimowych, grupa dzieci, z inicjatywy parafii, odpoczywa w Wąwolnicy³⁷⁵.

³⁷⁴ KP T4, s. 32.

³⁷⁵ KP T4, s. 34.

Zdjęcie 120 – Rok 1977, 3 lutego. Dzieci podczas ferii zimowych wypoczywają w Wąwolnicy (zdjęcie z kroniki parafii).

21 marca 1997 roku odbyła się Droga Krzyżowa w stronę Grabowca-Góry³⁷⁶.

W marcu tego roku rekolekcje wielkopostne prowadził o. Stanisław Kaldon z Krakowa, który przywiózł figurkę Matki Boskiej Fatimskiej³⁷⁷.

13 kwietnia 1997 roku odbyła się wizytacja parafii przez biskupa diecezji zamojsko-lubaczowskiej Jana Śrutwę. Biskup odbył szereg spotkań m.in. z pracownikami szkoły w Grabowcu, urzędu gminy. Poświęcił dary parafianki: kielich, patenę i kustodię³⁷⁸.

Biskup przed wizytacją dokonał przeglądu ksiąg parafialnych.

Podpis 1 – Podpis biskupa diecezji zamojsko-lubaczowskiej sporządzony podczas przeglądu ksiąg parafialnych.

³⁷⁶ KP T4, s. 35.

³⁷⁷ KP T4, s. 37.

³⁷⁸ KP T4, s. 40-44.

Zdjęcie 121 – Rok 1997, 13 kwietnia. Oczekiwanie na przybycie biskupa zamojsko-lubaczowskiego (zdjęcie ze zbiorów ks. Tomasza Bomby).

Zdjęcie 122 – Rok 1997, 13 kwietnia. Przywitanie biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę przy krzyżu stojącym obok skrzyżowania w Grabowiec-Góra. Po lewej biskup Jan Śrutwa, po prawej wikariusz parafii Grabowiec ks. Tomasz Bomba oraz Halina Załoga (zdjęcie ze zbiorów ks. Tomasza Bomby).

Zdjęcie 123 – Rok 1997, 13 kwietnia. Przywitanie biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę, przy krzyżu stojącym obok skrzyżowania w Grabowiec-Góra (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 124 – Rok 1997, 13 kwietnia. Przywitanie, w progach parafialnego kościoła, biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 125 – Rok 1997, 13 kwietnia. Kościół parafialny. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Poświęcenie darów parafianki kielich, patenę i kustodii (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 126 – Rok 1997, 13 kwietnia. Kościół parafialny. Wizytacja parafii przez biskupa

zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 127 – Rok 1997, 13 kwietnia. Kościół parafialny. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 128 – Rok 1997, 13 kwietnia. Kościół parafialny. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Spotkanie z ministrantami (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 129 – Rok 1997, 13 kwietnia. Kaplica w Skomorochach Dużych. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 130 – Rok 1997, 13 kwietnia. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Brama powitalna w Ornatowicach (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 131 – Rok 1997, 13 kwietnia. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Spotkanie biskupa z samorządowcami. Od lewej: Wiesław Lachowski, Jan Śrutwa, Ryszard Stanibuła, Teodozja Pawłowska (zdjęcie ze zbiorów Teodozji Pawłowskiej).

Zdjęcie 132 – Rok 1997, 13 kwietnia. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Spotkanie biskupa z samorządowcami. Od lewej: Wiesław Lachowski, Jan Śrutwa, Ryszard Stanibuła, Teodozja Pawłowska (zdjęcie ze zbiorów Teodozji Pawłowskiej).

Zdjęcie 133 – Rok 1997, 13 kwietnia. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Spotkanie biskupa z pracownikami szkoły. Biskupa Jan Śrutwę, w towarzystwie księży, wita dyrektor Zespołu Szkół im. Henryka Sienkiewicza w Grabowcu Henryk Kulik oraz wicedyrektor tego zespołu Barbara Fik.

Zdjęcie 134 – Rok 1997, 13 kwietnia. Wizytacja parafii przez biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę. Spotkanie biskupa m.in. z pracownikami szkoły (zdjęcie z kroniki parafii).

20 kwietnia w kościele śpiewał zespół muzyczno-wokalny ze Zwierzyńca „Grupa Miłosierdzia Bożego”³⁷⁹.

25 maja 1997 roku odbyły się uroczystości związane z I Komunią św. 28 maja odbyła się procesja Bożego Ciała³⁸⁰.

Grupa parafian uczestniczyła w spotkaniu z papieżem Janem Pawłem II, które odbyło się 10 czerwca 1997 roku w Krośnie³⁸¹.

16 czerwca 1997 roku mszę prymicyjną odprawił ks. Dariusz Kowalczyk (wnuk Anieli Kozłowskiej z Grabowiec Góry).

22 czerwca w święto Jana Chrzciciela śpiewał w kościele chór katedralny³⁸².

W dniach 27-28 czerwca 1997 roku, w Grabowcu, odbyło się Forum Młodych, które prowadził ks. Paweł Łubiarz. Forum zakończyło się pielgrzymką do Ornatowic³⁸³.

9 lipca 1997 roku osiem par małżeńskich obchodziło 50 rocznicę ślubu. 13 lipca nabożeństwo fatimskie poprowadził ks. Zdzisław Ciżmiński – rektor kościoła św. Katarzyny w Zamościu. Parafianie zebrali 2900 zł i wiele rzeczy dla poszkodowanych przez powódź na Opolszczyźnie³⁸⁴.

15 lipca odbyło się czuwanie przy figurze Matki Boskiej Kębelskiej. Modlitwom przewodniczył ks. Jan Pęzioł – kustosz Sanktuarium w Wąwolnicy, który także wygłosił kazanie odpustowe w dniu następnym. 17 lipca ks. Zdzisław Ciżmiński zebrał ofiary na remont zabytkowego kościoła. W tym samym dniu odbyły się modły na cmentarzu wojennym w Bereściu³⁸⁵.

2 sierpnia wyruszyła diecezjalna pielgrzymka piesza do Częstochowy, w której uczestniczyło siedmiu parafian z Grabowca³⁸⁶.

14 września parafia gościła Siostry Służebnice Krzyża z Żułowa wraz z chórem niewidomych podopiecznych. Parafianie podziwiali piękne śpiewy³⁸⁷.

21 września 1997 roku odbyły parafialne dożynki. 28 września odbyły się uroczystości przy pomniku na Grabowiec Góra. Celebrantem uroczystości był ks. kapelan Andrzej Puzon, kazanie wygłosił ks. prof. KUL Krzysztof Jeżyna. 13 października ostatniemu nabożeństwu fatimskiego przewodniczył ks. dr Eugeniusz Derdziuk – proboszcz parafii św. Michała w Zamościu³⁸⁸.

28 października 1997 roku świętowano 142 rocznicę poświęcenia kościoła parafialnego³⁸⁹.

Rekolekcje adwentowe przeprowadził ks. Zdzisław Ciżmiński³⁹⁰.

21 stycznia 1998 roku została przeprowadzona dziekańska wizytacja parafii, przez dziekana dekanatu Hrubieszów Południe. Rekolekcje wielkopostne poprowadził ks. kapelan Jarosław Pukałuk z Zamościa. W czasie rekolekcji odbyły się spotkania z o. Dawidem z Zakonu Ojców Białych Misjonarzy Afryki³⁹¹.

8 maja 1998 roku parafianie wzięli udział w uroczystościach św. Stanisława Biskupa Męczennika w Górecku Kościelnym, w 350-lecie objawień³⁹².

³⁷⁹ KP T4, s. 45.

³⁸⁰ KP T4, s. 47.

³⁸¹ KP T4, s. 47.

³⁸² KP T4, s. 53.

³⁸³ KP T4, s. 53.

³⁸⁴ KP T4, s. 51.

³⁸⁵ KP T4, s. 56-57.

³⁸⁶ KP T4, s. 56.

³⁸⁷ KP T4, s. 58.

³⁸⁸ KP T4, s. 59-60.

³⁸⁹ KP T4, s. 61.

³⁹⁰ KP T4, s. 62.

³⁹¹ KP T4, s. 65, 70.

³⁹² KP T4, s. 72.

25 maja 1998 roku odbyła się uroczystość I Komunii św. 31 maja 1998 roku młodzież z parafii Grabowiec wzięła udział w spotkaniu w Lednicy. Figura Matki Boskiej Fatimskiej wędruje po domach rodzin bierzmowanych³⁹³.

1 czerwca 1998 roku 10 osób złożyło przyrzeczenie członka Legionu Maryi. 13 czerwca nabożeństwo fatimskie prowadził ks. Bronisław Bucki – proboszcz parafii Miączyn³⁹⁴.

13 lipca 1998 roku nabożeństwo fatimskie prowadził ks. Grzegorz Kuzdra³⁹⁵.

...

26 marca 1999 roku do parafii Grabowiec należały następujące miejscowości: Bereść, Bronisławka, Czechówka, Dańczypol, Grabowiec-Góra, Grabowczyk, Grabowiec, Hołużne, Ornatowice z koloniami, Siedlisko, Skomorochy Duże, Skomorochy Małe, Szerokie, Szczelatyn, Szystowice z koloniami, Wolica Uchańska, Żurawłów. W parafii były dwa kościoły filialne w Ornatowicach i Skomorochach Dużych³⁹⁶.

...

Zdjęcie 135 – Rok 2000. Pamiątka I Komunii św. Dzieci z księżmi, od lewej: proboszcz parafii Grabowiec ks. Stanisław Michał Budzyński, wikariusz ks. Rudolf Karaś, wikariusz ks. Tomasz

³⁹³ KP T4, s. 73.

³⁹⁴ KP T4, s. 74.

³⁹⁵ KP T4, s. 76.

³⁹⁶ Schematyzm DZL 1999, s. 61-62.

Bomba.

Zdjęcie 136 – Rok 2000. Pamiątka I Komunii św. Dzieci z księżmi, od lewej: proboszcz parafii Grabowiec ks. Stanisław Michał Budzyński, wikariusz ks. Rudolf Karaś, wikariusz ks. Tomasz Bomba.

2.9. Opis dziejów parafii, XXI wiek

2001

.....

24 marca **2002** roku, w Niedzielę Palmową, została przeprowadzona wizytacja parafii Grabowiec przez sufragana diecezji zamojsko-lubaczowskiej Mariusza Leszczyńskiego. Podczas wizytacji odbyła się uroczystość 50-lecia święceń kapłańskich ks. infułata Franciszka Greniuka.

Biskup odprawił mszę św. dla dzieci, o godz. 9³⁰ w kościele parafialnym w Grabowcu. Po mszy św. dokonano poświęcenia palm przed kościołem i została przeprowadzona posesja. Sumę odprawił ks. Franciszek Greniuk a kazanie wygłosił biskup. Po mszy św. biskup spotkał się z grupami duszpasterskimi, radą parafialną i Legionem Maryi oraz odwiedził cmentarz. W tym samym dniu biskup zwizytował kościoły filialne w Ornatowicach i Skomorochach Dużych.

Zdjęcie 137 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Od lewej stoją: Wojciech Henryk Kulik, ks. Paweł Piotr Kruk, Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 138 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Przy drzwiach do zakrystii stoi ks. Michał Stanisław Budzyński. Wokół ołtarza idą od lewej: Wojciech Henryk Kulik, ks. Paweł Piotr Kruk, Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 139 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Słowo Boże głosi ks. Paweł Piotr Kruk. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 140 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Na pierwszym planie ks. Paweł Piotr Kruk. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 141 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Na pierwszym planie ks. Paweł Piotr Kruk. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 142 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Na pierwszym planie ks. Paweł Piotr Kruk. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 143 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Na pierwszym planie ks. Paweł Piotr Kruk. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 144 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 145 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Od lewej ks. Adam Palonka (wikariusz parafii Grabowiec), Łukasz Fik, ks. Paweł Piotr Kruk, ks. Michał Stanisław Budzyński (proboszcz parafii Grabowiec). Pierwszy z prawej Wojciech Henryk Kulik. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 146 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Czyta ks. Marek Barszczowski. Pierwszy z prawej, przy ołtarzu, Wojciech Henryk Kulik. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

Zdjęcie 147 – Rok 2003, 19 czerwca. Boże Ciało. Msza św. prymicyjna ks. Pawła Piotra Kruka. Zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika.

25 kwietnia **2004** roku sakramentu bierzmowania udzielił młodym parafianom arcybiskup senior archidiecezji lubelskiej Bolesław Pylak.

Zdjęcie 148 – Rok 2004, 25 kwietnia. Grabowiec, kościół św. Mikołaja. Uroczystość bierzmowania. Przywitanie arcybiskupa seniora archidiecezji lubelskiej Bolesława Pylaka. Od lewej arcybiskup senior archidiecezji lubelskiej Bolesław Pylak, proboszcz parafii Grabowiec ks. Stanisław Michał Budzyński, uczniowie (foto Renata Kulik).

Zdjęcie 149 – Rok 2004, 25 kwietnia. Grabowiec, kościół św. Mikołaja. Uroczystość bierzmowania. Przywitanie arcybiskupa seniora archidiecezji lubelskiej Bolesława Pylaka (foto Renata Kulik).

Zdjęcie 150 – Rok 2004, 25 kwietnia. Grabowiec, kościół św. Mikołaja. Uroczystość bierzmowania. Przy ołtarzu arcybiskup senior archidiecezji lubelskiej Bolesław Pylak (foto Renata Kulik).

Zdjęcie 151 – Rok 2004, 25 kwietnia. Grabowiec, kościół św. Mikołaja. Uroczystość bierzmowania. Bierzmowania dokonuje arcybiskup senior archidiecezji lubelskiej Bolesław Pylak. Po prawej stronie zdjęcia, z mikrofonem, wikariusz parafii ks. Adam Palonka, dalej w głębi, twarzą do ołtarza, Wojciech Kulik (foto Renata Kulik).

Zdjęcie 152 – Rok 2004, 4 maja. Kaplica św. Floriana w Skomorochach. Msza św. w intencji strażaków. Od lewej ks. Jan Liwak, proboszcz ks. Stanisław Michał Budzyński (zdjęcie ze

zbiorów Katarzyny i Mirosława Bednarczyk).

3 czerwca 2004 roku gości w parafii ks. Henryk Jaworski z Zaporozża na Ukrainie.

W czerwcu 2004 roku, w 60-tą rocznicę pacyfikacji parafian, został poświęcony sztandar – wotum dziękczynne w 6-tą rocznicę pacyfikacji niemieckiej parafii Grabowiec, który właśnie powrócił do parafii po renowacji.

Zdjęcie 153 – Rok 2010, 22 listopada. Sztandar – wotum dziękczynne w 6-tą rocznicę pacyfikacji niemieckiej parafii Grabowiec (zdjęcie ze zbiorów parafii).

Program Misji Świętych, w dniach 24-29 czerwca 2004 roku,
przed Nawiedzeniem Matki Bożej w Kopii Obrazu Jasnogórskiego

Czwartek - 24 czerwca, rozpoczęcie Misji Świętych, Hymn do Ducha św.

- 8⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Skomorochy Duże)
- 9⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 11⁰⁰—Msza św. z nauką dla dzieci szkolnych
- 12⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Ornatowice)
- 15⁰⁰—Msza św. z nauką ogólną
- 17⁰⁰—Nauka stanowa dla kobiet, matek
- 18⁰⁰—Msza św.
- 18³⁰—Nauka stanowa dla mężczyzn
- 20⁰⁰—Msza św. dla młodzieży i nauka stanowa
- 21⁰⁰—Apel Jasnogórski
- 21⁰⁰—Apel Jasnogórski (Ornatowice)
- (Na apele przychodzimy całymi rodzinami)

Piątek - 25 czerwca

- 8⁰⁰—Msza św. z nauką dla dzieci i młodzieży szkolnej (zakończenie roku szkolnego)
- 9⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 11⁰⁰—Msza św. z nauką dla rodziców, nabożeństwo błogosławienia niemowlaków i maluchów
- 12⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Ornatowice)
- 15⁰⁰—Msza św. z nauką ogólną
- 17⁰⁰—Nauka stanowa dla kobiet, matek
- 18⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 19⁰⁰—Nauka stanowa dla mężczyzn
- 20⁰⁰—Msza św. dla młodzieży i nauka stanowa
- 21⁰⁰—Apel Jasnogórski
- 21⁰⁰—Apel Jasnogórski (Skomorochy Duże)

Sobota - 26 czerwca

- 8⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Skomorochy Duże)
- 9⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 11⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo dla chorych, starszych, cierpiących
- 12⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Ornatowice)
- 15⁰⁰—Msza św. z nauką dla dzieci szkolnych
- 18⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich, nabożeństwo prześlągalne za grzechy
- 20⁰⁰—Msza św. dla młodzieży i nauka stanowa
- 21⁰⁰—Apel Jasnogórski
- 21⁰⁰—Apel Jasnogórski (Ornatowice)

Niedziela - 27 czerwca, dzień spowiedzi

- 8³⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 9⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Ornatowice)
- 10⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 11³⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych (Skomorochy Duże)
- 12⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych
- 12⁰⁰—Odpust św. Jana Chrzciciela w Szystowicach
- 18⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych

21⁰⁰—Apel Jasnogórski

21⁰⁰—Apel Jasnogórski (Skomorochy Duże)

Poniedziałek - 28 czerwca, dzień spowiedzi (8³⁰-13⁰⁰ i 15⁰⁰-18⁰⁰), dzień wyznania wiary

8⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo wyznania wiary (Skomorochy Duże)

9⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo wyznania wiary

11⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo wyznania wiary

12⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo wyznania wiary (Ornatowice)

15⁰⁰—Msza św. z nauką dla dzieci szkolnych

18⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo wyznania wiary

21⁰⁰—Apel Jasnogórski

21⁰⁰—Apel Jasnogórski (Ornatowice)

Wtorek - 29 czerwca, dzień błogosławienia rodzin

8⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo błogosławienia rodzin (Skomorochy Duże)

9⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo błogosławienia rodzin

11⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo błogosławienia rodzin

12⁰⁰—Msza św. z nauką dla wszystkich wiernych, nabożeństwo błogosławienia rodzin

12⁰⁰—Odpust św. Piotra i Pawła w Ornatowicach

15⁰⁰—Odwiedzanie chorych, uprzednio zgłoszonych, w domach

21⁰⁰—Apel Jasnogórski

21⁰⁰—Apel Jasnogórski (Skomorochy Duże)

Uroczyste zakończenie Misji Świętych, udzielenie błogosławieństwa apostołskiego.

Program Uroczystości Nawiedzenia Matki Bożej
w Kopii Cudownego Obrazu Jasnogórskiego, w dniach 30 czerwca - 1 lipca 2004 roku

Przewodniczy biskup diecezji zamojsko-lubaczowskiej Jan Śrutwa

Środa - 30 czerwca

16⁰⁰—Nabożeństwo oczekiwania na Obraz Matki Bożej Częstochowskiej w kościele

17⁰⁰—Uroczyste liturgiczne Powitanie Obrazu. Msza św. na rozpoczęcie nawiedzenia

20⁰⁰—Czuwanie kobiet przed Obrazem

21⁰⁰—Apel Jasnogórski

22⁰⁰—Czuwanie mężczyzn przed Obrazem

23⁰⁰—Nabożeństwo wdzięczności przodkom za dar wiary

24⁰⁰—Pasterka Maryjna. Msza św. w intencji powołań kapłańskich i zakonnych

Celebransi - księża rodacy i księża, którzy pracowali w parafii.

Czwartek - 1 lipca, czuwanie modlitewne parafian

1⁰⁰—Bereść, Henrykówka, Grabowczyk

- 2⁰⁰—700-lecia, Bronisławka, Szystowice, Dańczypol, Podzamcze, Grabowiec—Zielona, Krynoczki, Kozia, Wesola
3⁰⁰—Góra Grabowiec, Siedlisko
4⁰⁰—Skibice, Ornatowice, Kolonia Ornatowice, Grabowiec—Wojślawska
5⁰⁰—Skomorochy, Wolica, Szczelatyn, Żurawłów, Grabowiec—Wspólna, Górna, Rieczna, Jatkowa, Rynek, Hrubieszowska, Kościelna
6⁰⁰—Czechówka, Hołużne, Grabowiec—Skierbieszowska, Partyzantów, Parkowa, Cmentarna
7⁰⁰—Czuwanie—modlitwa osobista
7³⁰—Godzinki o Najświętszej Maryi Pannie
8⁰⁰—Msza św. z nauką
9⁰⁰—Czuwanie—modlitwa osobista—Siostry Zakonne
10⁰⁰—Msza św. z nauką dla chorych
11⁰⁰—Czuwanie—modlitwa osobista
12⁰⁰—Anioł Pański—czuwanie matek z małymi dziećmi
13⁰⁰—Czuwanie—modlitwa osobista
15⁰⁰—Msza św.—Pożegnanie

Zdjęcie 154 – Rok 2004, 30 czerwca-1 lipca. Nawiedzenie Jasnogórskiej Królowej Polski w Kopii Obrazu Jasnogórskiego w parafii św. Mikołaja w Grabowcu. Po prawej idzie ksiądz proboszcz Stanisław Budzyński, po środku idzie Wojciech Kulik (syn Henryka i Renaty). Obraz niosą: Strażacy: ... (zdjęcie ze zbiorów Wojciecha Kulika).

Zdjęcie 155 – Rok 2004, 30 czerwca. Nawiedzenie Jasnogórskiej Królowej Polski w Kopii Obrazu Jasnogórskiego w parafii św. Mikołaja w Grabowcu (zdjęcie ze zbiorów Ireneusza Boczковского).

Zdjęcie 156 – Rok 2004, 10 września. Wieniec dożynkowy z Wolicy Uchańskiej (foto Renata Kulik).

Zdjęcie 157 – Rok 2004, 31 grudnia. Szopka w kościele w Grabowcu (foto Renata Kulik).

Zdjęcie 158 – Rok 2005. Warszawa. Ksiądz proboszcz Stanisław Michał Budzyński (zdjęcie ze zbiorów Adama Skóry).

....

4 marca **2007** roku w starej plebanii zorganizowano wystawę „Cmentarze Pogranicza”. Organizatorami wystawy było Towarzystwo dla Natury i Człowieka w Lublinie oraz Koło Terenowe PTTK w Grabowcu.

3 maja 2007 roku dziewięciu ministrantów, uczniów gimnazjum, przyjęło obowiązki

posługi ministranta Słowa Bożego – lektora.

2 września 2007 roku odbyły się dożynki parafialno-gminne.

23 października 2007 roku biskup Wacław Depo erygował Szkołę Muzyki Kościelnej Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej.

16 listopada 2007 roku biskup Wacław Depo spotkał się w kościele parafialnym w Grabowcu z diecezjalnymi kapłanami rocznika 2001, rocznika wikariusza parafii Marka Barszczowskiego. Na wspólnej modlitwie zebrali się kapłani z rocznika 2001 wraz z wychowawcami: rektorem WSD ks. dr Franciszkiem Nieckarzem oraz ks. Adamem Firoszem.

25 listopada 2007 roku w kościele odbył się koncert zespołu „Bądź jak Tata”.

.....

Zdjęcie 159 – Rok 2008, 11 stycznia. Od lewej proboszcz ks. Stanisław Michał Budzyński, wikariusz ks. Marek Barszczowski, rezydent ks. Edward Kłopotek, wikariusz ks. Mateusz Furmaniak (zdjęcie ze zbioru autorów).

17 lutego **2008** roku była sprawowana uroczysta msza święta z okazji 65. rocznicy wysiedlenia ludności ziemi grabowieckiej. Mszy przewodniczył ks. infułat Franciszek Greniuk a koncelebrowali ks. kanonik Władysław Kowalik, ks. Jan Słoma, ks. prałat Eugeniusz Derdziuk (kapelan dzieci Zamojszczyzny), ks. dziekan Stanisław Budzyński (proboszcz parafii Grabowiec). Okolicznościową homilię wygłosił ks. kanonik Władysław Kowalik. Specjalnymi gośćmi uroczystości byli przedstawiciele mieszkańców Kałuszyna, którzy w tragicznych czasach przyjęła wysiedleńców.

(?)Rekolekcje wielkopostne w 2008 roku przeprowadził ks. Mikołaj Cichonowicz pochodzący z miejscowości Juraciszki leżącej w diecezji grodzieńskiej na Białorusi.

6 kwietnia 2008 roku biskup Mariusz Leszczyński udzielił sakramentu bierzmowania młodzieży gimnazjalnej.

W dniach 8-11 marca 2009 roku rekolekcje wielkopostne przeprowadził, z wózka inwalidzkiego, ksiądz Marek Bałwas.

4 maja **2009** roku młodzież z terenu parafii przyjęła sakrament bierzmowania z rąk biskupa Wacława Depo.

1 czerwca 2009 roku biskup diecezji zamojsko-lubaczowskiej Wacław Depo spotkał się z dziećmi parafii Grabowiec.

23 sierpnia 2009 roku podczas mszy św. dziękczynnej za plony kazanie wygłosił ksiądz proboszcz parafii Komarów Tomasz Bomba.

....

13 czerwca **2010** roku, w 66. rocznicę pacyfikacji Grabowca i okolic, w kościele parafialnym odbyła się msza św.

12 września 2010 roku przy pomniku na Grabowiec Górze odbyła się msza święta w intencji pomordowanych przez Armię Czerwoną we wrześniu 1939 roku. Została także poświęcona tablica upamiętniająca zagładę oficerów polskich w Katyniu w 1940 roku oraz tragiczne wydarzenie pod Smoleńskiem z 10 kwietnia 2010 roku. Kazanie wygłosił kanclerz kurii diecezji zamojsko-lubaczowskiej Adam Firosz.

Rekolekcje wielkopostne w **2011** roku przeprowadził ks. Roman Skowron w dniach 31 marca-2 kwietnia.

Odcisk 20 – Rok 2011. Odcisk pieczęci urzędowej parafii św. Mikołaja w Grabowcu (leżącej w diecezji zamojsko-lubaczowskiej).

4 czerwca 2011 roku biskup Mariusz Leszczyński przeprowadził wizytację kanoniczną parafii Grabowiec.

Sumie odpustowej, 16 lipca 2011 roku, przewodniczył ks. kan. Stanisław Michał Budzyński. W mszy uczestniczyli, oprócz księży grabowieckiej parafii, także ks. prof. Franciszek Greniuk, ks. Michał Moń i ks. Jerzy Truś, który wygłosił kazanie. W odpustowej procesji eucharystycznej uczestniczyli wierni, kapłani, poczty sztandarowe, strażacy, Chorągiew Pancerna Starosty Grabowieckiego (bractwo rycerskie).

21 lutego **2013** roku proboszcz parafii Grabowiec ks. Zygmunt Żółkiewski wraz z osobami towarzyszącymi odebrał w Krakowie od arcybiskupa krakowskiego ks. Stanisława Dziwisza relikwie błogosławionego papieża Jana Pawła II.

28 lutego 2013 roku o godzinie 20⁰⁰ rozbrzmiały się dzwony elektroniczne na kościele z okazji rezygnacji papieża Benedykta XVI (trwało to przez pięć minut).

Rekolekcje wielkopostne odbyły się w dniach 28 luty-2 marca 2013 roku, które przeprowadził proboszcz parafii Tuczępy ks. Mariusz Rybiński.

23 czerwca 2013 roku odbyła się uroczystość z okazji 70. rocznicy wysiedlenia Grabowca i okolic oraz 69. rocznicy pacyfikacji Grabowca. Na cmentarzu przykościelnym odsłonięto pomnik ku pamięci i przestrodze w 70 rocznicę wysiedlenia dzieci z terenu gminy Grabowiec (zobacz rozdział o cmentarzu).

29 września 2013 roku w rocznicę tragicznych wydarzeń na Grabowiec-Górze z 1939 roku odbyła się msza św. polowa przy pomniku na Grabowiec-Górze. Mszy św. przewodniczył, byli wikariusz parafii Grabowiec, proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Horyszowie ks. Rudolf Karaś.

W 2014 roku została przeprowadzona wizytacja parafii przez ks. Zenona Mrugałę³⁹⁷.

19 października 2014 roku parafia Grabowiec liczyła 3045 wiernych³⁹⁸.

6 stycznia 2015 roku w kościele wystąpił Chór Myśliwski „Knieja”, w którym śpiewali myśliwi z Grabowca: Tadeusz Bartyzel, Henryk Tkacz, Grzegorz Krauze.

11 stycznia 2015 roku odbył się w kościele koncert kolęd w wykonaniu chóru parafialnego i dzieci. Koncert przygotował nauczyciel muzyki Zespołu Szkół w Grabowcu i instruktor muzyki GOK w Grabowcu Karol Chylewicz.

22 lutego 2015 roku z okazji 72. rocznicy wysiedlenia Grabowca i okolic została odprawiona msza św. w intencji Ojczyzny pod przewodnictwem ks. Adama Firosza. Po mszy św. przedstawiciele władz i organizacji złożyli kwiaty przed pomnikiem „ku pamięci i przestrodze” na cmentarzu przykościelnym.

Program peregrynacji symboli ŚDM w diecezji zamojsko-lubaczowskiej, parafia Grabowiec, 6-7 maja 2015 roku.

6 maja	16.30	Powitanie symboli ŚDM
	18.00	Msza św.
	20.00	Młodzież dekanatu przy Krzyżu - modlitwa uwielbienia
	21.00	Apel Jasnogórski
6-7 maja	22.00-7.00	Modlitewne czuwanie
7 maja	7.30	Godzinki
	8.00	Msza św. i pożegnanie symboli ŚDM

12 lipca 2015 roku przed piknikiem „U źródła” w Dańczypolu została odprawiona msza św. przez ks. Zygmunta Żółkiewskiego, proboszcza parafii i ks. Pawła Kostrubca, wikariusza parafii. Po mszy św. została poświęcona, przez ks. Zygmunta Żółkiewskiego, figura Matki Boskiej, która została usytuowana przy źródle.

30 sierpnia 2015 roku, na błoniach, odbyły się gminno-parafialne dożynki. Mszę św. dziękczynną odprawił ks. Zygmunt Żółkiewski, proboszcz parafii.

20 września 2015 roku odbyła się uroczystość przekazania samochodu ratowniczo-gaśniczego dla jednostki OSP w Grabowiec-Góra. Samochód poświęcił ks. Zygmunt Żółkiewski, proboszcz parafii r.l. w Grabowcu.

6 grudnia 2015 roku na starej plebanii odbył się kiermasz ozdób świątecznych przygotowanych przez KGW Grabowiec-Góra.

3. Budowę parafii rzymskokatolickiej św. Mikołaja w Grabowcu na przestrzeni zdarzeń

3.1. Kościół parafialny Matki Bożej i św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy w Grabowcu

³⁹⁷ Zamojski Informator Diecezjalny, Nr XXIII/2014/4, s. 561.

³⁹⁸ Zamojski Informator Diecezjalny, Nr XXIII/2014/4, s. 588.

Kościół został ufundowany 2 lutego **1394** roku przez księcia mazowieckiego i bełskiego Siemowita IV³⁹⁹. Był to kościół murowany z kamienia.

3.2. Kościół parafialny św. Mikołaja w Grabowcu

W **1500** roku kościół został spalony przez Tatarów (jak i całe miasto). W **1503** roku został odbudowany kościół w Grabowcu⁴⁰⁰.

Kościół został ponownie zniszczony na początku XVI wieku⁴⁰¹.

Wizytacja parafii dokonana przez biskupa chełmskiego Jerzego Zamojskiego, co najmniej 8 grudnia **1604** roku, wzmiankuje, że kościół jest konsekrowany pod wezwaniem św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy. Ponadto kościół miał stary dach, była dzwonnica z dwoma dzwonami oraz nie było bramy przed kościołem⁴⁰².

Biskup Jerzy Zamojski w dekrete reformacyjnym (zapewne po wizytacji w 1604 roku) nakazał plebanowi grabowieckiemu wybudowanie nowego kościoła. Plebani grabowieccy nie skorzystali dwukrotnie z pozwolenia królewskiego (z **1600** roku i **1609** roku) na wyręb w starostwie horodelskim dwóch kop sosny na budowę kościoła. 13 lutego **1624** roku król Zygmunt III polecił biskupowi diecezji chełmskiej Maciejowi Łubieńskiemu, aby wysłał „widza swego” do nadzorowania wycięcia, bez zwłoki, tego drzewa⁴⁰³.

W 1624 roku drewniany kościół uległ spaleniu podczas pożaru⁴⁰⁴. Wg innego źródła kościół został spalony w 1630 roku przez Szwedów⁴⁰⁵.

Kościół został odbudowany w latach 1624-**1634**⁴⁰⁶.

Dekret reformacyjny biskupa Macieja Łubieńskiego z 18 listopada **1635** roku wzmiankuje o budowie chóru w kościele, w budowę którego duży wkład wniósł starosta grabowiecki Jakub Leszczkowski⁴⁰⁷.

W **1636** roku kościół był murowany z kamieni. Następnie kościół uległ zniszczeniu w wyniku potopu szwedzkiego w **1656** roku⁴⁰⁸.

Kościół zostaje ponownie odbudowany. W **1671** roku wizytacja parafii wzmiankuje o kościele murowanym ale niewykończonym i nie konsekrowanym. Kościół miał cztery ołtarze: Matki Bożej, św. Antoniego, św. Krzyża, św. Marii Magdaleny⁴⁰⁹.

W **1678** roku kościół został konsekrowany przez biskupa Stanisława Jacka Świąćckiego⁴¹⁰.

W **1715** roku wojska saskie w czasie konfederacji tarnogrodzkiej dokonały wiele szkód w kościele parafialnym⁴¹¹.

W **1739** roku w protokole powizytacyjnym parafii wzmiankowane są organy w kościele

³⁹⁹ Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis Diecesis Lublinensis: pro anno Domini 1906, Lublin, 1906, s. 43.

⁴⁰⁰ Martynowski Franciszek Ksawery (1848-1896), „Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym t.3”, wyd. Orgelbrand S., Warszawa, 1886, s. 348; Kaczmar, s. 31; Atlas Zbigniew, Krasnystaw stolicą diecezji chełmskiej – wybitni przedstawiciele ziemi krasnostawskiej, czyli okres krasnostawski w historii Polski II poł. XVI wieku, Nestor (czasopismo) Nr 2 (12), 2010, s. 19.

⁴⁰¹ Górak MMZ, s. 41.

⁴⁰² Kaczmar, s. 32, 82, 88.

⁴⁰³ Kaczmar, s. 32.

⁴⁰⁴ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 148.

⁴⁰⁵ Górak MMZ, s. 41.

⁴⁰⁶ Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis Diecesis Lublinensis: pro anno Domini 1906, Lublin, 1906?, s. 43.

⁴⁰⁷ Kaczmar, s. 33.

⁴⁰⁸ Kaczmar, s. 33-34.

⁴⁰⁹ Kaczmar, s. 33.

⁴¹⁰ Kaczmar, s. 35.

⁴¹¹ AAL AKGDL, sygn. 60/A/153, k. 70-85.

tz. pozytyw szkatulny (skrzynkowy instrument organowy)⁴¹².

W **1770** roku pewien mieszczanin grabowiecki wykonujący pewne obowiązki w kościele skradł z kościoła następujące rzeczy, co do których się przyznał: trzy lampy, dwie chusty, dwa łokcie płótna z trumny. Sąd miejski nakazał mu przez dwie niedziele, następujące po ogłoszeniu dekretu, leżenie krzyżem przez całą sumę oraz „aby majestat Boski przeprosił i swego Pasterza”. Przy czym poszukiwano złodzieja jedenastu obrusów, dwóch zasłonek⁴¹³.

W **1773** roku, gdy parafię obejmował ks. Józef Jan Łoza, kościół był bez dachu, kopuły i okien. Przed **1786** rokiem ks. Józef Jan Łoza położył dach na kościele i ozdobił kopułą a także wstawił okna i pobieilił wewnątrz. Dobudował kruchtę z gankiem⁴¹⁴.

7 kwietnia **1794** roku Marianna z Drozdowskich Bojko, primo voto Boratyńska z Grabowca (mieszkała w Zamościu) zapisała w testamencie, sporządzonym w Urzędzie Miasta Zamość, darowiznę kościołowi grabowieckiemu – 100 zł⁴¹⁵.

1 sierpnia **1803** roku kościół był murowany kryty gontem⁴¹⁶.

14 października **1814** roku kościół uległ spaleni, podczas pożaru miasta⁴¹⁷.

Według stanu na 22 października **1816** roku obraz Różańca Świętego miał sukienkę miedzianą⁴¹⁸.

3/15 lipca **1840** roku odbyła się, w Biurze Rządu Gubernialnego Lubelskiego w Lublinie, licytacja na odbudowanie spalonego kościoła, wymurowanie dzwonnicy i parkanu ogradzającego kościół w mieście Grabowcu poczynsz od kwoty 45528,01 zł⁴¹⁹.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 listopada **1849** roku w kaplicy (dawnej zakrystii) kościół posiadał m.in. kielich srebrny podarowany w 1717 roku przez biskupa Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka; kielich i paterę srebrną wyłaczaną i z wygrawerowanymi na brzegu literami GG; ornaty zielone (trzy), fioletowe (cztery), czerwone (pięć), czarne (dwie)⁴²⁰.

Pod koniec **1850** roku względnie na początku **1851** roku władze carskie przeznaczyły środki na odbudowanie kościoła w Grabowcu. W lutym 1851 roku Kurier Warszawski donosił: „Skutkiem pożaru, który dotknął Kościół w m. prywatnem Grabowcu w Gub: Lubelskiej, z Świątyni tejże pozostały tylko gruzy. Obecnie przeto z polecenia Wyższej Władzy zarządzone zostało odbudowanie tego przybytku BOŻEGO, niemniej wymurowanie dzwonnicy i oparkanie smętarza. Oznaczone na ten cel koszta, wynoszą rs. 9,875 k. 51 (zł. 65.836 gr. 20).”⁴²¹. Ze sprawozdania sporządzonego przez Komisję Rządową Spraw Wewnętrznych i Duchowieństwa wynika, że kościół wybudowano za 9761 rs. 84³/₄ kop⁴²². *Po niespełna 40-laty bez kościoła podjęto budowę nowego kościoła w 1853 roku.*

Prace przy budowie kościoła ukończono w **1854** roku, za probostwa księdza Piotra Bychawskiego⁴²³. W następnym roku został konsekrowany przez biskupa lubelskiego Wincentego a’ Paulo Pieńkowskiego⁴²⁴. Po odbudowie kościoła przybyły nowe organy

⁴¹² Kapeć Waldemar, „Organy na Lubelszczyźnie w XVII i XVIII wieku”, Polskie Wirtualne Centrum Organowe, <http://www.organy.art.pl/> (v. 11.10.2009).

⁴¹³ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/10, k. 128.

⁴¹⁴ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 102-104.

⁴¹⁵ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 253-255.

⁴¹⁶ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 3.

⁴¹⁷ Słownik GKP T2, s. 776.

⁴¹⁸ AAL AKGDL, sygn. 60/A/202, k. 205.

⁴¹⁹ Ogłoszenie z 25 maja/6 czerwca 1840 Rządu Gubernialnego Lubelskiego (Dziennik Urzędowy Guberni Lubelskiej 1840, Lublin, 1840, dziennik nr 25).

⁴²⁰ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

⁴²¹ KW 1851, Nr 50, s. 257.

⁴²² PamRM 1858, T 1, s. 202.

⁴²³ KP T1, s. 3.

⁴²⁴ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 61.

drewniane o siedmiu głosach⁴²⁵.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 marca **1868** roku stan odbudowanego kościoła był słaby, gdyż „słabe dachówki” ciągle pękały. Nad zakrystią na dachówkę położono słomę. Okien w kościele było osiem, w tym 7 bocznych i jedno okrągłe za wielkim ołtarzem. Okna były źle zamocowane i woda zalewała ściany. W kościele było pięć ołtarzy: wielki ołtarz (gdzie pod zasłoną św. Mikołaja znajdował się obraz Matki Boskiej Różańcowej a nad nimi obraz Matki Boskiej Szkaplerznej); boczny ołtarz po prawej stronie Przemienienia Pańskiego; boczny ołtarz po prawej stronie – bliżej ławek – św. Józefa; boczny ołtarz po lewej stronie św. Jana Nepomucena oraz boczny ołtarz po lewej stronie – bliżej ławek – św. Stanisława. Ponadto wśród wyposażenia kościoła był kielich srebrny подарowany w 1717 roku przez biskupa Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka oraz kielich poświęcony przez biskupa greckokatolickiej diecezji chełmskiej Jana Teraszkiewicza 8 września 1858 roku, po uroczystości Narodzenia Najświętszej Maryi Panny⁴²⁶.

Ks. proboszcz Feliks Troszczyński uzyskał pozwolenie i anszlag na pokrycie kościoła blachą. Pokrycia blachą dokonano za następnego proboszcza ks. Józefa Mlecza⁴²⁷.

Według inwentarza „fundi instructi” z 9/21 czerwca **1869** roku kościół był ubezpieczony na 5000 rs. W kościele było pięć ołtarzy, dwa konfesjonały (do remontu), dziewięć ławek (wszystkie do remontu). Sukienka na obrazie Matki Boskiej Różańcowej była srebrna. Ponadto okna w dalszym ciągu wymagają remontu. Także parkan wokół kościoła wymaga remontu⁴²⁸.

W **1870** roku ks. proboszcz Józef Mleczek za zgodą władz i dzięki dobrowolnych składek parafian dokonał gruntownego remontu kościoła, który miał być zamknięty jako stwarzający niebezpieczeństwo. Wśród dobroczyńców byli: Szymański (właściciel część majątku Świdniki, podarował 100 rs.), Stanisław Gąsiorowski (właściciel majątku Dobromierzyce; więcej Grabowiecki Słownik Biograficzny), W. Walewska (właścicielka Peresołowic, podarowała pewną kwotę na polakierowanie i pozłocenie głównego ołtarza; więcej Grabowiecki Słownik Biograficzny). Ksiądz m.in. wymienił pokrycie dachowe na blaszane, uzupełnił tynki wewnętrzne i wewnątrz pomalował farbą klejową („na podobieństwo marmuru”), na zewnątrz otynkował i obielił, polakierował i pozłocił trzy ołtarze (główny i dwa boczne). Zakupił cztery obrazy do noszenia w procesji, ławki i konfesjonały oraz naprawił wiele sprzętów⁴²⁹. Malowaniem i upiększaniem zajmował się Antoni Borkowski – pomocnik Roberta Bielińskiego⁴³⁰.

Dokument 2 – Rok 1870. Dokument wykonany na deskach a umieszczony w konstrukcji chóru

⁴²⁵ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 76.

⁴²⁶ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 77, 85.

⁴²⁷ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 92.

⁴²⁸ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 103-110.

⁴²⁹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129; GW 1871, Nr 15, s. 4.

⁴³⁰ GW 1871, Nr 15, s. 4.

(zdjęcie ze zbiorów ks. Michała Stanisława Budzyńskiego).

Ks. proboszcz Józef Mleczek przeznaczył dwie korony miedziane Matki Boskiej i Pana Jezusa na reperację sukienki Matki Boskiej Szkaplerznej. Ponadto podarował kościołowi pokapucyńskiemu w Lubartowie trybularz mosiężny z 4 łańcuszkami żelaznymi a kościołowi w Tyszowcach lampę cynową⁴³¹.

W **1874** roku ludwisarz z Komarowa Alojzy Olszewski odlał, na zamówienie ks. Józefa Mleczka, dwa dzwony do kościoła r.l. w Grabowcu (dzwony przetrwały do I wojny światowej)⁴³².

⁴³¹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁴³² Dokument odbioru zapłaty za wykonanie dzwonów (Archiwum parafii Grabowiec).

kwit na Rs 15
 Ja niżej podpisany Alojzy Olszewski Ludwisan
 w przedmiej Kramarzin zamieszkały za przelanie
 dwóch Denarów z podaniem wtornego materiału
 w celu umowy z M^o Arcyem Józefem Altmach
 proboszczem Grabowieckim, po odaniu tak
 owych do Kościoła parafii r. l. Grabowie
 Kuch piętusie odbratanie i z odbratanie
 niniejszym kwituję -
 Grabowie 2. 16 sierpnia 1874.
 Alojzy Olszewski Ludwisan
 Kościół parafii r. l. Grabowie
 Dorysuję kwit, Kuch piętusie odbratanie i z
 odbratanie na podstawie denarów do Kościoła
 parafii r. l. Grabowie przysposobienie i odbratanie
 i z odbratanie podpisu Alojzego
 Olszewskiego pafniadna -
 Grabowie 2. 24 listopada 1874
 Piotr Mielczyński
 Stanisław Gracjanowski
 Adamina Winięty

Dokument 3 – Rok 1874, 16 sierpnia, 24 listopada. Dokumentacja dotycząca wykonania i

zapłaty za wykonanie dzwonów (ze zbiorów parafii).

W **1875** roku Władysław Czachórski namalował obraz „Cud św. Walentego”, który podarował do kościoła w Grabowcu. Obraz (po II wojnie światowej) został odnowiony w pracowni konserwatorskiej w Warszawie na koszt byłego właściciela dóbr Siedlisko – Józefa Tuszowskiego⁴³³.

Zdjęcie 160 – Obraz „Cud św. Walentego” Władysława Czachórskiego w bocznym prawym ołtarzu.

W **1879** roku organy były w złym stanie. Ołtarz wielki zdobiły cztery figury drewniane. W ołtarzu wielkim pod zasłoną św. Mikołaja znajdował się obraz Matki Boskiej Różańcowej a na górze obraz Matki Boskiej Szkaplerznej. Ołtarze boczne były w stylu gotyckim. W lewym ołtarzu był obraz św. Walentego na zasłonie św. Jana Nepomucena. W prawym ołtarzu był Pan Jezus na krzyżu na zasłonie Przemienienia Pańskiego. Bliżej ławek były następne ołtarze, tj. po lewej stronie ołtarz św. Stanisława Biskupa Krakowskiego, po prawej stronie św. Józefa. Wśród sprzętu w dalszym ciągu był kielich i patera z literami GG⁴³⁴.

17 lipca **1905** roku władze administracyjne guberni lubelskiej wyrażają zgodę na

⁴³³ Wg notatki sporządzonej przez księdza Stefana Saweckiego na odwrocie zdjęcia obrazu.

⁴³⁴ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

dobudowę dwóch kaplic do kościoła za sumę 7563 rubli 2 kopiejek. Środki na budowę rozdzielono na właścicieli dóbr i tak 4000 rubli miał wpłacić Adam Tuszowski a pozostałą kwotę Skomorowski, Węgleński, Weychert, Rudnicki i Czachórski⁴³⁵.

W okresie **1905-1907** z inicjatywy ks. proboszcza Antoniego Komorowskiego dobudowano dwie kaplice boczne do kościoła. W wyniku dobudowy kaplic kościół zyskał wygląd krzyża⁴³⁶.

Według Leopolda Jezierskiego (w artykule z 1920 roku zamieszczonym w Gazecie Świątecznej) kaplice wybudowano w 1908 roku, jedną ze środków Adama Tuszowskiego (właściciela Siedliska) a drugą kosztem parafian⁴³⁷.

Między rokiem **1908** a **1913** dzięki staraniom księdza proboszcza Antoniego Rudzińskiego wykonano w kościele posadzkę i ołtarze w bocznych kaplicach⁴³⁸.

W **1920** roku odnowiono ściany zewnętrzne kościoła⁴³⁹.

W inwentarzu z **1921** roku ks. proboszcz Juliana Kiliński opisuje m.in. kościół. Kościół murowany z cegły w kształcie krzyża, składa się z nawy, prezbiterium, dwóch kaplic, zakrystii, przedsionka, czyli babinca. Długość kościoła wynosiła 29,44m; szerokość 12,18m; wysokość 9,28 (mierzona na zewnątrz), wysokość z podwyższeniem 8,56m. Kaplice były długości 8,32m a szerokości 7m. Posadzka była mozaikowa z marmuru (?). W kościele jest dziesięć okien (7 o wymiarach 3,77mx1,16 m; 2 – 3,77mx1,45m; 1 3,19mx1,17m), w zakrystii i w przedsionku po dwa okna (1,16mx0,87m). Ramy okienne z drzewa sosnowego a szyby zwyczajne. Było także pięć drzwi (jedne wielkie i dwoje małych z wielkich wiodące do kościoła, dwoje z babinca i zakrystii wiodących do kościoła). Dach kościoła był pokryty częściowo blachą ocynkową a w pozostałej części blachą żelazną. W ścianie głównej kościoła było podwyższenie wykonane z cegły, gdzie znajdowała się statua Matki Boskiej wykonana z blachy, przy której znajdowała się sygnaturka. Na samej górze podwyższenia był krzyż żelazny. Na każdym rogu dachu kościoła był zamocowane małe krzyże (razem trzy). W nawie głównej na środku sufitu był namalowany obraz Przemienienia Pańskiego, na obrzeżach obrazu namalowano dużo ludzi. Ściany wewnętrzne kościoła były pomalowane farbą klejową bez żadnych malowideł⁴⁴⁰.

Kolejny opis ołtarza kościoła, tym razem dokonany w 1921 roku przez ks. proboszcza Juliana Kilińskiego wnosi pewne nowe informacje⁴⁴¹.

Ołtarz wielki z sosnowego drzewa był ozdobiony czterema kolumnami i dwoma statuami w kształcie aniołów. Ołtarz był pomalowany farbą olejną na dębowo z małymi złoceniami. W wielkim ołtarzu za zasłoną przedstawiającą św. Mikołaja znajduje się obraz Matki Boskiej Częstochowskiej na drzewie namalowany. W górze jest obraz Matki Boskiej Szkaplerznej, obraz ten jest dość dobrej roboty namalowany na drzewie ze srebrną sukienką. Mensa była wykonana z cegły. Wewnątrz mensy jest pomalowana nisza przedstawiająca Pana Jezusa leżącego w grobie. Przed ołtarzem były dwa stopnie z mozaiki marmurowej. Portatył nowy marmurowy sprawiony w **1892** roku⁴⁴².

Ołtarze bocznych było cztery. Z lewej strony pierwszy ołtarz był w stylu gotyckim olejno

⁴³⁵ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 144.

⁴³⁶ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 148.

⁴³⁷ Gśw 1924, Nr 2269, s. 3.

⁴³⁸ KP T1, s. 5.

⁴³⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁰ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴¹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴² AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

malowany na dębowo z małymi złoceniami. Po bokach ołtarza były dwie figurki świętych, w niszy był krzyż drewniany z rozpiętym Panem Jezusem oraz było kilka wotów. Były dwie zasłony na płótnie, tj. jeden obraz św. Walentego a drugi św. Antoniego – „dość dobrej roboty”. Mensa była drewniana. Portatyl nowy. Przed ołtarzem był jeden stopień z mozaiki marmurowej. Drugi ołtarz był w lewej kaplicy. Był to ołtarz z drewna dębowego z dwoma drewnianymi figurami św. Kazimierza i św. Zygmunta. Ołtarz miał małe złocenienia. Na zasłonie był obraz św. Jana a wewnątrz św. Józefa – „średniej roboty”. Obrazy były wykonane na płótnie. Mensa była drewniana, portatyl nowy. Przed ołtarzem był trzy drewniane stopnie. Po prawej stronie pierwszy ołtarz był drewniany w stylu gotyckim, malowany farbą olejną na dębowo z małymi złoceniami. Po bokach były dwie figury świętych. W niszy była figura rzeźbiona z drewna św. Franciszka. Na zasłonie był obraz Przemienienia Pańskiego namalowany na płótnie. Mensa była drewniana, portatyl nowy. Przed ołtarzem był jeden stopień z mozaiki marmurowej. Drugi ołtarz był w prawej kaplicy. Ołtarz był wykonany z drewna dębowego z dwiema figurami po bokach, tj. św. Wojciecha i św. Mikołaja. Ołtarz miał małe złocenienia. Na zasłonie był namalowany obraz Nawrócenia św. Pawła a wewnątrz św. Zyty. Obrazy były „roboty niezłej” na płótnie. Mensa była drewniana, portatyl nowy. Przed ołtarzem był trzy drewniane stopnie⁴⁴³.

Wszystkie ołtarze były w dobrym stanie, „niedawno odnowione”⁴⁴⁴.

Chrzcielnica znajdowała się p prawej stronie – niedaleko ołtarza Przemienienia Pańskiego – wykonana z mozaiki marmurowej. Wnętrzne chrzcielnicę było drewniane pomalowane odpowiednio do podstawy⁴⁴⁵.

Kazalnica stała po stronie Ewangelii. Była wykonana z sosnowego drewna i pomalowana olejną farbą na dębowo z małą rzeźbą oraz czterema małymi obrazami Eucharystii. Nad kazalnicą był mały płaski daszek, na którym stała figura św. Michała Archaniola⁴⁴⁶.

W kościele stały dwie ławki (w rodzaju stelli) w prezbiterium. W nawie głównej stało sześć ławek z drewna sosnowego pomalowane farbą olejną. W kaplicy św. Józefa stała jedna ławka na czarno pomalowana a w kaplicy Nawrócenia św. Pawła dwie ławki. Jedna ławka stała pod amboną. Balustrada, między prezbiterium nawą główną, była żelazna przykryta z wierzchu dębowymi ramami. Chór kościoła na podstawie drewnianej z drewnianą balustradą był pomalowany na białą. Organy były małe na siedem głosów⁴⁴⁷.

W 1921 roku w kaplicy Nawrócenia św. Pawła znajdowały się dwie tablice marmurowe⁴⁴⁸.

W 1922 roku względnie w 1923 roku подарowano kościołowi kielich srebrny cały pozłacany (ofiarowała Leonarda Trybalska z Grabowiec-Góry) oraz zestaw: ornat, kapę dywan, kociołek, mszał (ofiarował Kajetan Bojko z Grabowca)⁴⁴⁹.

W nocy z 5 na 6 listopada 1923 roku spłonął boczny ołtarz (prawy) Przemienienia Pańskiego z zasłoną św. Franciszka z Asyżu. Spłonęło także 6 lichtarzy a cały kościół pokrył się warstwą sadzy. Został zniszczony malowany sufit, w niektórych miejscach odpadł tynk.

⁴⁴³ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁴ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁵ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁶ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁴⁴⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

Pożar wynik z nieostrożności kościelnego, który usługiwał przy chrzcie świętym małego dziecka i zostawił ogień z tyłu ołtarza⁴⁵⁰.

Między rokiem **1925 a 1928** za rządów ks. proboszcza Ludwika Wielgosza kościół został pokryty blachą⁴⁵¹.

6 czerwca **1926** roku na zebraniu parafialnym, na które przybyło 1500 parafian na 2456 uprawionych, parafianie zwrócili uwagę na konieczność remontu kościoła i budynków ekonomicznych oraz organistówki. Koszt remontu miał wynieść 17844 zł i 84 gr według kosztorysu sporządzonego przez powiatowego architekta⁴⁵².

Między rokiem **1928 a 1933** dzięki inicjatywie księdza proboszcza Wojciecha Bojarczuka parafianie kupili dzwon, który bardzo uroczyście został sprowadzony i umieszczony w dzwonnicy. Kupiono także drugi dzwon ale nie wiadomo dokładnie kiedy. Ponadto wybudowano ołtarz w bocznej kaplicy (poprzedni spłonął, nie wiadomo, w której kaplicy) oraz pomalowano elewację kościoła⁴⁵³.

Lewy ołtarz boczny św. Józefa, w kaplicy północnej kościoła, był drewniany, architektoniczny, pokryty warstwą politurę szelakowej⁴⁵⁴.

Fundatorami ołtarza **Nawrócenia św. Pawła**, w prawej nawie kościoła, byli Paweł i Rozalia Kołodziejczukowie z Żurawlowa⁴⁵⁵. Ołtarz poddał renowacji w 2007 roku proboszcz Stanisław Budzyński.

⁴⁵⁰ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 179.

⁴⁵¹ KP T1, s. 6.

⁴⁵² AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 184.

⁴⁵³ KP T1, s. 7.

⁴⁵⁴ Wiadomości konserwatorskie województwa lubelskiego 2010, Lublin, 2010, s. 135.

⁴⁵⁵ Z napisu w podstawie ołtarza

Zdjęcie 161 – Ołtarz Nawrócenie św. Pawła przed renowacją.

Zdjęcie 162 – Rok 2010, 10 lipca. Ołtarz Nawrócenie św. Pawła po renowacji (foto Renata Kulik).

W **1931** roku kościół św. Mikołaja został wpisany do rejestru zabytków kultury i sztuki (pod poz. 108), w którym został opisany następująco: drewniany w 1394, obecnie murowany 1624-1634, wielokrotnie rekonstruowany⁴⁵⁶.

Pewnej nocy we wrześniu **1933** roku włamano się do zakrystii kościoła, gdzie porozbijano szafy i skradziono wiele cennych przedmiotów (złote kielichy, puszki, jedną monstrancję) o wartości około 8000 zł⁴⁵⁷.

Między rokiem 1933 a **1939** ksiądz Józef Czarniecki przyczynił się do wybudowania głównego ołtarza i do przebudowy prezbiterium⁴⁵⁸.

Przez pewien okres (około **1939-1943**) okupacji kościół został zamknięty i przeznaczony na magazyn zbożowy. Dzwony z dzwonnicy zostały zdjęte i wywiezione do przetopienia na potrzeby okupanta.

W 1943 roku kościół został ponownie otwarty jak i inne w dekanacie W związku z dużą aktywnością podziemia okupant zwrócił się do prałata Melchiora Juścińskiego o pomoc duchowieństwa w uspokojeniu Polaków. Wówczas prałat zarządził otwarcia kościołów na co okupant wyraził zgodę⁴⁵⁹.

Dziekan hrubieszowski, podczas wizytacji dziekańskiej 28 kwietnia **1947** roku, polecił dokonanie remontu wewnątrz jak i na zewnątrz⁴⁶⁰.

⁴⁵⁶ LDW 1931, Nr 11, poz. 111, s. 179.

⁴⁵⁷ IKCodz 1933, Nr 271, s. 11.

⁴⁵⁸ KP T1, s. 9.

⁴⁵⁹ KP T1, s. 10-11.

⁴⁶⁰ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

W 1947 roku pomalowano lamperie (na połowie kościoła) i gruntownie odnowiono zakrystię⁴⁶¹.

W październiku 1947 roku wspólne zebranie tercjarzy i kótek różańcowych parafii postanowiło zaopatrzyć kościół parafialny w bieliznę kościelną. W wyniku tej inicjatywy zakupiono 22 komże dla księży, 10 komż dla ministrantów, 10 obrusów ołtarzowych. Ponadto zebrano len na wykonanie obrusów „spodnich” i pokrowców, zebrany len wystarczył na wyrobienie 100 łokci płótna⁴⁶².

W okresie od 1 maja 1947 roku do 12 października 1948 roku zakupiono do kościoła m.in. dywan (20000 zł), konopeum (30000 zł), cztery chorągwie żałobne (14000 zł), dwie puszki na Najświętszy Sakrament (43000 zł), statuę Matki Boskiej (12000 zł). Wykonano także remont organów (25000 zł)⁴⁶³.

W 1948 roku do kościoła zostały ufundowane i następnie poświęcone kustodia⁴⁶⁴ (od ojców z Rogowa, wartość 8600 zł), chorągiew krzyżowa (od ojców z Ornatowic, wartość 63600 zł)⁴⁶⁵.

W okresie od czerwca do października 1948 roku zostały przeprowadzone prace remontowe pod kierunkiem Stanisława Tabuły. Poprawiono zewnętrzne tynki kościoła i dzwonnicy (zatarto cementem), tynk parkanu oraz wyłożono płytami wejście przed kościołem. Całkowity koszt remontów wyniósł 980000 zł⁴⁶⁶.

26 lipca 1948 roku nastąpiło odsłonięcie i poświęcenie przez biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego tablicy wmurowanej w kościele ku pamięci parafian grabowieckich, pomordowanych w Oświęcimiu⁴⁶⁷. W uroczystościach wzięli udział: biskup lubelski Stefan Wyszyński, ks. kanonik Florian Gąsiorowski (dziekan dekanatu hrubieszowskiego), ks. kanonik Franciszek Trochonowicz (dyrektor diecezjalnej centrali „Caritas”⁴⁶⁸), ks. profesor Piotr Ciszewski, ks. proboszcz Edward Dolecki. Podczas uroczystości przed ołtarzem stał katafalk, w której była urna z prochami. Katafalk był przyozdobiony przez Katarzynę Zubiakównę. Uroczystości były uświetnione występami chóru parafialnego, pod kierunkiem Wiktora Krawczyńskiego. Solistami chóru byli Milena Mamelko (z domu Zubiak) z Bronisławki (sopran), Wacław Pawłowski z Grabowca⁴⁶⁹.

Tablicę ufundowały rodziny pomordowanych z inicjatywy Michaliny Brykalskiej (właścicielki apteki w Grabowcu).

Tekst tablicy:

„Lecz ja i bracia moi duszę i ciało moje
davam za prawa ojczyste wzywając Boga,
aby co rychlej narodowi naszemu miłościwym był”

Księga Machabejska 7-37⁴⁷⁰

W latach
1940-1942
w walce o wolność Polski

⁴⁶¹ KP T1, s. 13.

⁴⁶² KP T1, s. 21-22.

⁴⁶³ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. Rep.61/IVb/26, k. 148.

⁴⁶⁴ Naczynie przeznaczone do przechowywania hostii poza nabożeństwem.

⁴⁶⁵ KP T1, s. 24.

⁴⁶⁶ KP T1, s. 24, 45-46.

⁴⁶⁷ KP T1, s. 29-37.

⁴⁶⁸ Był dyrektorem tej instytucji do 1950 roku; następnie proboszczem parafii Kraśnik (1950-1955) i Janów Lubelskim (27.01.1955-19.03.1969. Więzień Dachau. Zmarł 19 marca 1969 (Nazarewicz Barbara, „Sylwetka ks. Franciszka Trochonowicza”, Sanktuarium Matki Bożej w Janowie Lubelskim <http://www.sanktjanow.sandomierz.opoka.org.pl>, v. 20.08.2009).

⁴⁶⁹ KP T1, s. 29-37; KMG, s. 23.

⁴⁷⁰ Druga księga.

zostali zamordowani
w Oświęcimiu
następujący mieszkańcy
os. Grabowiec
Czarnecki Józef
ks. proboszcz – lat 51
Boczkowski Feliks
radca Ministerstwa Skarbu – lat 33
Brykalski Adam
magister farmacji – lat 50
Brykalski Władysław
magister chemii – lat 39
Ciszewski Franciszek
doktor medycyny – lat 38
Derkacz Stanisław
kierownik szkoły – lat 37
Kamforowski Adam
sekretarz gminy – lat 55
Nowicki Wincenty
rolnik – lat 35
Poterucha Jan
wójt gminy – lat 37
Surma Antoni
rolnik – lat 43
Wysocki Piotr
uczeń gimnazjum – lat 19

Niech odpoczywają w pokoju

Rodziny

Należy nadmienić, że nie wszyscy wymienieni na tablicy zginęli w Oświęcimiu. Przykładem jest ksiądz proboszcz Józef Czarnecki (patrz notka biograficzna). Ponadto Piotr Wysocki miał skończone 20 lat.

W tym dniu odbyła się akademie ku czci pomordowanych⁴⁷¹. Program akademii był następujący:

1. Słowo wstępne – ksiądz proboszcz.
2. Hymn pogrzebowy Moniuszki – chór.
3. „Bóg wyrzekł” – chór.
4. Deklamacja „Oświęcim” – Jadwiga Wilkówna.
5. „Kiedy u kresu” Troszel’a – chór.

Po skończonej akademii, w imieniu rodzin, podziękował biskupowi Stefanowi Wyszyńskiego Piotr Wysocki z Grabowiec-Góra (ojciec Piotra, a właściwie Piotra Wawrzyńca) i najmłodsza sierotka.

Uczestnicy pielgrzymki do Częstochowy (24-29.08.1948 roku) zakupili jako wotum do swego kościoła parafialnego puszkę i statuę Matki Boskiej za sumę 27934 zł⁴⁷².

W 1949 roku do kościoła zakupiono flakony na kwiaty (za 12000 zł)⁴⁷³.

30 kwietnia 1950 roku odbyło się zebranie parafialne, na którym uchwalono składkę na

⁴⁷¹ KP T1, s. 38.

⁴⁷² KP T1, s. 43.

⁴⁷³ KP T1, s. 50.

cele remontowe (postawienie płotu przed kościołem, poprawienie ogrodzenia przy plebanii, pokrycie dachu na budynkach gospodarczych) w wysokości 1000 zł od gospodarstw do 5 ha, 1500 zł od gospodarstw do 10 ha, 2000 od gospodarstw powyżej 10 ha⁴⁷⁴. W czerwcu⁴⁷⁵ tego roku wykonano część prac z zebranych ofiar, m.in. wyremontowano budynki gospodarcze oraz zakupiono białą kapę za 100000 zł, sztandar – wotum (z okazji 6-tej rocznicy pacyfikacji) za 120000 zł, ponadto zostały zamówione cztery sztandarki.

W 1953 roku pomalowano wewnątrz świątynię. Polichromie wykonali artyści-malarze z Krakowa: Adolf Zdzierski, Jerzy Leski oraz Witold Skulicz. Prace kosztowały 120000 zł. Zakupiono także cztery dywany ołtarzowe (w tym dwa duże)⁴⁷⁶.

W 1955 roku został zakupiony „Grób Chrystusa” za 20000 zł⁴⁷⁷.

Na jesieni 1956 roku zelektryfikowano kościół oraz plebanię i organistówkę za łączną kwotę 50000 zł. Ponadto wyłożono chodnik, szerokości 2m, wokół kościoła⁴⁷⁸.

Podczas lata⁴⁷⁹ 1957 roku wykonano instalację świetlną wokół obrazów ołtarzowych za kwotę 2530 zł.

18 sierpnia 1957 roku poświęcono 4 sztandary procesyjne⁴⁸⁰.

20 września 1957 roku został poświęcony „7-metrowy” dzwon zakupiony przez parafian za 84000 zł. Poświęcenia dokonał dziekan hrubieszowski ksiądz kanonik Franciszek Osuch. Dzwonowi nadano imię Ignacy-Mikołaj⁴⁸¹.

Wielkie wrażenie zrobiły dźwięki dzwonu, gdyż po utracie, w czasie II wojny światowej, dzwonów z dzwonnicy używano tylko sygnaturki na kościele⁴⁸².

25 maja 1958 roku dokonano poświęcenia drugiego dzwonu „5-metrowego” zakupionego ze składek wiernych za 50000 zł. Matką chrzestną była Marianna Kulik, ojcem chrzestnym był prawdopodobnie Władysław Karczmarczyk⁴⁸³.

W dniach 17-18 maja 1959 roku podczas wizytacji dziekan hrubieszowski ksiądz kanonik Franciszek Osuch dokonał poświęcenia chorągwi (z jednej strony chorągwi widnieje wizerunek św. Agaty a z drugiej św. Franciszka z Asyżu) przeznaczonej do noszenia przez młodzież z Szyszowic⁴⁸⁴.

W 1960 roku odnowiono front kościoła, otynkowano wieżyczkę i pokryto ją blachą. Ponadto dokonano korekty dźwięków organów⁴⁸⁵.

W 1962 roku przed wizytacją parafii lubelskiego biskupa pomocniczego Jana Mazura ze środków zebranych przez parafian wykonano instalację radiofonizacyjną w kościele parafialnym⁴⁸⁶.

Parafianie pielgrzymujący do miejsc świętych w 1962 roku ofiarowali kościołowi trybularz i złożyli część pieniędzy na zieloną kapę (około 3000 zł)⁴⁸⁷.

⁴⁷⁴ KP T1, s. 101.

⁴⁷⁵ KP T1, s. 106.

⁴⁷⁶ M.in. KP T1, s. 111.

⁴⁷⁷ KP T1, s. 115.

⁴⁷⁸ KP T1, s. 122.

⁴⁷⁹ KP T1, s. 125.

⁴⁸⁰ KP T1, s. 125.

⁴⁸¹ KP T1, s. 127, 129-130.

⁴⁸² KP T1, s. 127.

⁴⁸³ KP T1, s. 132.

⁴⁸⁴ KP T1, s. 140.

⁴⁸⁵ KP T1, s. 143.

⁴⁸⁶ KP T1, s. 155.

⁴⁸⁷ KP T1, s. 163.

Zdjęcie 163 – Rok 1962, styczeń. Kościół parafialny w Grabowcu (zdjęcie z kroniki parafii).

W 1962 roku wykonano nowe drzwi do zakrystii, pomalowano zakrystie oraz dokonano korekty organów. Ponadto zakrystia dla księży została przeniesiona do drugiej a wolne pomieszczenie przeznaczono na salkę katechetyczną. Salkę katechetyczną urządzono w październiku tego roku, po wcześniejszym wyłożeniu podłogi i zainstalowaniu pieca, 12 czteroosobowych stolików, 10 ławek (koszt wyniósł 20000 zł, część uregulowano z nielicznych składek od dzieci uczęszczających do szkoły w Grabowcu)⁴⁸⁸.

.....

17 maja **1964** roku dokonano instalacji i poświęcenia pancernego (w kościele katolickim w Grabowcu) tabernakulum wykonanego w Poznaniu. Kasetę pancerną wmontował w oprawę starego tabernakulum Leon Boczkowski z Grabowiec Góry. Chrzestnymi byli członkowie komitetu parafialnego (ponad 100 osób)⁴⁸⁹.

We wrześniu⁴⁹⁰ 1964 roku przeprowadzono remont kościoła (frontowej elewacji w górnych partiach koło wieżyczki z sygnaturką, tj. wymiana cegieł, tynkowanie, nakrycie nową blachą bocznych szkarp) i plebanii (malowanie farbą olejną podłóg, okien i drzwi oraz wstawienie dwóch pieców grzewczych).

W maju **1966** roku rozpoczęto budowę ołtarza na środku kościoła według nowych przepisów liturgicznych⁴⁹¹.

.....

W **1973** roku usunięto polichromię z 1953 roku i wykonano nową, techniką emulsyjną.

.....

28 kwietnia 1996 roku dokonano poświęcania obrazu Jezusa Miłosiernego autorstwa

⁴⁸⁸ KP T1, s. 163, 165-166.

⁴⁸⁹ KP T2, s. 13.

⁴⁹⁰ KP T2, s. 17.

⁴⁹¹ KP T2, s. 38.

Leszka Waberskiego, artysty malarza z Janowa Lubelskiego (członek Związku Polskich Artystów Plastyków, okręg Lublin.). Obraz ufundowała Zofia Nowosad z Grabowca⁴⁹².

W lipcu 1996 roku zostało wykonane nowe prezbiterium ze stylowym wystrojem, zgodnym z wymaganiami liturgicznymi. Ołtarz, ambonka, sedilium (ława kapłańska), pulpit i stalle (ławki ustawiane w prezbiterium) zostały zaprojektowane przez artystę Antoniego Andrzeja Widelskiego z Lublina i tam też wykonane⁴⁹³.

Zdjęcie 164 – Rok 1996, lipiec. Widok na prezbiterium (zdjęcie z kroniki parafii).

W październiku 1996 roku została wykonana przecinka drzew wokół kościoła⁴⁹⁴.

⁴⁹² KP T4, s. 13-15.

⁴⁹³ KP T4, s. 21.

⁴⁹⁴ KP T4, s. 28.

Zdjęcie 165 – Rok 1997, 1 listopada. Dekoracja kościoła (zdjęcie ze zbiorów ks. Tomasza Bomby).

5 listopada **1997** roku zostały zainstalowane dwie odnowione rzeźby aniołów. Ponadto ozłociono świecznik pod paschał (koszt 2500 zł)⁴⁹⁵.

14 grudnia 1997 roku zakończono renowację obrazów stacji Drogi Krzyżowej polegającej na oczyszczeniu, malowaniu i złoceniu⁴⁹⁶.

27 grudnia 1997 roku pani Zofia Nowosad podarowała dla kościoła figurę Matki Boskiej Fatimskiej, która została przywieziona z Fatimy⁴⁹⁷.

W 1997 roku odnowiono m.in. chrzcielnicę, meble w zakrystii oraz zakupiono komputer do parafii⁴⁹⁸.

W **1998** roku zakupiono kielich mszalny i puszkę z darów (złota bransoleta, sygnet, pierścionek) byłego właściciela dworu na Siedlisku – Józefa Tuszowskiego. Ponadto zakupiono dwa żyrandole (pod chór) i trzy kinkiety. Dzieci komunijne ofiarowały 10 alb i 6 stuł⁴⁹⁹.

⁴⁹⁵ KP T4, s. 60.

⁴⁹⁶ KP T4, s. 63.

⁴⁹⁷ KP T4, s. 64.

⁴⁹⁸ KP T4, s. 64.

⁴⁹⁹ KP T4, s. 70, 73.

Zdjęcie 166 – Rok 1998, październik. Dekoracja kościoła (zdjęcie ze zbiorów ks. Tomasza Bomby).

.....

W **2009** roku wykonano remont więźby dachowej wraz z dociepleniem stropu oraz rozpoczęto prace malarskie. Wykonano polichromię we wnętrzu kaplic bocznych. Ponadto wykonano remont chóru muzycznego w oparciu o projekt inż. Marka Nicgorskiego. Prace wykonano ze składek parafian⁵⁰⁰.

Z uwagi na zły stan techniczny konstrukcji szafy, utraty stabilności wskutek działania owadów szkodników drewna, w 2009 roku, dokonano konserwacji ołtarza bocznego św. Józefa. Wykonano m.in. demontaż obiektu, dezynsekcję zarażonych elementów, zaimpregnowano i zabezpieczono elementy ołtarza, uzupełniono ubytki drewna, podklejono pęknięcia i szczeliny a także wykonano rekonstrukcję zniszczonych elementów snycerki, konserwację techniczno-estetyczną rzeźb ołtarzowych oraz obrazów. Ponadto oczyszczono powierzchnie złoczeń i uzupełniono ubytki złoczeń a w końcu dokonano złożenia ołtarza. Prace prowadziła Pracownia Konserwacji Dziel Sztuki Malwiny Kotlińskiej. Konserwację wykonano ze składek parafian oraz wsparcia finansowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego⁵⁰¹.

W lutym **2010** roku zainstalowano w kościele nowy system nagłaśniający.

W lipcu 2010 roku dokończono malowanie wnętrza kościoła. W okresie malowania msze św. odbywały się na dawnym cmentarzu przykościelnym, gdzie wybudowano specjalny ołtarz. Projekt nowej polichromii opracowali artyści: mgr Janusz Szpyt i mgr Stanisław Makara, którzy także ją wykonali.

Obecny kościół jest zbudowany z cegieł i otynkowany. Dach dwuspadowy, niższy nad

⁵⁰⁰ Wiadomości konserwatorskie województwa lubelskiego 2010, Lublin, 2010, s. 84.

⁵⁰¹ Wiadomości konserwatorskie województwa lubelskiego 2010, Lublin, 2010, s. 135-136.

prezbiterium i zakrystiami, pokryty ocynkowaną blachą. Stropy są płaskie. Przednia elewacja kościoła posiada nisze. Szczyt kościoła jest trójkątny zawierający ręczną sygnaturkę a także głośniki sygnaturki elektronicznej. Kościół jest późnoklasycystyczny i orientowany (prezbiterium skierowane na wschód). Nawa kościoła jest prostokątna. Prezbiterium jest zakończone półkoliście i wyróżnione od nawy podwyższeniem.

3.3. Kościół św. Kajetana Wyznawcy⁵⁰² w Grabowcu

Kościół ten przekształcono z cerkwi. Cerkiew, o którą tutaj chodzi, zbudowano w 1864 roku, o czym świadczył napis umieszczony na zewnętrznej ścianie cerkwi⁵⁰³. Wcześniejsze losy świątyni jako „greckokatolickiej cerkwi parafialnej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Grabowcu” jako prawosławnej „cerkwi parafialnej Zaśnięcia Bogurodzicy (Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny) w Grabowcu” są opisane w „Monografii parafii greckokatolickiej oraz prawosławnej Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Grabowcu”.

10 marca 1919 roku mieszkańcy gminy Grabowiec proszą biskupa o pozwolenie wyświęcenia byłej cerkwi unickiej a obecnie prawosławnej w Grabowcu. Kościół byłby przeznaczony do użytku dziatwy szkolnej. Byłby to Dom Boży, gdzie swobodnie uczniowie uczyli się spełniać praktyki religijne. W dalszej części pisma uzasadniają, że tych dzieci będzie więcej, gdyż aktualnie dobrowolnie uczy się 354 dusz katolickich. Liczba ta zapewne wzrośnie dwukrotnie po wprowadzeniu przymusu szkolnego⁵⁰⁴.

Wikariusz generalny diecezji, po konsultacjach, odpowiedział odmownie na prośbę mieszkańców Grabowca dotyczącą poświęcenia byłej cerkwi. Powodem były wysokie koszty utrzymania dwóch kościołów w Grabowcu⁵⁰⁵.

10 marca 1919 roku mieszkańcy Grabowca z taką samą prośbą zwracają się do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Pismo to zostało odesłane do rozpatrzenia Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie. Pismo podpisali następujący mieszkańcy Grabowca: Józef Nowicki, Michał Zubiak, Piotr Pawłowski, Jan Matwiejczuk, Andrzej Gęsiorek, Karol Ciszewski, Antoni Gawryluk, Alodia Pawłowska, Katarzyna Pawłowska, Grzegorz Gawryluk, Andrzej Ordasiewicz, Anna Radwanówna (nauczycielka), Maria Pawłowska, Antoni Bojko, Michał Halicki, Jan Pawłowski, Szczepan Kulik, Zofia Kulik, Jan Kulik, Antoni Kiciński, Jan Ciszewski, Grzegorz Ciszewski, Jan Boczkowski, Emilia Boczkowska, Aleksander Witkiewicz, Bazyli Kulik, Piotr Wysocki, Bolesław Padewski, Feliks Sieczkowski, Antoni Wysocki, Zygmunt Wysocki, Józef Pawłowski, Stanisław Kiciński, (?), Jan Greniuk, M. Krzywonos, Marcin Gruszka, Paweł Greniuk, Józef Greniuk, Władysław (?), Stanisław Greniuk, Józef Greniuk, Franciszek Szustakiewicz, Michał (?), (?) Greniuk, Jan Boczkowski, Leokadia Juniuk, Władysław Wujciuk, Józef Tęnczak, Wojciech Tęnczak, Karol Prystupa, Michał Tęnczak, Jan Garbacz, Michał Sacawa, Antoni Dziengiel, Jan Greniuk, Kajetan Greniuk, Jan Boczkowski, Władysław Greniuk, W. Boczkowski, Józef Boczkowski, Jan Czuper, A. Małyska, F. Trybalski, Franciszek Kiciński, Michał Kocaj, Ignacy Kocaj, Piotr Borowski, Joachim Boczkowski, P. Przechowski, Jan Orzechowski, Paweł Surma, K. Ronkiewicz, J. Olunoski, K. Czuper, Kajetan Surma, Jan Czuper, Bazyli Otrocki, P. Otrocki, Paweł Pyra, A. Pyra, Michał Modak, Władysław Modak, Piotr Zinkiewicz, G. Górczyński, Jan Zinkiewicz, Stanisław Sziczowski, Jan Uliński, Jan Polniczek, Antoni Ulanoski, Bronisław Orzechowski, Anna Orzechowska, Władysław Orzechowski, Jan Orzechowski, Józef Boczkowski, Emilia Orzechowska, Agnieszka Boczkowska, T. Pietnowski, A. Pietnowska, Anastazja Zubiak, Józef Paluch, W. Moskwa, Jan

⁵⁰² AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 21.

⁵⁰³ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 1-2.

⁵⁰⁴ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 1-2.

⁵⁰⁵ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 5.

Pawelec, Marcin Pawelec, Stanisław Pawelec, F. Pawelec, Antoni Boczkowski, Łukasz Kalinowski, Paweł Zubiak, Władysław Zubiak, Józef Kalinowski, B. Staszczuk, Julia Boczkowska, Paweł Staszczuk, Grzegorz Nowaczewski, Florian Nowaczewski, Jan Pietnowski, Szymon Boczkowski, Antoni Kalinowski, Katarzyna Kalinowska, K. Goździewski, H. Goziewski, Józef Staszczuk, Marianna Steć, Seweryn Steć, Jan Kalinowski, Piotr Zubiak, Emilia Zubiak, Franciszka Mączka, Andrzej Boczkowski, Adam Organista. Prawdziwość podpisów poświadczył wójt gminy Grabowiec Kozłowski. W tym samym piśmie ksiądz Julian Kiliński (administrator parafii r.l. Grabowiec) zgodził się, po wyświęceniu, na odprawianie nabożeństw szkolnych w byłej cerkwi unickiej według życzenia parafian grabowieckich. Prośbę parafian poparł dziekan rzymskokatolickiego dekanatu hrubieszowskiego ks. Melchior Juściński⁵⁰⁶. Trzeba zaznaczyć, że wśród osób, którzy podpisali się pod prośbą było wielu dawnych wyznawców prawosławia, w tym także pamiętających jeszcze czasy unickie.

14 lipca 1919 roku Marcin Wilk, w imieniu prawosławnych włościan z Grabowca i gminy Grabowiec, wysłał prośbę do MWRiOP w Warszawie o pozwolenie otwarcia cerkwi w Grabowcu, która została zamknięta przez władze rządowe. Nadana cerkiew Bereściu jest „straszenie zmarnowana” w wyniku działań wojennych i „prawosławny naród nie w siłach je poprawić po swojej biedności. Prośbę podpisali: Marcin Wilk, Jakub Kulik, Stefan (?), Antoni Tałaj, Stefan Danilczuk, Anna Chodun, Jozafat Swatko, Tomasz Ilczuk, Włodzimierz Ilczuk, Piotr Ilczuk, Jan Ilczuk, Anna Kozłowska, Michał *Karolczyk*, Konstanty Chitrenia, Stefan Rybka, Paweł Chitrenia, Wacław Boniecki, Konstanty Boniecki, Stefan Medak, Zofia Rybka, Dymitr Bezuch, Włodzimierz Ilczuk, Michał Danilczuk, Aleksander Bedlicki, Onufry Jurczuk, Michał Sawiniec, Konstanty Bedlicki, Grzegorz Kulik, Piotr Kodeniec, Łukasz Krawczuk, Jan (?), Jan Boniecki, Andrzej Rybka, Stefania Rybka, Jan Chodak, Jan Bedlicki, Franciszka Wilk, Kajetan *Samulkik*, Antoni Orzechowski, Bazyli Smyk, Łukasz Różański, Anna Wilk, Anna Wojtuk, Andrzej Wilczyński, Zofia Gierowska, Aleksy Otrocki, Konstanty Orłowski, Tomasz Orzechowski, Michał Różański, Piotr Torba, Dymitr Martyniuk, Franciszek *Rozeltalski*, Jan Osmólski, Stefan Lewczuk, Aleksy Wilk⁵⁰⁷. Trzeba zaznaczyć, że wśród osób popierających prośbę były także osoby, które jeszcze w 1905 roku przyjęły wyznanie rzymskokatolickie. Przypuszczalnie popierały wniosek, ze względu na to, że miały już swoją świątynię – rzymskokatolicką.

14 sierpnia 1919 roku Piotr Ilczuk i Marcin Wilk, w imieniu prawosławnych parafian, proszę ponownie ministerstwo MWRiOP w Warszawie o udzielenie rychłej odpowiedzi na prośbę otwarcia cerkwi w Grabowcu. Prośbę podpisali mieszkańcy Bereścia (prawdopodobnie, zapewne także z Grabowca): Konstanty Orzechowski, Maria Orzechowska, Eryka Mielniczuk, Mikołaj Mielniczuk, Helena Mielniczuk, Zofia *Jacuniak*, Olga Mielniczuk, Grzegorz Kowalczuk, Andrzej Mieszczański, Olga Mieszczańska, Zofia Mieszczańska, Anastazja *Geporuk*, Stefan Mieszczański, Jan Antosiuk, Grzegorz Antosiuk, Maria Antosiuk, Michał Antosiuk, Katarzyna Antosiuk, Aleksy Jurczuk, Agafia Jurczuk, Maria Romaniuk, Ignacy Jurczuk, Tatiana Jurczuk, *Filip Pantalimow*, Maria Dałgan, Tatiana Krawczuk, Paweł Krawczuk, Paweł Krawczuk, Szymon Dałgan, Bazyli Kucharczuk, Maria Gawryluk, Teodor Kozak, Justyna Kozak, Mikołaj Kozak, Dymitr Marczuk, Olga kozak, Jan Kozak, Dymitr Marczuk, Anna Marczuk, Jan Dominiuk, Stefan Dominiuk, Maria Dominiuk, Paweł Dominiuk, Julia Dominiuk, Bazyli Załuski, Maria Załuska, Jan Załuski, Roman Gawryluk, Marta Gawryluk, Katarzyna Gawryluk, Aleksy Czernota, Anna Czernota, Stefan Gawryluk, Mikołaj Gawryluk, Maria Gawryluk, Maria Gawryluk, Maria Gawryluk, Paweł Romaniuk, Wiera Romaniuk, Elżbieta Romaniuk, Teodor Gawryluk, Anna Gawryluk, Natalia Gawryluk, Jakub Gawryluk, Paweł Muzyczuk, Ewa Muzyczuk, Anna Muzyczuk, Dymitr Muzyczuk, Leon

⁵⁰⁶ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 345-349.

⁵⁰⁷ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 355-357.

Kucharczuk, Katarzyna Kucharczuk, Maria Buła, Olga Buła, Filip Kucharczuk, Paulina Kucharczuk, Teodor Kucharczuk, Bazyli Nowicki, Natalia Nowicka, Martyna Nowicka, Michał Romaniuk, Krystyna Romaniuk, Marta Romaniuk, Grzegorz Romaniuk, Olga Romaniuk, Paweł Mielniczuk, Maria Kalinowska, Anna Mielniczuk, Eugenia Mielniczuk, Jan Gołubowicz, Paraskiewa Kozak, Grzegorz Pawluk, Katarzyna Pawluk, Dymitr Pawluk, Stefan (?), Piotr Wróbel, Jan Wróbel, Bartłomiej Wróbel, Maria Wróbel, Olga Wróbel, Maria Jarosz, Teodor Teodorowicz Wróbel, Zofia Wróbel, Helena Wróbel, Anna Wróbel, Bazyli Wróbel, Sergiusz Wróbel, Grzegorz Kucharczuk, Ksenia Kucharczuk, Paweł Kucharczuk, Anastazja Kucharczuk, Piotr Kucharczuk, Filip Pilipiuk, Aleksandra Pilipiuk, Anastazja (?), Jan (?), Anna Borkowska, Grzegorz Pilipuk, Jan Krawczuk, Andrzej Krawczuk, Zofia Krawczuk, Maria Kozak, Katarzyna Kozak, Piotr Suszczuk, Ewdokia Suszczuk, Michał Suszczuk, Maria Suszczuk, Ewa Suszczuk, Ewdokia Michaluk, Maria Romaniuk, Nadia Romaniuk, Jan Romaniuk, Anna Romaniuk, Michał Krawczuk, Olga Romaniuk, Barbara Kozak, Stefan Tabaka, Anna Tabaka, Paweł Tabaka, Maria Tabaka, Anna Łotysz, Maria Tabaka, Paraskiewa Tabaka, Michał Krawczuk, Katarzyna Krawczuk, Bazyli Krawczuk, Maria Krawczuk, Paweł Krawczuk, Ksenia Krawczuk, Zofia Krawczuk, Bazyli Prociuk, Helena Prociuk, Mikołaj Kalenowski, Zofia Kalenowska, Anna Kalenowska, Anna Kalenowska, Józef Ozniak, Daniel Kalenowski, Maria Kalenowska, Maksym Romaniuk, Anna Romaniuk, Teofil Romaniuk, Jan Rycaniuk, Katarzyna Rataniuk, Sergiej Rataniuk, Miron Gałęzowski, Piotr Gałęzowski, Łukasz Gałęzowski, Maria Gałęzowska, Katarzyna Kozak, Anna Romaniuk, Jan Kozak, Maria Kozak, Bazyli Kocharuk, Michał Kocharuk, Anna Kocharuk, Maria Kucharuk, Wincenty Prystupa, Jakub Prystupa, Katarzyna Prystupa, Jan Prystupa, Jan Sawiniec, Grzegorz Sawiniec, Olga Sawiniec, Michał Kucharuk, Helena Kucharuk, Jan Kucharuk, Anastazja Kucharuk, Bazyli Koźluk, (?) Koźluk, Anna Koźluk, Stefan Koźluk, Antoni Koźluk, Józef Romaniuk, Stefan (?), Olga Lewczuk, Natalia Romaniuk, Jan Załuski, Aleksandra Załuska, Maria Lewczuk, Grzegorz Lewczuk, Dymitr Romaniuk, Ksenia Romaniuk, Stefan Gawryluk, Michałina Gawryluk, Eugenia Gawryluk, Bazyli Gawryluk; mieszkańcy Mołodiatycz (128 mieszkańców); mieszkańcy Gdeszyna (153 mieszkańców)⁵⁰⁸.

19 października 1919 roku administrator parafii Grabowiec ks. Julian Kiliński poświęcił byłą cerkiew unicką a następnie prawosławną na prośbę byłych unitów⁵⁰⁹. Wcześniej w tym samym dniu nastąpiło komisyjne przekazanie cerkwi administratorowi rzymskokatolickiej parafii grabowieckiej. W skład komisji wchodził: „sierżant Policji Państwowej Obwodu Grabowieckiego pow. Hrubieszowskiego” Władysław Rogowski (komendant posterunku, ze strony administracyjnej), administrator rzymskokatolickiej parafii w Grabowcu ks. Julian Kiliński (ze strony „władzy duchownej”) i wójt gminy Grabowiec Jan Ciszewski. Przedmioty cerkiewne umieszczono na górze i w komórce przy cerkwi (podobnie działano przy przekazywaniu innych cerkwi)⁵¹⁰.

W 1919 roku budynek kościoła oddano na potrzeby szkoły. Służył szkole do 1930 roku. Kościół był pod wezwaniem św. Kajetana⁵¹¹.

22 października 1919 roku starosta hrubieszowski⁵¹² poinformował MWRiOP w Warszawie, że

- naprawa cerkwi w Bereściu wyniesie 100000 marek (wg kosztorysu opracowanego przez architekta powiatowego),
- cerkiew w Grabowcu została już rekuncyliowana.

⁵⁰⁸ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 358-368.

⁵⁰⁹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 6.

⁵¹⁰ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 6.

⁵¹¹ KP T1, s. 3.

⁵¹² AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 369.

Ministerstwo WRiOP w Warszawie z dniem 24 listopada 1919 roku przywróciło tymczasową parafię prawosławną w Bereściu⁵¹³.

7 grudnia 1920 roku parafianie prawosławnej parafii w Bereściu (z Bereścia i z Grabowca) proszą pisemnie i osobiście MWRiOP w Warszawie, także marszałka Sejmu, prezesa rady ministrów Wincentego Witosa, prezesa Ukraińskiej Dyplomatycznej Misji, Ukraińskiego Klubu Poselskiego, konsula amerykańskiego w Warszawie, o przeniesienie parafii z Bereścia do Grabowca. Cerkiew w Bereściu jest w bardzo złym stanie. Mury są rozbite od kul armatnich. W 1915 roku cała wieś Bereść została spalona. Remont cerkwi wyniesie 200000 marek. Ponadto nie ma w Bereściu mieszkania dla proboszcza. Natomiast w Grabowcu jest w bardzo dobrym stanie, niepotrzebująca remontu cerkiew. Parafianie wskazują, że komuś zależało zamknąć dla nas cerkiew w Grabowcu, uporządkowaną przed wojną a ocalałą podczas wojny. W Grabowcu istnieją od dawnych czasów dwie świątynie: wspaniały kościół katolicki i nasza skromna cerkiew teraz wyświęcona na kościół nazywana cerkwią katolicką a zupełnie niepotrzebną dla katolików – zdaniem tychże katolików. Do prośby załączona jest lista rodziny prawosławnych w Grabowcu i Grabowcu-Górze⁵¹⁴.

10 stycznia 1921 roku starosta hrubieszowski, na prośbę MWRiOP w Warszawie, określił stan cerkwi w Bereściu. Stwierdził, że cerkiew jest „w zupełnie dobrym stanie” za wyjątkiem:

- pobitych okien i dziur w kopule (łatwe do naprawienia),
- podziurawienia kulami karabinowych elewacji budynku.

Ponadto w cerkwi odbywają się nabożeństwa. Twierdzenie delegatów że cerkiew jest w złym stanie jest niezgodne z prawdą. Parafianom zależy na otrzymaniu „z powrotem” cerkwi w Grabowcu i nie starają się odrestaurować cerkwi w Bereściu⁵¹⁵.

5 marca 1921 roku przedstawiciele parafian prawosławnej parafii w Bereściu ponownie proszą ministra WRiOP o szybkie załatwienie sprawy przeniesienia siedziby parafii z Bereścia do Grabowca i przypomniano, że obiecano im 7 grudnia 1920 roku załatwienie sprawy w ciągu dwóch-trzech tygodni⁵¹⁶.

Przedstawiciele parafian prawosławnej parafii w Bereściu skierowali także swoje prośby do Naczelnika Państwa. 2 lipca 1921 roku kancelaria cywilna Naczelnika Państwa przesłała podanie parafian do MWRiOP w Warszawie do rozpatrzenia i z prośbą o przesłanie informacji⁵¹⁷.

W 1928 roku był wakat na stanowisku rektora kościoła św. Kajetana⁵¹⁸.

10 października 1929 roku Rada Gminy Grabowiec zwróciła się z prośbą do lubelskiego wojewody z wnioskiem o zburzenie kościoła św. Kajetana w Grabowcu a także o oddanie domu mieszkalnego (dawnej diakówki) na cele szkolne. Wniosek nie został przyjęty do realizacji. Brak było też zgody biskupa lubelskiego⁵¹⁹.

10 grudnia 1929 roku Rada Gminy Grabowiec uchwałą nr 119 postanawia zwrócić się do „właściwych czynników” o wyjednanie placu pocerkiewnego w Grabowcu pod budowę 7-klasowej szkoły⁵²⁰.

W 1930 roku kościół zostaje oddany katolikom obrządku wschodniego⁵²¹.

25 listopada 1931 roku rektor kościoła ks. Andrzej Truch informuje kurię biskupią o wykonaniu nowego ołtarza w stylu wschodnim. Kuria upoważniła księdza do poświęcenia

⁵¹³ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 392.

⁵¹⁴ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 377-382, 394-401, 412-414.

⁵¹⁵ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 391.

⁵¹⁶ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 401.

⁵¹⁷ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/866, k. 407.

⁵¹⁸ Spis DL 1929, s. 58.

⁵¹⁹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 35.

⁵²⁰ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 16-17, 27.

⁵²¹ KP T1, s. 3.

ołtarza⁵²².

W sierpniu **1931** roku wbito paliki na placu pocerkiewnym pod budowę szkoły ale budowy nie rozpoczęto ze względu na sprzeczności wynikające co do własności gruntów⁵²³.

28 sierpnia 1931 roku wojewoda lubelski zatrzymuje budowę szkoły⁵²⁴.

Opiekun kościoła nazywał się rektorem. W 1931 roku (przez pewien okres był wakant na tym stanowisku⁵²⁵.

24 stycznia **1934** roku biskup upoważnia ks. proboszcza Józefa Czarneckiego do zawarcia umowy z dozorem szkolnym w sprawie zamiany placu kościelnego w Grabowcu na równoważny obiekt według uznania upoważnionego⁵²⁶.

W **1935** roku dokonano remontu dachu (część blachy wymieniono a pozostałą pomalowano)⁵²⁷.

W **1938** roku cerkiew wraz z cmentarzem przycerkiewnym była otoczona dorosłymi lipami. Pierwsze lipy wycięto od strony wschodniej i zachodniej (przed rokiem 1970). Pozostałe lipy rosły jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, przed wybudowaniem ostatniego skrzydła szkoły.

W **1943** roku kościół został zamieniony na cerkiew prawosławną i służył nasiedlonym Ukraińcom do **1944** roku⁵²⁸.

25 października **1949** roku ks. Piotr Stopniak – wikariusz generalny kurii wyraził zgodę na rozbiórkę kościoła św. Kajetana, który popadał w ruinę wskutek zniszczeń wojennych, przy czym zastrzegł, że materiał z rozbiórki powinien być przeznaczony na budowę plebanii. Z prośbą o rozbiórkę wystąpili mieszkańcy Grabowca w piśmie z dnia 16 października 1949 roku⁵²⁹.

29 marca **1954** roku dyrektor Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Grabowcu złożył wniosek do Urzędu ds. Spraw Wyznań o wyrażenie zgody na rozbiórkę budynku po byłej cerkwi. 24 kwietnia 1954 roku Roman Darczewski - wicedyrektor Urzędu ds. Wyznań wyraził zgodę na rozbiórkę budynku z przeznaczeniem materiału uzyskanego z niej na cele szkolnictwa⁵³⁰.

5 kwietnia 1954 roku dyrektor Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Grabowcu przyjął od przedstawicieli Powiatowego Prezydium Rady Narodowej w Hrubieszowie budynek po byłej cerkwi na rozbiórkę. Rozbiórki 90-letniego budynku cerkwi dokonano przed 1 maja 1954 roku, 1 maja tego roku była duża góra gruzu na placu. Uzyskany materiał przeznaczono m.in. na budowę internatu⁵³¹.

Komisja zdawczo-odbiorcza w składzie: przedstawiciela PPRN w Hrubieszowie, kierownika referatu ds. wyznań przy PPRN w Hrubieszowie, dyrektora Szkoły Podstawowej i Liceum Ogólnokształcącego w Grabowcu przy obecności przedstawiciela wydziału oświaty PWRN w Lublinie, inspektora referatu ds. wyznań przy PWRN w Lublinie, przewodniczącego PGRN w Grabowcu, sekretarza KG PZPR (w pracach uczestniczył także rzeczoznawca majątkowy) określiła stan murów budynku w 50% zniszczony a dachu w 80% zniszczony. W budynku były dwie zakrystie z drzwiami drewnianymi. Ponadto wymieniono, jako zniszczone, następujące wyposażenie: jeden ołtarz główny olejno malowany z dziesięcioma obrazami, dwa ołtarzyki boczne wmurowane bez obrazów, jeden modlitewnik drewniany, bariera o długości

⁵²² AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 61-62.

⁵²³ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 57.

⁵²⁴ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 56.

⁵²⁵ Spis DL 1931, s. 60.

⁵²⁶ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 72.

⁵²⁷ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 106.

⁵²⁸ KP T1, s. 10.

⁵²⁹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 154.

⁵³⁰ Pismo ze znakiem II.Ib/26/54.

⁵³¹ Protokół zdawczo-odbiorczy.

8m, krzyż drewniany, cztery chorągwie cerkiewne, dwa ręczne ołtarzyki, lichtarz metalowy, duży krucyfiks, jeden katafalk, księgi kościelne oraz wymieniono przedmioty w dobrym stanie: dwa obrazy w ramach złotych⁵³².

3.4. Kościół filialny w Horyszowie Polskim, 17.02.1918-06.02.1919

Cerkiew prawosławną, pounicką (drewnianą) w Horyszowie Polskim (parafia Grabowiec) wyświęcono na rzymskokatolicki kościół 26 lutego 1918 roku⁵³³ (17 lutego 1918⁵³⁴). W czerwcu 1918 roku rozpoczęto budowę nowego kościoła, większego⁵³⁵.

6 lutego 1919 roku z części parafii Grabowiec (Ministrówka, Cześniki, Horyszów Polski) a także parafii Dub i Sitaniec została erygowana przez biskupa lubelskiego Mariana Leona Fulmana parafia Horyszów Polski⁵³⁶.

Więcej informacji, „Ogólny wykaz księży ...”.

3.5. Kościół filialny św. Michała Archanioła/Przemienienia Pańskiego w Horyszowie Ruskim, 1919-1921

Kościół, dawniej cerkiew, murowany w stylu romańskim, wybudowany przed 1578 rokiem⁵³⁷.

W latach 1918-1922 wyświęcono na kościoły wiele cerkwi m.in. w Horyszowie Ruskim⁵³⁸. Kościół był rekonceyliowany, pod wezwaniem św. Michała Archanioła, w 1919 roku⁵³⁹.

Kościół w Horyszowie Ruskim był kościołem filialnym parafii rzymskokatolickiej w:

- Grabowcu (1919-1921),
- Zawalowie (-1922-1928-)⁵⁴⁰.
- Gdeszynie (-1931-1988-)⁵⁴¹.

W latach: 1925, 1931, 1936 na stanowisku rektora kościoła w Horyszowie Ruskim, parafii w Gdeszynie, był vacat⁵⁴².

W 1931 roku ks. proboszcz parafii Gdeszyn Antoni Jaworski dokonał remontu kościoła filialnego w Horyszowie Ruskim (m.in. zlikwidowano pęknięcia sklepienia) oraz „zrobiono wygląd kościelny z cerkwi”⁵⁴³.

Kościół był ponownie rekonceyliowany w 1941 roku (prawdopodobnie wówczas pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego)⁵⁴⁴.

W 1999 roku kościół został pokryty blachą trapezową.

⁵³² Protokół zdawczo-odbiorczy.

⁵³³ KPZA 1918, N 15, s. 38.

⁵³⁴ GŁ 1918, Nr 43, s. 3.

⁵³⁵ KPZA 1918, N 15, s. 38.

⁵³⁶ Schematyzm 1925, s. 125.

⁵³⁷ Spis DL 1966, s. 115.

⁵³⁸ Pelica KPL, s. 231, Jabłonowski R1, s. 225.

⁵³⁹ Spis DL 1966, s. 115.

⁵⁴⁰ Spis DL 1923, s. 80; Schematyzm 1925, s. 125; Spis DL 1929, s. 62; AAL LKB, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 40.

⁵⁴¹ Spis DL 1932, s. 73; Spis DL 1966, s. 115.

⁵⁴² Schematyzm 1925, s. 125; Spis DL 1937, s. 54; Spis DL 1938, s. 54-55; Spis DL 1966, s. 115.

⁵⁴³ AAL AKDL, Akta Kościoła w Gdeszynie, sygn. 61/IVb/21a, k. 80-81, 84-85.

⁵⁴⁴ Spis DL 1966, s. 115.

Odpust w święto Przemienienia Pańskiego (6 sierpnia)⁵⁴⁵.

3.6. Kościół filialny św. Apostołów Piotra i Pawła w Ornatowicach

Zdjęcie 167 – Rok? Kościół filialny w Ornatowicach, prace wykończeniowe (zdjęcie z kroniki parafii).

24 stycznia **1996** roku odsłonięto kapliczkę przydrożną, przy kościele filialnym, z figurą Matki Boskiej Fatimskiej⁵⁴⁶.

29 czerwca 1996 roku, w odpust w Ornatowicach, sumę odprawił ks. neoprezbiter Krzysztof z Zamościa a kazanie wygłosił ks. Stanisław Grzesiuk z Lublina, który poświęcił obraz Jezusa Miłosiernego⁵⁴⁷.

29 czerwca **1977** roku, w odpust w Ornatowicach, świętowano także 45 lecie kapłaństwa i 40 lecie pracy naukowej ks. Franciszka Greniuka. W uroczystościach uczestniczyli m.in. profesorowie KUL ks. Janusz Nagórny, ks. Sławomir Nowosad, ks. Stanisław Wróbel oraz wychowankowie ks. Franciszka Greniuka: ks. dr Marian Pokrywka, ks. dr Krzysztof Jeżyna⁵⁴⁸.

⁵⁴⁵ Spis DL 1966, s. 115.

⁵⁴⁶ KP T4, s. 9.

⁵⁴⁷ KP T4, s. 20.

⁵⁴⁸ KP T4, s. 50.

Zdjęcie 168 – Rok 1997, 13 kwietnia. Kościół przygotowany na wizytę biskupa zamojsko-lubaczowskiego Jana Śrutwę (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 169 – Rok 1997, 29 czerwca. Kościół w Ornatowicach – wewnątrz (zdjęcie z kroniki

parafii).

4 października **2008** roku odbyła się uroczystość poświęcenia ołtarza i dwóch witraży (papieża Jana Pawła II i kardynała Stefana Wyszyńskiego) przez biskupa pomocniczego diecezji zamojsko-lubaczowskiej Mariusza Leszczyńskiego. W uroczystości wzięli udział mieszkańcy Ornatowic i okolic oraz m.in. ks. infułat Franciszek Greniuk oraz ks. proboszcz parafii Grabowiec Stanisław Budzyński.

Odpust odbywa się w uroczystość św. Apostołów Piotra i Pawła, 29 czerwca.

3.7. Kościół filialny św. Mikołaja Biskupa i Wyznawcy w Świdnikach (S. Nicolai EC)

W **1812** roku w grobowcu cerkwi w Świdnikach pochowana została Maria Joanna Batowska z Krasickich⁵⁴⁹.

Kolatorem cerkwi był Antoni [Stanisław Antoni] Batowski (-1816-)⁵⁵⁰. Fundatorem cerkwi z **1818** roku był Stanisław Antoni Batowski.

Kościół w Świdnikach to ostatnia cerkiew, jaką wybudowali unicy - w **1851** roku (o czym świadczył akt znaleziony w 1919 roku w zakrystii). Była to cerkiew murowana, składała się z zakrystii, nawy, kruchty i sieni (od strony wschodniej)⁵⁵¹. (Według innych źródeł nowa cerkiew w Świdnikach została wybudowana w **1860** roku⁵⁵²). Fundatorem cerkwi był Jan Batowski (?)⁵⁵³.

W latach **1918-1922** wyświęcono na kościoły wiele cerkwi unickich m.in. w Świdnikach, Grabowcu, Tuczętach.

24 lutego **1919** roku mieszkańcy wsi należących do parafii Grabowiec: Czartorii, Rogowa, Świdniki, Żukowa prosili biskupa o poświęcenia byłej cerkwi w Świdnikach. List do biskupa podpisali m.in. Eliaszk Kołodziej, Jan Nowosad, Jan Kołodziej oraz wójt gminy Miączyn Michał Koszuta⁵⁵⁴.

17 maja 1919 roku kuria biskupia upoważniła administratora parafii Grabowiec ks. Juliana Kilińskiego do przejęcia w zarząd – w swój zarząd – byłej cerkwi w Świdnikach oraz do jej poświęcenia⁵⁵⁵.

9 czerwca 1919 roku ks. proboszcz Julian Kiliński poświęcił cerkiew w Świdnikach. Podczas poświęcenia (przekazania cerkwi) byli obecni ze strony administracyjnej Stefan Szypulski sierżant obwodu pięciu posterunków policji komunalnej powiatu hrubieszowskiego a ze strony władzy duchowej ks. proboszcz parafii Grabowiec Julian Kiliński. Ponadto byli obecni wójt gminy Grabowiec Jan Ciszewski, wójt gminy Miączyn Michał Wilk (w zastępstwie?) oraz sędzia pokoju w Grabowcu Józef Lachman⁵⁵⁶.

W 1919 roku przedmioty cerkiewne zostały umieszczone w komórce i na strychu⁵⁵⁷.

28 grudnia **1921** roku mieszkańcy Świdnik, Kolonii Świdnik, Czartorii, Rogowa i Żukowa prosili biskupa o utworzenie parafii w Świdnikach⁵⁵⁸.

21 lutego **1922** roku ks. dziekan Melchior Juściński, po zasięgnięciu opinii księży

⁵⁴⁹ APL APGŚwidniki, sygn. 35/2146/0/1/3, k. 52/50.

⁵⁵⁰ APL ChKG, sygn. 35/95/0/6/147, k. 47.

⁵⁵¹ AAL AKDL, sygn. 61/IVb/112, k. 4, 7.

⁵⁵² Pelica Grzegorz Jacek, „Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918-1939), Lublin, 2007, s. 278; IWL 1925, s. 227-228.

⁵⁵³ IWL 1925, s. 227-228.

⁵⁵⁴ KP T1, s. 4.

⁵⁵⁵ AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 1.

⁵⁵⁶ WiadLub 1919, Nr 7, s. 216; AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 5.

⁵⁵⁷ AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 6, 7.

⁵⁵⁸ AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 7.

⁵⁵⁹ AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 8.

proboszczów z Grabowca i Gdeszyna, stwierdził, że utworzenie parafii w Świdnikach nie jest wskazane⁵⁵⁹.

Opiekun kościoła nazywał się rektorem. Przez pewien okres był wakat na tym stanowisku – (co najmniej: 1928, 1930, 1937) – w kościele filialnym Świdniki parafii Grabowiec⁵⁶⁰.

Kościół w Świdnikach był kościołem filialnym parafii w Grabowcu (09.06.1919-24.01.1978)⁵⁶¹.

W **1931** roku kościół św. Mikołaja w Świdnikach został wpisany do rejestru zabytków kultury i sztuki (pod poz. 155). Kościół został tak opisany: powstał przed 1850, zamieniony na cerkiew, rekuncyliowany i powiększony w 1919⁵⁶².

25 kwietnia **1938** roku mieszkańcy Świdnik napisali do biskupa prośbę o odłączeniu Świdnik od parafii Zawalów i przyłączenie do parafii Grabowiec⁵⁶³.

W czasie wojny kościół został zamieniony na cerkiew⁵⁶⁴.

W latach czterdziestych XX wieku w kościele odprawiał mszę – co dwa tygodnie – ksiądz proboszcz grabowiecki⁵⁶⁵.

W czasie wizytacji dziekańskiej 28 kwietnia **1947** roku kościół filialny w Świdnikach parafii rzymskokatolickiej w Grabowcu był mocno zniszczony i jeszcze niewyświęcony⁵⁶⁶.

Na mocy zezwolenia biskupa ks. proboszcz parafii Grabowiec Edward Dolecki 7 października **1947** roku dokonał poświęcenia kościoła w Świdnikach⁵⁶⁷.

W kościele w Świdnikach ks. Edward Dolecki odprawiał nabożeństwo w każdą niedzielę o godz. 9⁰⁰ a po nabożeństwie wracał na sumę do Grabowca. Ks. Stefan Roszkowski, proboszcz z Tuczęp, odprawiał nabożeństwo o godz. 9⁰⁰ w Grabowcu a następnie na sumę wracał do Tuczęp⁵⁶⁸.

Według informacji z 27 marca **1948** roku ks. proboszcza parafii Grabowiec w kościele nie było portatylu⁵⁶⁹.

W czasie kolejnej wizytacji dziekańskiej parafii Grabowiec, 12-13 października 1948 roku, ks. dziekan stwierdził, że dach kościoła w Świdnikach należy wyremontować⁵⁷⁰.

W **1951** roku wikariusz parafii Grabowiec ksiądz Zygmunt Tchórzewski wyjeżdżał w niedzielę i święta do Świdnik i odprawiał w kościele filialnym sumę. W tym też roku (lub w okresie 1951-1953) odrestaurowano wnętrze kościoła filialnego⁵⁷¹.

9 maja **1966** roku odbył się odpust w kościele filialnym Matki Boskiej Królowej Polski w Świdnikach, podczas którego dokonano poświęcenie pancernego tabernakulum dla tego kościoła⁵⁷².

Parafia Matki Bożej Królowej Polski, 24.01.1978-

24 stycznia **1978** roku kościół został kościołem parafialnym nowej parafii, parafii w Świdnikach. Parafię erygował biskup lubelski Bolesław Pylak.

31 grudnia **1994** roku parafia należała do dekanatu grabowieckiego. Do parafii w

⁵⁵⁹ AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 10-12.

⁵⁶⁰ Spis DL 1929, s. 58; Spis DL 1931, s. 60; Spis DL 1938, s. 55.

⁵⁶¹ Spis DL 1923, s. 48; Spis DL 1929, s. 58; Spis DL 1931, s. 60; Spis DL 1938, s. 55; Spis DL 1966, s. 115.

⁵⁶² LDW 1931, Nr 11, poz. 111, s. 180.

⁵⁶³ AAL AKDL, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Świdnikach, sygn. 61/IVb/112, k. 28.

⁵⁶⁴ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

⁵⁶⁵ KP T1, s. 4.

⁵⁶⁶ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

⁵⁶⁷ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 150.

⁵⁶⁸ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 150.

⁵⁶⁹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 149.

⁵⁷⁰ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 148.

⁵⁷¹ KP T1, s. 110.

⁵⁷² KP T2, s. 37.

Świdnikach należały miejscowości: Czartoria, Rogów, Świdniki, Żuków. W parafii był także kościół filialny w Żukowie i kaplica w Czartorii. Liczba parafian w 1994 roku wynosiła 1103⁵⁷³.

26 marca **1999** roku parafia należała do dekanatu grabowieckiego. Do parafii należały miejscowości: Czartoria, Rogów, Świdniki, Żuków. W parafii był także kościół filialny w Żukowie i kaplica w Czartorii⁵⁷⁴.

20 sierpnia **2001** roku Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa – Oddział Terenowy w Lublinie przekazała parafii działkę, którą użytkowała dotychczas RSP w Grabowcu.

Zdjęcie 170 – Świdniki. Obraz w ołtarzu głównym (zdjęcie ze zbiorów ks. Tomasza Bomby).

Według stanu na 25 czerwca **2010** roku parafialny kościół rzymskokatolicki pod wezwaniem Królowej Korony Polskiej (dawna cerkiew unicka), cmentarz kościelny z drzewostanem i nagrobkiem Batowskich w granicach ogrodu jest wpisany do rejestru zabytków (nr Z A/392). Do rejestru zabytków wpisany jest także park krajobrazowy (nr Z A/175)⁵⁷⁵.

19 października **2014** roku parafia w Świdnikach liczyła 970 wiernych⁵⁷⁶.

W Świdnikach jest cmentarz założony przez grekokatolików, wykorzystywany przez prawosławnych a współcześnie przez rzymskokatolików (od lat 70-tych XX wieku).

Przy kościele istnieją szczątki dawnego cmentarza grzebalnego greckokatolickiego

⁵⁷³ Schematyzm DZL 1995, s. 52.

⁵⁷⁴ Schematyzm DZL 1999, s. 63.

⁵⁷⁵ Obwieszczenie Nr 3/2010 Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie z dnia 25 czerwca 2010 roku w sprawie wykazu zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych „A” województwa lubelskiego.

⁵⁷⁶ Zamojski Informator Diecezjalny, Nr XXIII/2014/4, s. 590.

założonego przy cerkwi.

Odpust odbywa się 3 maja.

W parafii Świdniki są krzyże przydrożne, figury, kapliczki:

- Kapliczka w Rogowie. Kapliczka jest murowana zabezpieczona daszkiem pokrytym blachą. Na daszku jest umieszczony metalowy krzyż. Na kapliczce widnieją inskrypcje: „17.02.1913; Prawdziwie był ten człowiek sprawiedliwy”, „27.02.1932; Miłość wszystko przetrwa; 1 KOR 13⁵⁷⁷”.
- Figura Matki Boskiej w Rogowie. Figura stoi na murowanym postumencie. Na postumencie widnieją inskrypcje: „O Maryjo bez grzechu poczęta módl się za nami!”, „Fundacja Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Rogowie, 1933 r.”.
- Kapliczka w Rogowie. Kapliczka jest murowana, we wnętrzu kapliczki jest umieszczona figura Na kapliczce widnieje inskrypcja „Boże zmiłuj się nad nami, 1906 r.”.

3.8. Kapica w Grabowcu

W 2016 roku oddano do użytku budynek składający się z kaplicy i kilku garaży.

Zdjęcie 171 – Rok 2018, 15 lipca. Budynek kaplicy wraz z garażami, do których wjazd jest od strony plebanii. Widok od strony ulicy Koziej (foto Henryk Kulik).

3.9. Kaplica publiczna/kościół filialny Matki Boskiej Różańcowej w Gdeszynie

⁵⁷⁷ Pierwszy list św. Pawła Apostoła do Koryntian.

3.10. Kaplica publiczna/kościół filialny św. Michała Archaniola w Miączynie

Grekokatolicka cerkiew murowana została wybudowana w 1824 roku z fundacji Jana Węgleńskiego (ministra Stanu Królestwa Polskiego)⁵⁷⁸.

21 maja **1917** roku, jeszcze podczas pobytu Austriaków, „lud polski” Miączyna i okolicznych wsi (Horyszowa Polskiego, Kolonii Świdniki, Cześniki, Czartorii, Żukowa) prosi biskupa diecezji lubelskiej o przekazanie cerkwi prawosławnej w Miączynie, dawnej unickiej, na kościół katolicki. List podpisali m.in. Michał Koszuta i Władysław Demara. Prośbę wystosowano po wcześniejszym zebraniu mieszkańców z proboszczem parafii Dub – ks. Antonim Kotyło i parafii Grabowiec – ks. Julianem Kilińskim⁵⁷⁹.

W latach 1918-1922 wyświęcono na kościoły wiele cerkwi unickich m.in. w Miączynie⁵⁸⁰.

4 października **1918** roku CiK Generał-Gubernatorstwo Wojskowe w Polsce – Krajowy Komisariat Cywilny w Lublinie decyzją nr K.U.148146/154192 wydał zgodę na użytkowanie cerkwi w Miączynie na potrzeby kultu rzymskokatolickiego⁵⁸¹.

28 października **1918** roku kuria biskupia upoważnia ks. proboszcza parafii Grabowiec Julina Kilińskiego do przejęcia pod swoją opiekę budynku w Miączynie, ostatnio będącego cerkwią prawosławną. Upoważnienie dotyczyło przejęcia budynku, ale bez inwentarza ruchomego oraz do poświęcenia⁵⁸².

3 listopada 1918 roku ks. Julian Kiliński – proboszcz parafii Grabowiec poświęcił cerkiew w Miączynie do użytku katolików. Protokół przekazania cerkwi kościołowi rzymskokatolickiemu podpisali ze strony władzy administracyjnej A. Winiarski – komisarz rządu a ze strony władzy duchownej ks. Julina Kiliński – proboszcz parafii Grabowiec. Podczas sporządzania protokołu był także obecny wójt gminy Miączyn Michał Koszuta. Przedmioty cerkiewne znajdowały się w komórce zamkniętej na klucz a klucze znajdowały się w Urzędzie Gminy Miączyn. W cerkwi znajdowały się obrazy Mikołaja i Metodego⁵⁸³.

W grudniu 1918 roku mieszkańcy Miączyna i okolic proszą biskupa o przyznanie księdza (podają nawet Aleksandra Krassowskiego – wikariusza parafii Grabowiec). Biskup, ze względu na małą liczbę mieszkańców, aby utrzymać księdza i służbę kościelną, nie wyraził zgody na przyznanie księdza do kościoła w Miączynie⁵⁸⁴.

26 kwietnia 1919 roku komisarz rządowy w Hrubieszowie zezwolił gminie cerkiewnej na zebranie „28-go kwietnia 1919 roku o godzinie 3-ciej po południu” w budynku urzędu gminnego Miączyn „w sprawie cerkiewnej pod warunkiem, że na tem zgromadzeniu nie będą omawiane sprawy przeciw Państwu Polskiemu”⁵⁸⁵.

29 kwietnia 1919 roku Mikołaj Struk delegat ludności prawosławnej dawnej prawosławnej parafii Miączyn (wybrany na zebraniu w obecności wójta gminy Miączyn) prosi MWRiOP o otwarcie cerkwi prawosławnej i odprawianie w niej nabożeństw. W piśmie informuje, że przed wojną w parafii było 1800 dusz a obecnie jest 560 dusz, przy czym nie powróciło z Rosji jeszcze 1240. Podał także, że cerkiew wybudowano jako unicką a grunt przy cerkwi liczy 100 morgów. Przedstawił także zobowiązanie mieszkańców do utrzymania księdza prawosławnego na własny koszt. Do pisma została dołączona lista 346 mieszkańców

⁵⁷⁸ Spis DL 1932, s. 82.

⁵⁷⁹ AAL LKB, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 4.

⁵⁸⁰ Pelica Grzegorz Jacek, „Kościół prawosławny w województwie lubelskim (1918-1939), Lublin, 2007, s. 231.

⁵⁸¹ IWL 1925, s. 227-228.

⁵⁸² AAL LKB, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 18.

⁵⁸³ AAL LKB, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 19-20.

⁵⁸⁴ AAL LKB, Fundusze, budowle, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 25.

⁵⁸⁵ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/612, k. 112.

wraz z ich podpisami⁵⁸⁶.

29 kwietnia 1919 roku rzymskokatolicy mieszkańcy Miączyna i okolicznych wsi proszą MWRiOP w Warszawie o pozostawienie kościoła. W piśmie podali, że cerkiew unicką budował polski minister Jan Węgleński oraz określili liczbę katolików na 578. Pismo podpisali członkowie komitetu kościelnego: Jan Koszuta, Władysław Demara, Wojciech Kowalik, Andrzej Szykuła, Wincenty Sagan, Jan Pankiewicz, Kazimierz Pec⁵⁸⁷.

W 1919 roku kościół w Miączynie był kaplicą publiczną należącą do parafii Grabowiec⁵⁸⁸.

12 grudnia 1919 roku mieszkańcy proszą Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o przyznanie księdza do kościoła w Miączynie, ale bez skutku⁵⁸⁹.

W 1920 roku w Miączynie było odprawionych kilka mszy św. Od kwietnia 1921 roku raz w miesiącu przyjeżdżał wikariusz z Grabowca⁵⁹⁰.

W latach 1921-1922 kościół w Miączynie należał do parafii r.l. Grabowiec⁵⁹¹.

Z początkiem 1922 roku kościół został przekazany w administrację ks. Janowi Kosiorowi proboszczowi parafii Zawalów. Proboszcz w Zawalowie został jednocześnie rektorem kościoła filialnego w Miączynie, przy czym był jeszcze rektorem kościoła w Horyszowie Ruskim⁵⁹².

Kościół w Miączynie należał do parafii Zawalów do 25 maja 1977 roku.

3.11. Kaplica św. Antoniego w Konstantynówce /Czartorii/

Kaplica – drewniana – została wybudowana z ofiar mieszkańców za księdza proboszcza Wojciecha Bojarczuka.

W 1932 roku kaplica została poświęcona przez księdza Wojciecha Bojarczuka⁵⁹³.

W latach 40-tych XX wieku odprawiano w niej dwie msze w ciągu roku, tj. w pierwszą niedzielę po 13 czerwca oraz przy poświęceniu pól.

W 1955 roku z inicjatywy księdza proboszcza Ignacego Kilisa parafianie kupili dwa sztandary do świątyni⁵⁹⁴.

⁵⁸⁶ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/612, k. 103-110.

⁵⁸⁷ AAN MWRiOP, sygn. 2/14/0/5/612, k. 99-101.

⁵⁸⁸ Spis DL 1919, s. 30-32.

⁵⁸⁹ AAL LKB, Fundusze, budowę, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 33-34.

⁵⁹⁰ AAL LKB, Fundusze, budowę, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 38.

⁵⁹¹ Spis DL 1923, s. 48.

⁵⁹² AAL LKB, Fundusze, budowę, cmentarze kościoła w Miączynie, sygn. 61/IVb/78, k. 40.

⁵⁹³ KP T1, s. 4.

⁵⁹⁴ KP T1, s. 114.

Zdjęcie 172 – Rok 1955. Czartoria. Poświęcenie sztandarów. Poświęcenia dokonuje ksiądz proboszcz Ignacy Kilis (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 173 – Rok 1967 (około). Kaplica św. Antoniego w Czartorii (zdjęcie, Kaczmar).

24 stycznia **1978** roku kaplica została włączona do nowej parafii, parafii w Świdnikach.

3.12. Kaplica św. Floriana w Skomorochach Dużych /Skomorochach Wielkich/

Zdjęcie 174 – Rok 2016, 26 lipca. Kaplica św. Floriana w Skomorochach Dużych (foto Dominik Kordyś).

Murowana kaplica grobowa została wybudowana w **1920** roku przez Stanisława Skomorowskiego, właściciela dóbr Skomorochy⁵⁹⁵.

W **1931** roku kaplica jest określana jako prywatna w majątku Skomorochy⁵⁹⁶.

Kaplica widnieje w wykazie kościołów i kaplic parafii Grabowiec z lat 1936, 1938⁵⁹⁷.

W podziemiach kaplicy, współcześnie zamurowanych, pochowano członków rodziny Skomorwskich /należy wskazać jakich/.

W **1942** roku została przekazana na cele sakralne parafii św. Mikołaja w Grabowcu⁵⁹⁸.

W kwietniu **1994** roku zostały przeprowadzone misje święte w kaplicy w Skomorochach Dużych. Prawdopodobnie z tej okazji ustawiono, po lewej stronie wejścia do kaplicy, krzyż misyjny.

Dzięki inicjatywie proboszcza parafii ks. Stanisława Michała Budzyńskiego budynek kaplicy jak i otoczenie dostało świeżości. Także życie religijne zaczęło bić żwawiej.

⁵⁹⁵ KP T1, s. 4.

⁵⁹⁶ Spis DL 1932, s. 74.

⁵⁹⁷ Spis DL 1937, s. 55; Spis DL 1938, s. 55.

⁵⁹⁸ Diecezja Zamojsko-Lubaczowska <http://www.zamosc.opoka.org.pl> (v. 07.02.2007).

Zdjęcie 175 – Rok 2012, 12 lutego. Kaplica św. Floriana w Skomorochach Dużych (foto Henryk Kulik).

Zdjęcie 176 – Rok 2012, 12 lutego. Kaplica św. Floriana w Skomorochach Dużych (foto Henryk Kulik).

Zdjęcie 177– Rok 2012, 12 lutego. Kaplica św. Floriana w Skomorochach Dużych (foto Henryk Kulik).

Zdjęcie 178 – Rok 2012, 12 lutego. Okna w kapliczce św. Floriana w Skomorochach Dużych (foto Henryk Kulik).

Zdjęcie 179 – Rok 2012, 12 lutego. Dzwon w dzwonnicy (foto Henryk Kulik).

Zdjęcie 180 – Rok 2016, 26 lipca. Dzwonnica przy kaplicy św. Floriana w Skomorochach Dużych (foto Dominik Kordyś).

Odpust odbywa się 4 maja, w uroczystość św. Floriana.

3.13. Kaplica w Szystowicach

W lipcu 1958 roku mieszkańcy wsi Szystowice własnym wysiłkiem wybudowali kaplicę⁵⁹⁹. 6 lipca 1956 roku kaplica została poświęcona. W związku z tą uroczystością odprawiono mszę, którą celebrował ksiądz Kazimierz Ostrzyżek a kazanie wygłosił ksiądz Jan Liwak.

W odpust 28 czerwca 1959 roku mszę świętą w kaplicy celebrował ksiądz Franciszek Greniuk, kazanie wygłosił ksiądz proboszcz Ignacy Kilis⁶⁰⁰.

W 1996 roku na pamiątkę nawiedzenia figury Matki Bożej Fatimskiej postawiono przydrożną kapliczkę przy kaplicy⁶⁰¹.

/22 czerwca 1997 roku, w święto Jana Chrzciciela, odbył się odpust w kapliczce przydrożnej w Szystowicach⁶⁰²./

Odpust 28 czerwca.

3.14. Szpital parafialny, Dom Schronienia Parafii Grabowiec

Brak jest daty powstania szpitala parafialnego w Grabowcu.

Wizytacja parafii 8 grudnia 1604 roku przez biskupa chełmskiego Jerzego Zamojskiego wykazała, że w parafii istnieje szpital o dwóch izbach. Szpital nie miał wówczas uposażenia, chorych utrzymywano z jałmużny⁶⁰³.

W 1628 roku w szpitalu parafialnym zostaje powołana obsługa, w tym też roku zapewne szpital został uposażony w dwa kawałki ogrodu⁶⁰⁴.

Wizytacja parafii 18 listopada 1635 roku wzmiankuje o uposażeniu szpitala parafialnego w dwa kawałki ogrodu⁶⁰⁵.

Wizytacja parafii w 1671 roku przez biskupa chełmskiego wzmiankuje, że na uposażenie szpitala parafialnego składały się trzy łany ogrodu obsiewane przez mieszczan, od których pobierano daninę osepową (w ziarnie dowolnego zboża). Ze szpitala korzystało pięć osób⁶⁰⁶.

W 1715 roku parafia była wizytowana przez biskupa Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka. Wizytacja wzmiankuje o szpitalu parafialnym. Szpital składał się z sieni i izby z białym piecem kaflowym i był pokryty strzechą starodawną pokryta mchem zielnym. Przy szpitalu był ogród. Na uposażenie szpitala składała się ziemia w dolinie przy drodze do Grabowczyka oraz łąka pod Skomorochami nadana, dawno temu, szpitalowi przez miasto Grabowiec. Ziemia była wielkości wysiewu dwóch korców miary zamojskiej. Ponadto szpital miał sumę 1000 zł, wyderkaff – zakupienie czynszu od dochodów, zapisaną na dziedzica Bereścia Jana Rostowskiego, od którego szpital otrzymywał 15 zł rocznie a w czasie wizytacji 8 zł⁶⁰⁷.

W 1763 roku parafia była wizytowana przez biskupa Walentego Wężyka. Wizytacja wzmiankuje, że szpital parafialny był zniszczony. Mieszczanin Michał Rączka zbudował nowy szpital. Uposażeniem szpitala była w dalszym ciągu ziemia przy drodze do Grabowczyka oraz łąka pod Skomorochami⁶⁰⁸.

W 1775 roku dziedzic Szystowic Józef Ignacy Liniewski zapisał sumę 1000 florenów na

⁵⁹⁹ KP T1, s. 134.

⁶⁰⁰ KP T1, s. 142.

⁶⁰¹ KP T4, s. 9.

⁶⁰² KP T4, s. 53.

⁶⁰³ Kaczmar, s. 88.

⁶⁰⁴ Kaczmar, s. 88.

⁶⁰⁵ Kaczmar, s. 88.

⁶⁰⁶ Kaczmar, s. 34, 76, 89.

⁶⁰⁷ Kaczmar, s. 89.

⁶⁰⁸ Kaczmar, s. 89.

szpital, z której co roku szpital otrzymywał pewną kwotę⁶⁰⁹.

W **1790** roku szpital parafialny uległ pożarowi i został szybko odbudowany⁶¹⁰.

Inwentarz parafii z 1 sierpnia **1803** roku zawiera informację o szpitalu. Szpital był stary wykonany z drzewa ciosanego i kryty słomą. Miał dwie izby, każda z alkierzem i piecem kaflowym. Fundusze szpitala składały z prowizji od sum kapitałnych z kasy Cesarsko-Królewskiego Cyrkularnego Urzędu w Zamościu (237zł – 3½/100), na dobrach Szystowice (250zł – 5/100), na dobrach Skomorochy (250zł – 5/100). Szpital miał w tym roku poddanego Andrzeja Walczeka. Grunty orne szpitala miały powierzchnię 5 morgów a łąki 460 prętów

Szpital, 1 sierpnia 1803 roku, miał następujące grunty:

- a) pole zwane Szpitalne (ciągnące się od granicy Grabowca do granicy skomorowskiej) – 14 korców 20 garnców,
- b) łąka zwana Szpitalna (ciągnąca się od pola Szpitalnego do Dańczypola) – 4 k.16 g.,
- c) łąka (ciągnąca się od granicy Grabowca do pól Skomoroch Wielkich) – 1k.16.,
- d) ogród (przy ogrodzie plebana łańskiego) – 14 garnców⁶¹¹.

W **1811** roku w szpitalu było, co najmniej dwóch podopiecznych (Józef Fik – lat 60, Sebastian Stefaniuk – lat 72)⁶¹².

Wizytacja dziekańska parafii w **1816** roku wzmiankuje, że w szpitalu mieszkało czterech chorych i wikariusz parafii⁶¹³.

W **1829** roku w szpitalu było, co najmniej dwóch podopiecznych (ubodzy: Bartłomiej Hytruk, Marianna Sawracka)⁶¹⁴.

Szpital dawał schronie mieszkańcom Grabowca wyznania rzymskokatolickiego jak i greckokatolickiego (**-1830-**)⁶¹⁵.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 listopada **1849** roku szpital miał grunty orne (14 morgów i 775 sążni) oraz łąki i ogrody (6 morgów i 1214 sążni)⁶¹⁶.

Według wykazu sporządzonego, 4 listopada **1850** roku, przez Radę Opiekuńczą Zakładów Dobroczynnych Powiatu Hrubieszowskiego w parafii funkcjonował dom szpitalny, który miał zatwierdzone fundusze na funkcjonowanie⁶¹⁷.

W **1851** roku w Grabowcu był dom szpitalny wybudowany przez ks. Kazimierza Malickiego (przed 1827 rokiem, jako dom dla wikariusza) na działce o pow. 466 sążni zakupionej jeszcze przez ks. Jana Łozę (przed 1786 rokiem). Szpital miał do dyspozycji 14 morgów 310 sążni ziemi ornej i 6 morgów 490 sążni łąk. W skład funduszy szpitala wchodził m.in. zapis 100 złp (15 rs.; dokonany w 1718 roku, w banku, przez Józefa i Mariannę Mukańskich, zapis 1000 złp (150 rs.; dokonany w 1755 roku, na dobrach Szystowice, przez osobę, o którą identyfikację toczył się spór w Prokuraturii Generalnej) oraz procenty z obligacji rządu austriackiego, które niestety zaprzestano wypłacać od 1809 roku (rząd austriacki zabrał część dotacji i zamienił je na obligacje)⁶¹⁸.

Spis majątku kościelnego z **1860** roku wymienia szpital, którego roczne fundusze wynosiły 438 rubli srebrnych i 17,5 kopiejek, z czego z 323 rs. i 10 kop. pochodziło z Kasy Głównej Lubelskiej, 7 rs. i 0,5 kop. od rządu austriackiego, 100 rs. z Komisji Przychodów i Skarbu, 15 rs. z dóbr w Bereściu (suma części składowych wynosi 445,15 i nie jest zgodna z podaną wcześniej; bez analizy bezpośredniego źródła nie można stwierdzić gdzie został

⁶⁰⁹ Kaczmar, s. 89.

⁶¹⁰ Kaczmar, s. 90.

⁶¹¹ Kaczmar, s. 90; APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 3, 8.

⁶¹²

⁶¹³ Kaczmar, s. 90.

⁶¹⁴ APL APRG, sygn. 35/1824/0/1/54, k. 315/143.

⁶¹⁵ APL APGG, sygn. 35/1999/0/1/21, k. 25/16.

⁶¹⁶ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

⁶¹⁷ APL KancelariaMSG, sygn. 35/234/0/-/36, k. 15.

⁶¹⁸ APL KancelariaMSG, sygn. 35/234/0/-/36, k. 67, 68.

popelniony błąd)⁶¹⁹.

Szpital zmienił nazwę na „Dom Schronienia Parafii Grabowiec”.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 marca **1868** roku obok kościoła, w rynku miasta, znajdował się dom drewniany kryty słomą z ogrodem. W domu. Jedną stronę domu, dwa pokoje, zajmuje wikary. Pod drugiej stronie domu dwie izby zajmowali ubodzy⁶²⁰.

7 kwietnia 1868 roku proboszcz grabowiecki proponuje Radzie Opiekuńczej Zakładu Dobroczynności w Hrubieszowie (rada zajmowała się wszystkimi sprawami powiatu hrubieszowskiego) aby grunty należące do Domu Schronienia Parafii Grabowiec wydzierżawić, aby w ten sposób zdobyć środki na prowadzenie tego domu⁶²¹.

30 września **1879** roku dozór kościelny informuje biskupa o tym, że w 1869 roku mylnie podano informację o domu wikariusza i służby kościelnej wraz z ogrodem jako majątku należącym do szpitala, czyli do Zakładów Dobroczynnych. W związku z tym majątek ten zajęła na skarb państwa Izba Skarbowa w Lublinie i zamierza sprzedać poprzez publiczną licytację⁶²².

W **1881** roku dom szpitalny został przyznany parafii przez „Zarządzającego Ministerstwem Finansów” na pomieszczenia dla służby kościelnej⁶²³.

27 kwietnia **1885** roku dozór kościelny informuje konsystorza, że były dom szpitalny grozi zawaleniem i w związku z tym prosi o zgodę na sprzedaż domu. W tym też roku władze duchowne jak i administracyjne wyraziły zgodę na sprzedaż części materiałów a pozostałą część wykorzystać na remont innych budynków⁶²⁴.

3.15. Plebania

W **1773** roku, gdy parafię obejmował ks. Józef Jan Łoza plebania był szczupła i mizerna. Przed **1786** rokiem ks. Józef Jan Łoza powiększył plebanie (w części nową) oraz zakupił działkę, pod budowę domu dla wikariusza⁶²⁵.

Posesorem plebanii był Maciej Myszliszewski (-1787-)⁶²⁶.

1 sierpnia **1803** roku plebania była drewniana. Posiadała po lewej stronie salę z piecem ceglanym okrągłym, po prawej stronie izbę (z alkierzem, piecem kaflowym i kominkiem murowanym) oraz sień (gdzie był kuchnia) i izbę dla służby z piecem ceglanym okrągłym. Plebania była całkiem zdezolowana. Mieszkania dla wikariusza nie było⁶²⁷.

W **1868** roku nowy proboszcz, Feliks Troszczyński, zastał plebanie w ruinie⁶²⁸. Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 marca **1868** roku dom plebana był drewniany słomą kryty. Zupełnie zdezelowany (w połowie zawalony i kuchnie zawalone). W domu były cztery pokoje, dwie sienie i kuchnia, gdzie nie można było zamieszkać. Ks. Feliks Troszczyński wynajął dworek u mieszczanina tuż przy kościele, za który płacił 70 rubli srebrnych⁶²⁹.

W 1868 roku parafianie dobrowolnie oferowali 1800 rs. na budowę plebanii. Burmistrz miasta Grabowca przedstawił plan z anszlagiem do biura powiatu do zatwierdzenia⁶³⁰.

W okresie probostwa ks. Feliksa Troszczyńskiego plebania została wyremontowana. Cała

⁶¹⁹ Kaczmar, s. 90.

⁶²⁰ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 82.

⁶²¹

⁶²² AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 113.

⁶²³ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 135-136.

⁶²⁴ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 139-140.

⁶²⁵ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 102-104; APL KancelariaMSG, sygn. 35/234/0/-/36, k. 67.

⁶²⁶ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 135.

⁶²⁷ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 3.

⁶²⁸ Galek Czesław (ksiądz), „Związki Prusa z Zamojszczyzną”, Nasze Forum – Biuletyn Informacyjny Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Zamościu, Nr 31, czerwiec 2006.

⁶²⁹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 81.

⁶³⁰ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 81.

została poszyta słomą (całość kosztowało 105 rs. i 17 kop.)⁶³¹.

W **1874** roku staraniem ks. proboszcza Józefa Mleczo wybudowano plebanię. Dom był drewniany, na bardzo niskiej podmurówce wystawiony, gontem kryty, wewnątrz otynkowany łącznie z sufitem. Długość domu 26 łokci a szerokość 16 łokci. Okna były dubeltowe. Podłoga była pomalowana farbą olejną na brązowo. Z sieni było wejście do piwnicy i na strych. W budynku były dwa piece oraz kuchnia angielska z piecykiem żelaznym oraz piecyk chlebowy z kominkiem. Ganek był w połowie oszklony (ganek był od strony południowej budynku). Dom ubezpieczono na 1500 rs.⁶³².

Rysunek 1 – Plan plebanii wybudowanej w 1874 roku (wykonany w oparciu o archiwalne dokumenty)⁶³³.

Starą plebanię rozebrano na mocy uchwały dozoru kościelnego z 1 lipca **1879** roku. Część materiału przeznaczono na opał a część na remont budynków gospodarczych⁶³⁴.

6 września **1920** roku na plebanii nocuje Józef Czechowicz, wówczas jako ochotnik wojny polsko-bolszewickiej. Od dnia wstąpienia do wojska – 8 sierpnia – przemieszczał się z Lublina poprzez Krasnystaw, Wólkę Kraśniczyńską i Grabowiec do Zamościa, gdzie został wcielony do 4 Pułku Piechoty Legionów. W notatkach pamiętnikowych 1920 roku pod datą 6 września zapisał: „Grabowiec zdobyty. Nocleg w Grabowcu w zrujnowanej plebanii, gdzie kupy śmieci w pokojach oraz poplątane druty telefoniczne, a mebli nie ma”⁶³⁵.

W **1921** roku stała już poszerzona plebania służąca już jako dom dla proboszcza i wikarego. Do istniejącego domu (o wymiarach 29 m x 10, 29 m) od strony jadalni i sypialni dobudowano nową część o wymiarach 29 m x 13,39 m. Dom dla proboszcza i wikarego był drewniany na fundamentach z cegły i w części bez fundamentów, kryty gontem. We wszystkich pomieszczeniach była drewniana podłoga malowana na olejno za wyjątkiem kuchni, gdzie była podłoga „asfaltowa”⁶³⁶.

Między rokiem **1925** a **1928** za rządów ks. proboszcza Ludwika Wielgosza rozbudowano

⁶³¹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 92.

⁶³² AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁶³³ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁶³⁴ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁶³⁵ Czechowicz Józef, „Koń rydzy”, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin, 1990, s. 210.

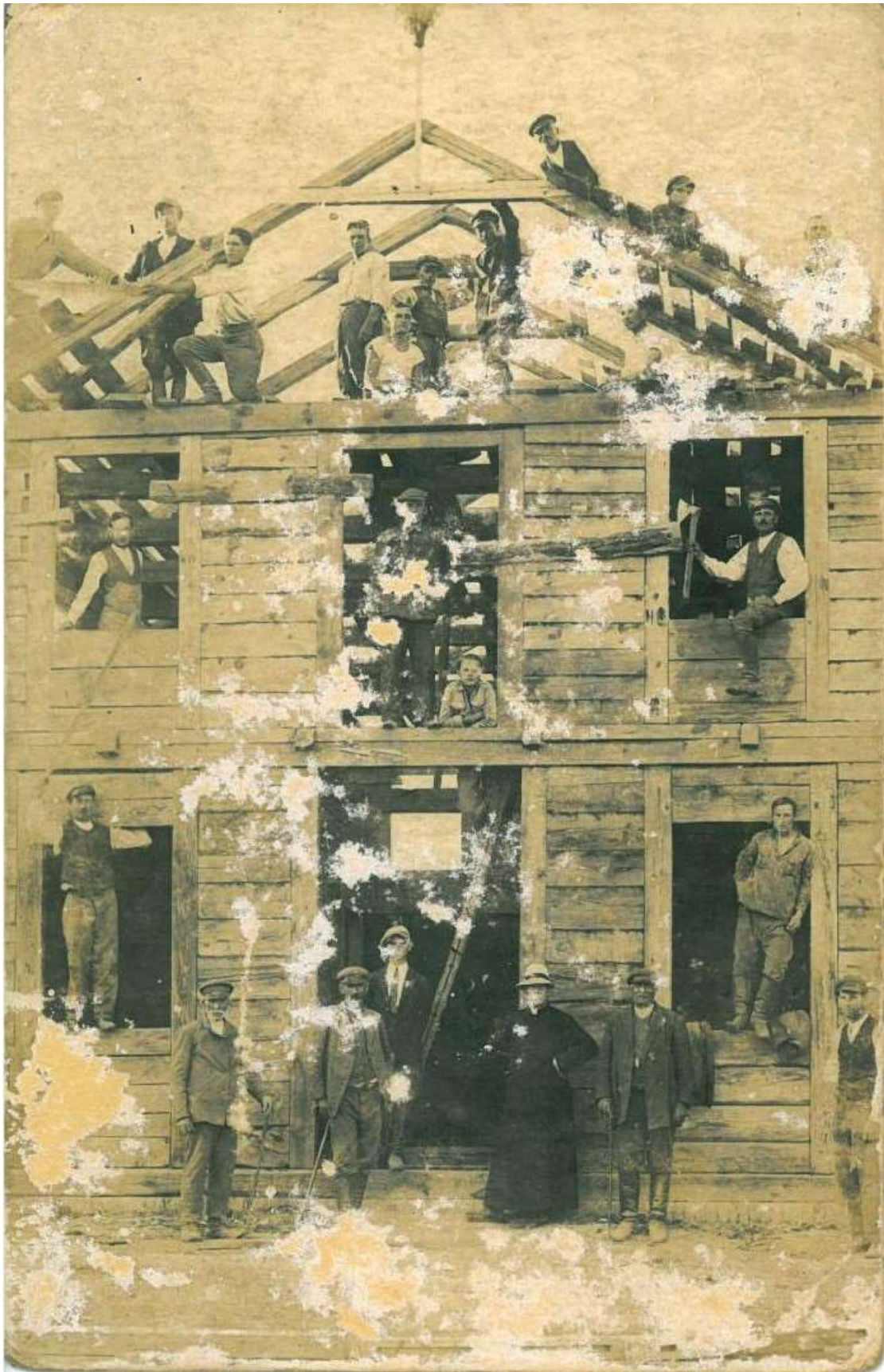
⁶³⁶ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

plebanię (możliwe, że chodzi tutaj o poprzednią rozbudowę, którą dokonał ks. proboszcz Julian Kiliński)⁶³⁷.

4 września 1935 roku ks. proboszcz Józef Czarnecki informuje biskupa o tym, że budowa domu katolickiego jest już na ukończeniu. Dom budowano z dobrowolnych ofiar. 17 lipca 1935 roku katolicy, nie proszeni przez ks. proboszcza, zajęli około 500 metrów (zapewne kwadratowych) placu znajdującego się przed świątynią katolicką i postavili parkan. Ponadto prosi o biskupa o zgodę na przekazanie szkole tyle ogrodu (ks. miał na myśli ogród popowski) ile koniecznie potrzeba pod budowę projektowanej szkoły. Zaoferowano za każdy zajęty m² - 2½ m², przy czym nie będzie pretensji do tego placu przed kościołem. Poświęcenie domu katolickiego proboszcz planował na uroczystość Chrystusa Króla⁶³⁸.

⁶³⁷ KP T1, s. 6.

⁶³⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 186.

Zdjęcie 181 – Rok 1935. Budowa domu ludowego (budynek zachował się do czasów współczesnych, zmieniając po drodze funkcje; zdjęcie ze zbiorów Wiesława Litwina). Pod krokiewiami siedzi Czesław Litwin (w białym podkoszulku z krótkimi rękawami; stryj Wiesława Litwina, patrz GSB.), w głębi stoi prawdopodobnie Michał Jarosz (ubrany w kamizelkę, w

kaszkiecie na głowie). Na „piętrze” po lewej stronie, w oknie, stoi murarz-zdun Piotr Świątecki (w fartuchu; patrz GSB).

Ks. proboszcz w domu katolickim – znanym bardziej jako ludowy – utworzył sklep spółdzielczy⁶³⁹. Budynek jako już istniejący został zakupiony w leśnictwie w okolicach Krasnegostawu⁶⁴⁰.

Zdjęcie 182 – Rok 1942 (około). Sklep Spółdzielni Jedność w Grabowcu w okresie okupacji (zdjęcie ze zbiorów Andrzeja Materny oraz Marii Janiuk). Napis na szyldzie jest dwujęzyczny (w języku polskim i języku niemieckim). Sklep mieścił się w tzw. domu ludowym, w którym później była plebania.

⁶³⁹ KP T1, s. 9.

⁶⁴⁰ Według relacji Wacława Bełzeckiego.

Zdjęcie 183 – Rok 1947 (około). Dom parafialny (zdjęcie ze zbiorów parafii).

Zdjęcie 184 – Rok 1950, 18 października. Budynek plebanii (dawny dom ludowy) kościoła katolickiego (autor Gustaw Kulik, zdjęcie ze zbiorów Wiesława Kulika). Warto zauważyć, że budynek posiadał trzy wejścia. W budynku (wejście od strony kościoła, drzwi mają założoną zasuwę) był sklep, w którym sprzedawały m.in. Leonia Prystupa i Zofia Skórka.

Plebania w czasie okupacji służyła jako posterunek policji niemieckiej i ukraińskiej⁶⁴¹. Plebania została spalona 28 lutego **1944** roku⁶⁴².

Dziekan hrubieszowski, podczas wizytacji dziekańskiej 28 kwietnia **1947** roku, polecił wybudować plebanie⁶⁴³.

Za plebanie służył dom ludowy. W **1947** roku dokonano adaptacji sklepów na mieszkanie. Pomieszczenia zostały gruntownie odnowione (otynkowane, pomalowane) a piece przerzucone. Prace pochłonęły 150000 złotych⁶⁴⁴.

Wiele działań zmierzających do wybudowania nowej plebanii podjął ks. proboszcz Stefan Sawecki. W **1964** roku przygotowany przez niego plan budowy plebanii – o pow. mieszkalnej 120 m² – otrzymał pozytywną opinię Wydziału ds. Wyznań Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie, ale w **1965** roku Wydział Architektury i Budownictwa Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie odrzucił złożone do zatwierdzenia plany plebanii w Grabowcu⁶⁴⁵.

Zdjęcie 185 – Rok 1976, czerwiec. Budowa plebanii, lasowanie wapna (zdjęcie ze zbiorów parafii).

⁶⁴¹ KP T1, s. 13.

⁶⁴² KP T1, s. 13.

⁶⁴³ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

⁶⁴⁴ KP T1, s. 13.

⁶⁴⁵ KP T2, s. 41.

Zdjęcie 186 – Rok 1976, czerwiec. Budowa plebanii, lasowanie wapna (zdjęcie ze zbiorów parafii).

Zdjęcie 187 – Rok 1976, czerwiec. Budowa plebanii, lasowanie wapna (zdjęcie ze zbiorów parafii).

W **1983** roku została oddana do użytku nowa plebania, murowana.

Wszelkie wykorzystanie do celów komercyjnych jak i kopiowanie,
względnie publikowanie na stronach www tylko za pisemną zgodą autorów.

Zdjęcie 188 – Rok 1993. Plebania (zdjęcie z kroniki parafii).

Zdjęcie 189 – Rok 1993. Plebania (zdjęcie z kroniki parafii).

W lipcu **1996** roku rozpoczęto remont starej, drewnianej, plebanii⁶⁴⁶.

Remont wnętrza starej plebanii przeprowadzono w **1998** roku⁶⁴⁷.

W czerwcu 1998 roku położono obok plebanii kostkę brukową (ok. 400 m²).

3.16. Pozostałe budynki, działki

W **1644** roku w dyspozycji kapituły krasnostawskiej była działka (półłanek) po zmarłym ks. Piotrze Myszkowskim⁶⁴⁸.

25 listopada **1770** roku sąd zamkowy ukarał kilkudziesięciu mieszczan grabowieckich, którzy wypasali swoje zwierzęta na polu komendarza grabowieckiego księdza Antoniego Milewskiego. Każdy z mieszczan miał przekazać księdzu odpowiednią ilość owsa, pod karą banicji. Sąd postanowił ponadto, że każdy kto później takiego czynu się dopuści winien wpłacić 10 grzywien na zamek, 5 na urząd miejski, 10 grzywien na hostię i 10 grzywien na cerkiew⁶⁴⁹.

W **1773** roku, gdy parafię obejmował ks. Józef Jan Łoza, w folwarku w Żurawlowie nie było mieszkania i „obejścia”. Przed **1786** roku ks. Józef Jan Łoza postawił dworek (ze starej plebani w Grabowcu), budynki gospodarcze a także nowy młynek. Wykonał sadzawkę przy dworze a staw za wsią. Poprawił wydajność z pól. Założył (zapewne w Grabowcu) ogródek włoski z kilkunastoma owocowymi drzewkami (szczepionymi). Osadził w Grabowcu trzech poddanych i wystawił dla nich chałupę⁶⁵⁰.

1 sierpnia **1803** roku nie było obory i wozowni natomiast była zdezelowana stajnia (częściowo drewniana), zawalająca się stodoła z chrustu (kryta słomą). Budynek folwarku w Żurawlowie był z nietartego drewna (kryty słomą) z dwoma izbami (jedna z alkierzem, kominkiem i piecem kaflowym a druga z alkierzem i komorą). Nie było mieszkania dla organisty. Parafia posiadała także browar (wykonany częściowo z ciosanego drewna i częściowo z chrustu) z jedną izbą, gdzie mieścił się lepiony z gliny piec ze starym miedzianym kociołkiem oraz młyn (z drewna ciosanego, kryty słomą)⁶⁵¹.

Parafia posiadała także:

- pole w Grabowcu (ciągnący się od granicy grabowieckiej do granicy skierbieszowskiej i Skomoroch Wielkich) o wielkości 95 korców 16 garnców wysiewu,
- pole w Grabowcu, zwane Kostaniczyna (ciągące się od gruntów dominikańskich, między polem Pawła Jachimowicza i dworskimi łąkami o wielkości 43 korców 10 garnców wysiewu (pole nadane przez króla Zygmunta),
- ogród, obok pomieszczenia parobków o wielkości 12 garnców wysiewu,
- ogród, obok cmentarza o wielkości 12 garnców wysiewu,
- ogród, obok cmentarza o wielkości 8 garnców wysiewu,
- ogród, obok stajni o wielkości 6 garnców wysiewu,
- łąka, zwana Rostaniczyna (Kostaniczyna?) (ciągąca się od pola Kostaniczyna do granicy Grabowczyka) o wielkości 22 korców 24 garnców wysiewu.

Parafia, wówczas, nie posiadała w Grabowcu pastwiska, lasu ani stawu

Do parafii należała ponadto wieś Żurawlów, a w szczególności:

- zagumiennik zwany Busko (ciągący się od Bagniska Żurawłowskiego do Grabowca, tj.

⁶⁴⁶ KP T4, s. 21.

⁶⁴⁷ KP T4, s. 69, 74.

⁶⁴⁸ APL ChKG, sygn. 35/95/0/11.3/610, k. 2, 3.

⁶⁴⁹ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/10, k. 151.

⁶⁵⁰ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 102-104.

⁶⁵¹ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 3, 4.

- do pól dworskich Żurawlowskich) – 15 garnców wysiewu,
- pole zwane Jazeszczyzna (?) (ciągnące się od wsi Żurawłów do stawu grabowieckiego) – 6 korców 6 garnców,
- pole zwane Obszar (ciągnące się od granicy grabowieckiej do granicy Rogowa) – 14 korców 16 garnców,
- pole (ciągnące się od granicy Rogowieckiej do Bagniska Żurawlowskiego) – 22 korców 24 garnców,
- łąka zwana Wypust (ciągnąca się od granicy Żurawlowskiej do granicy cieszyńskiej) 19 korców 9 garnców,
- łąka zwana „Za Młynem” (ciągnąca się od Rowu do Bagniska Wolicy) – 7 korców 26 garnców,
- łąka zwana Dretowina (?) (ciągnąca się od Błonia do Bagniska) – 8 korców,
- łąka zwana „Wielka Bagnista” (ciągnąca się od Żurawłowa do granicy Wolicy) – 12 korców 6 garnców,
- łąka zwana Poddańska (ciągnąca się od łąnu pańskiego po...) – 10 garnców,
- łąka zwana Wrycin (?) (ciągnąca się od stawu grabowieckiego do granicy Rogowa) – 2 korce 16 garnców,
- łąka zwana „Pod Dworem” (ciągnąca się od ogrodu folwarku do łąki Antoniego Sobczuka) – 6 korców 12 garnców,
- pastwisko na gruncie pańskim – 5 garnców,
- ogród koło folwarku – 1 korzec 10 garnców,
- ogród koło folwarku, zwany Sadek – 3 garnce,
- ogród koło folwarku, zwany Kuchenny – 3 garnce,
- stawek – 16 garnców,
- laszek zwany „Lipnik” (?) – 6 korców 3 garnce⁶⁵².

Według stanu na dzień 1 sierpnia 1803 roku parafia miała pięciu poddanych w Grabowcu, którzy pracowali po dwa dni „ciągłych” i wyrabiali 10 motków z pańskiego przędzy oraz ośmiu poddanych w Żurawlowie, którzy podobnie pracowali i wyrabiali 34 motki z pańskiego przędzy⁶⁵³.

Parafia, wg stanu na 1 sierpnia 1803 roku, otrzymywała także dziesięcinę (w gotowiznie) od dominium:

- I. Bereś – 15
- II. Dańczypol – 1,30
- III. Gdeszyn – 10
- IV. Grabowczyk – 3
- V. Horyszów Ruski – 7,30
- VI. Koniuchy – 7,30
- VII. Kotlice – 6,30
- VIII. Ornatowice, Hołużne – 9
- IX. Peresołowice – 2,48
- X. Rogów – 5
- XI. Skomorochy Małe – 4
- XII. Skomorochy Wielkie – 4
- XIII. Szystowice – 6,15
- XIV. Tuczępy – 5

⁶⁵² APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 4-6.

⁶⁵³ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 5.

- XV. Wolica [Wolica Uchańska] – 5
XVI. Żurawłów – 10

Dziesięcina od poddanych nie należała się. Pleban miał wolny mlew, wyrąb i łowienie ryb dla własnych potrzeb (dotyczyło to młynów, lasów, stawów należących do dziedzica Grabowca) a także wolne pastwisko na gruntach dominikalnych i gromadzkich⁶⁵⁴.

Pleban nie pobierał dziesięciny od dominium:

- I. Czechówka
- II. Cześniki
- III. Dobromierzyce
- IV. Grabowiec
- V. Horyszów Polski
- VI. Hostynne
- VII. Konopne
- VIII. Kotorów
- IX. Łaziska.
- X. Majdan Tuczepski
- XI. Miączyn
- XII. Skibice
- XIII. Świdniki
- XIV. Werbkowice⁶⁵⁵.

Pleban pobierał także prowizję do „sum kapitałnych”:

- a) 250 (zł – polskich?) na kahale kryłowskim - $3\frac{1}{2}/100$,
- b) 362,30 na kahale tyszowieckim - $3\frac{1}{2}/100$,
- c) 250 na dobrach Zawalowa (Wiśniowskiego) - $5/100$,
- d) 750 na dobrach Tahlów (?) w cyrkule zamojskim - $5/100$,
- e) 1500 na dobrach Tuczępy w cyrkule zamojskim - $5/100$,
- f) 250 na dobrach Zawalów w cyrkule zamojskim - $5/100$ ⁶⁵⁶.

W 1849 roku poddanymi Jurydyki Grabowieckiej byli: Ostap Kulik, Jan Pisarczuk, Jan Nowaczewski, Marcin Grechuta⁶⁵⁷.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 listopada 1849 roku w folwarku w Żurawlowie były następujące zabudowania: dom, stajnia, obora, stodoła, spichlerz, browar, młyn. Grunty orne wynosiły 75 morgów i 859 sążni, łąki 55 morgów i 1007 sążni, ogrody 1 morga i 776 sążni. Poddanymi w Żurawlowie byli: Jan Sobczuk, Paweł Sobczuk, Jan Stapczuk (?), Stefan Stapczuk (?), Michał Stapczuk (?), Wojciech Piekarz, Wawrzyniec (?), Marcin Jabłoński⁶⁵⁸.

W 1849 roku grunty parafii (w różnych miejscach) wynosiły 121 morgów i 1152 sążni, łąki w Grabowcu 20 morgów, ogród w Grabowcu 1441 sążni⁶⁵⁹.

⁶⁵⁴ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 6, 7.

⁶⁵⁵ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 7.

⁶⁵⁶ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/17, k. 7, 8.

⁶⁵⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

⁶⁵⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

⁶⁵⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

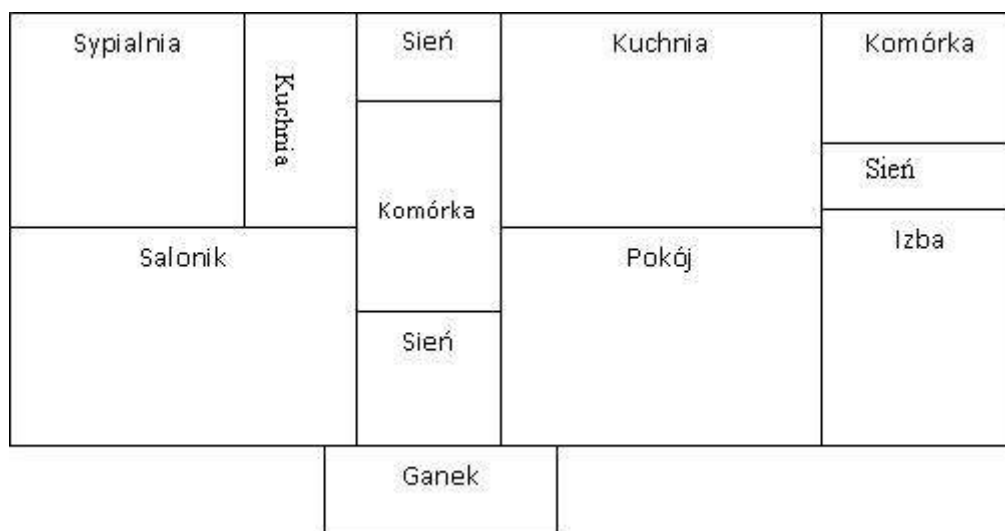
W **1852** roku, w wykazie „lasów instytucyjnych”, był las w Wolicy Uchańskiej należący do probostwa w Grabowcu, którego powierzchnia wynosiła 165 dziesięcin 272 sążni kwadratowych (wg miary rosyjskiej; 1 dziesięcina=10925 m²; 1 sążeń²=4,5522 m²)⁶⁶⁰.

W **1868** roku stajnia była zawalona⁶⁶¹.

Według inwentarza „fundi instructi” z 9/21 czerwca **1869** roku w parafii nie było „kostnicy ani grabarni”⁶⁶².

29 grudnia **1877** roku ks. proboszcz Roman Branik prosi konsystorza o wydanie pozwolenia na budowę domu dla wikariusza i służby kościelnej oraz zgodę na zbiórkę wśród parafian⁶⁶³.

W **1878** roku ks. proboszcz Roman Branik wybudował wikariat o długości 25 ½ łokci i szerokości 16 ¼ łokci. Dom był drewniany gontem kryty. W domu były dwa pokoje i kuchnia z blachą angielską dla wikariusza oraz jeden pokój i kuchnia z blachą angielską oraz piecem chlebowym z kominkiem dla organisty a także jedna izba z oddzielną sienią i komórką dla kościelnego⁶⁶⁴.

Rysunek 2 – Plan wikariatu wybudowanego w 1878 roku (wykonany w oparciu o archiwalne dokumenty)⁶⁶⁵.

Inwentarz z **1879** roku wymienia plebanię, wikariat oraz zespół budynków gospodarczych. Budynki gospodarcze były wystawione w kształcie litery U i były to: chlewy, drewnutnia, stajnia, stodoła i obora. Budynki gospodarcze były kryte słomą i w stanie do remontu. Parafia posiadała ogród warzywny i owocowy przy plebanii o wielkości 120 prętów kwadratowych (w sadzie było około 100 drzew przeważnie śliw i wiśni). Ponadto były grunty orne (5 morgów i 180 prętów kwadratowych) położone za miastem (w stronę północną)

⁶⁶⁰ Połujański Aleksander (1814-1866), „Opisanie lasów Królestwa Polskiego i Gubernij Zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego pod względem historycznym, statystycznym i gospodarczym”, Warszawa, 1854, T. 1, s. 381-382.

⁶⁶¹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 81.

⁶⁶² AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 103-110.

⁶⁶³ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 111.

⁶⁶⁴ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁶⁶⁵ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

oddalone od plebanii o około półtorej wiorsty⁶⁶⁶.

W **1921** roku ks. proboszcz Julian Kiliński wysłał do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego prośbę o przydział ziemi z gruntów popowskich w Grabowcu. Ksiądz motywował prośbę tym, że od 1918 roku zaczęto tworzyć z terenu parafii Grabowiec nowe parafie w Horyszowie, Tuczepach, Gdeszynie i częściowo z terenu parafii Grabowiec w Zawalowie i Werbkowicach i w związku z tym utrzymanie księży jak i organisty i kościelnego było trudne⁶⁶⁷.

W 1921 roku był budynek dla służby kościelnej o wymiarach 17 m x 10 m, 5 m i wysokości 3 m („dom niedawno zbudowany”). Budynek był drewniany na fundamentach z cegły, dach był przykryty blachą. Ściany wewnętrzne i zewnętrzne były otynkowane, podłogi były sosnowe. Były także budynki gospodarcze jak w inwentarzu z 1879 roku, przy czym budynki były kryte gontem. Ponadto były jeszcze 4 piwnice, lodownia (cała z cegły), studnia artezyjska w podwórzu. Ogród owocowy miał powierzchnię 120 prętów kwadratowych. W sadzie było 65 jabłoni, 24 grusze, 156 śliw, 38 wiśni, 2 orzechów włoskich. Wokół sadu był parkan sosnowy z dębowymi słupami (w połowie nowy). Był także ogród warzywny i kawałek łąki (łącznie około jednej morgi) pomiędzy domem Michała Biernackiego a domem Piotra Torby. Ziemi ornej było około 5 morgów⁶⁶⁸.

Okręgowy Urząd Ziemski w Lublinie (oddział Głównego Urzędu Ziemskiego) decyzją z 13 września **1922** roku przyznał parafii w Grabowcu 15 morgów 225 prętów kwadratowych ziemi z rozparcelowanego majątku poduchownego w Grabowcu⁶⁶⁹.

1 września 1924 roku budynek dawnej popówki został przekazany przez Urząd Gminy w Grabowcu ks. Janowi Wojciechowi Samolejowi – rektorowi kościoła św. Kajetana w Grabowcu z zastrzeżeniem aby w popówce były sale szkolne do 1 września **1927** roku (do faktycznego zamieszkania przez rektora jednak wówczas nie doszło). Wraz z popówką przekazano także 4 ha ziemi ornej (w Skomorochach), ogród warzywny i owocowy przy kościele⁶⁷⁰.

Dziekan hrubieszowski, podczas wizytacji dziekańskiej 28 kwietnia **1947** roku, polecił dokonanie remontu budynków gospodarczych⁶⁷¹.

W okresie 1947-1949, za ks. proboszcza Edwarda Doleckiego, zaprowadzono sad (15000 zł)⁶⁷².

W lipcu **1949** roku został pokryty gontem dach na budynku gospodarczym oraz częściowo zostały odnowione ogrodzenia obiektów parafialnych. Koszt tych prac wyniósł 120000 zł. Fundusze na ten cel zebrano z ofiarowanych przez parafian kur i kogutów⁶⁷³.

W czerwcu **1950** roku pokryto gontem dachy na stodole, spichlerzu, stajni i piwnicy⁶⁷⁴.

W **1955** roku kosztem 8000 zł została wybudowana pralnia⁶⁷⁵.

Według pomiarów z **1959** roku grunt parafii wynosił 9,79 ha, w tym⁶⁷⁶:

- 4,48 ha (działka nr 267) – tzw. księżowizna, grunt oddany parafii po ukazie

⁶⁶⁶ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 121-129.

⁶⁶⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 159-160.

⁶⁶⁸ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 164-173.

⁶⁶⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 163.

⁶⁷⁰ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 22.

⁶⁷¹ AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 143.

⁶⁷² AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. 61/IVb/26, k. 148.

⁶⁷³ KP T1, s. 56.

⁶⁷⁴ KP T1, s. 106.

⁶⁷⁵ KP T1, s. 115.

⁶⁷⁶ KP T1, s. 164.

tolerancyjnym w 1905 roku,

- 1,19 ha (działka nr 676) – ogród plebański, tereny pod kościołem i budynkami plebańskimi,
- 0,24 ha (działka nr 698) – ogród użytkowany przez organistę i kościelnego,
- 2,87 ha (działka nr 37) – teren cmentarza grzebalnego,
- 1,01 ha (działka nr 36) – działka przeznaczona na zwiększenie cmentarza grzebalnego.

W 1962 roku wykonano studnię z kręgów betonowych (tzw. 80-tek) na głębokość 20 kręgów. Studnię wykonali bracia Grosmanowie z Ornatowic⁶⁷⁷.

W 1963 roku wykonano szeroki dojazd do kościoła (szerokości 10 m, długości 18 m)⁶⁷⁸.

Zdjęcie 190 – Rok 1996. Organistówka, rozebrana w 1997 roku (zdjęcie z kroniki parafii).

⁶⁷⁷ KP T1, s. 155, 163.

⁶⁷⁸ KP T1, s. 176.

Zdjęcie 191 – Rok 2008, 6 marca. Ks. proboszcz Stanisław Michał Budzyński transportuje drzewo na plac kościelny (autor zdjęcia Adam Skóra).

Zdjęcie 192 – Rok 2018, 15 lipca. Budynek kaplicy wraz z garażami, do których wjazd jest od strony plebanii. Widok od strony ulicy Koziej (foto Henryk Kulik).

4. Kapliczki, figury, krzyże przydrożne

4.1. Figura Matki Boskiej, Dańczypol, 12 lipca 2015

Figura została usytuowana przy źródle w Dańczypolu.

12 lipca 2015 roku figura została poświęcona, przez ks. Zygmunta Żółkiewskiego.

4.2. Kapliczka Chrystusa Zmartwychwstałego, Bereść, 14 lipca 1996

Kapliczkę z rzeźbą Chrystusa Zmartwychwstałego w dębim pniu drzewa.

4.3. Kapliczka św. Barbary, Czechówka

4.4. Kapliczka Jezusa Frasobliwego, Grabowczyk, 1906

Murowana kapliczka stoi przy drodze Grabowiec-Grabowczyk. We wnętrzu kapliczki jest umieszczona współczesna figura Jezusa Frasobliwego (nie wiadomo, czy pierwotnie była też taka figura).

Zdjęcie 193 – Rok 2010, 23 kwietnia. Figura Jezusa Frasobliwego w kapliczce przy drodze Grabowiec-Grabowczyk (foto Henryk Kulik).

Na kapliczce widnieje inskrypcja „Boże zmiłuj się nad nami. Fundatorem tej figury Grzegorz Gawryluk. 1906”. Zapewne chodzi tutaj o Grzegorza Hawryluka.

4.5. Kapliczka św. Józefa, Grabowczyk

Drewniana kapliczka stoi przy drodze Grabowiec-Ornatowice. We wnętrzu kapliczki jest umieszczona figura św. Józefa z dzieciątkiem Jezus na ręku. Na dachu jest umieszczona mała kapsułka szklana z figurką Matki Boskiej.

Kapliczka została odnowiona w 2001 roku, której fundatorem była Kazimiera Garbacz.

W 2004 roku kapliczka została ustawiona nowa kapliczka, którą wykonał Z. Walusiuk z Ornatowic. Fundatorem była rodzina Garbacz (rodzina ks. Franciszka Greniuka). Kapliczka została poświęcona 10 czerwca 2004 roku przez proboszcza parafii Grabowiec ks. Stanisława Budzyńskiego.

4.6. Kapliczka Matki Biskiej, Grabowiec, ul. 700-lecia, 1907

Zdjęcie 194 – Rok 2011, 4 października. Kapliczka Matki Boskiej (foto Henryk Kulik).

Na kapliczce widnieje inskrypcja „Pod Twoją obronę uciekamy się święta Boża Rodzicielko, fundatorzy tej figury familia Ciszewskich Franciszek, Kazimierz, Jan. 1907”.

4.7. Kapliczka Matki Boskiej, Grabowiec, ul. Kozia

Zdjęcie 195 – Rok 2014, 12 lipca. Kapliczka Matki Boskiej w Grabowcu, przy ulicy Koziej (foto Henryk Kulik).

Kapliczka stoi na gruncie Sławomira Chudoby, przy ulicy Kościelnej. Figura Matki Boskiej stoi na postumencie i jest umieszczona w szklanej kapsule. Na postumencie widnieje

inskrypcja „Matko nie opuszczaj nas”. Kapliczka była ufundowana przez Adolfa Krzyszczuka, na początku XXI wieku została poprawiona przez Sławomira Chudobę. Poprzednio w tym miejscu był krzyż ufundowany przez Adolfa Krzyszczuka⁶⁷⁹.

4.8. Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej, Grabowiec, 2017, cmentarz przykościelny

Zdjęcie 196 – Rok 2018, 26 maja. Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej (foto Henryk Kulik).

Zobacz także paragraf „Cmentarz przykościelny”.

4.9. Kapliczka, Grabowiec-Góra, 20.05.1997

20 maja 1997 roku została poświęcona kapliczka przydrożna na posesji państwa Samulaków (Grabowiec-Góra, na tzw. kręglej górze)⁶⁸⁰.

⁶⁷⁹ Informacja Marianny Kulik.

⁶⁸⁰ KP T4, s. 46.

Zdjęcie 197 – Rok 1997, 20 maja. Kapliczka na posesji państwa Samulaków.

4.10. Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej, Grabowiec-Góra, 01.06.1997

1 czerwca 1997 roku została poświęcona drewniana kapliczka przydrożna z Matką Boską Fatimską na posesji państwa Popków w Grabowiec-Górze⁶⁸¹.

⁶⁸¹ KP T4, s. 48.

Zdjęcie 198 – Rok 1997, 1 czerwca. Figurka z Matką Boską Fatimską na posesji państwa Popków.

4.11. Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej, 1996, Ornatowice

24 stycznia **1996** roku odsłonięto kapliczkę przydrożną, przy kościele filialnym, z figurą Matki Boskiej Fatimskiej⁶⁸².

4.12. Krzyż, Grabowczyk, 1959

Drewniany krzyż został ufundowany w 1959 roku. Jest usytuowany przy opuszczonej posesji leżącej obok lasu. Teren posesji jest zarośnięty krzakami i drzewami, na posesji są pozostałości piwnicy. Na krzyżu widnieje inskrypcja „Jezu nie opuszczaj nas, 1959”⁶⁸³.

⁶⁸² KP T4, s. 9.

⁶⁸³ Informacja Mateusza Skórzewskiego.

Zdjęcie 199 – Rok 2010, 17 października. Krzyż przy opuszczonej posesji (foto Mateusz Skórzewski).

Zdjęcie 200 – Rok 2010, 17 października. Krzyż przy opuszczonej posesji (foto Mateusz Skórzewski).

Skórzewski).

4.13. Krzyż, Grabowiec-Góra, 1912

Krzyż stoi przed domem rodziny Trybalskich. Metalowy krzyż jest umieszczony na betonowym postumencie. Na postumencie jest umieszczona inskrypcja „Boże zachowaj nas od wszelkiego złego, 1912”.

4.14. Krzyż, Ornatowice, 29.06.1945

W centrum Ornatowic, przy skrzyżowaniu dróg do Grabowca, Uchań, Skibic, stoi drewniany krzyż. Na krzyżu widnieje inskrypcja „Boże Błogosław Ludowi Twemu. 29 czer. 1945 r.”. Obok krzyża jest umieszczony obelisk, na którym jest umieszczona granitowa płyta. Na płycie znajduje się owalna tablica z płaskorzeźbą kardynała Stefana Wyszyńskiego z napisem „Rok kardynała Stefana Wyszyńskiego AD 2002”. Ponadto na płycie, poniżej tablicy, widnieją napisy „Dla nas po Bogu największa miłość to Polska. Sługa boży kard. Wyszyński”, „Przy tym krzyżu 26 VII 1948 spotkał się z mieszkańcami Ornatowic biskup lubelski Stanisław Wyszyński. Ornatowice 26 VI 2002”.

Krzyż wraz z obeliskiem jest ogrodzony niskim drewnianym płotkiem.

4.15. Krzyż, Ornatowice, 1950

Drewniany krzyż stoi przy drodze Ornatowice-Uchanie.

Na krzyżu widnieje inskrypcja „Boże zmiłuj się nad nami. AD 1950. Renow. 2009”.

4.16. Krzyż, Ornatowice-Kolonia, 1972

Drewniany krzyż stoi przy drodze dzielącej Grabowczyk i Ornatowice-Kolonie a prowadzącej od drogi Grabowiec-Uchanie do miejscowości Hołużne. Krzyż został ufundowany w 1972 roku.

Zdjęcie 201 – Rok 2010, 17 października. Krzyż w Ornatowicach-Kolonii (foto Mateusz

Skórzewski).

4.17. Krzyż, Skomorochy, 29.05.1947

Na krzyżu widnieje inskrypcja „Racz zachować Panie ojczyznę i wolność, 29-V-1947”. Na ramionach krzyża jest umieszczony odlew Jezusa Ukrzyżowanego. Na szczycie krzyża jest umieszczony metalowy krzyż z kogutem i półksiężycem”. Ten metalowy krzyż wskazuje na związki tych terenów z Tatarami. Kogut u Tatarów jest symbolem przemijania życia.

4.18. Krzyż, Szczelatyn, 2001

Zdjęcie 202 – Rok 2012, 28 lipca. Szczelatyn, krzyż przydrożny (foto Henryk Kulik).

Metalowy krzyż jest umiejscowiony przy drodze Szczelatyn-Rogów. Na krzyżu jest umieszczony rok fundacji krzyża – 2001. W przecięciu się ramion krzyża jest zawieszony mały krucyfiks (odlew). Krzyż nie jest ogrodzony.

4.19. Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej, Wolica Uchańska, 26.08.1997

26 sierpnia 1997 roku została poświęcona kapliczka przydrożna z figurą Matki Boskiej Fatimskiej w Wolicy Uchańskiej. Figurę została umieszczona w pniu dębowym. Kapliczkę wykonał Tytuła⁶⁸⁴.

⁶⁸⁴ KP T4, s. 57.

Zdjęcie 203 – Rok 1997, 26 sierpnia. Wolica Uchańska. Kapliczka z figurą Matki Boskiej Fatimskiej (zdjęcie z kroniki parafii).

4.20. Kapliczka Matki Boskiej, Żurawlów, 1958

Zdjęcie 204 – Rok 2012, 28 lipca. Żurawlów. Kapliczka Matki Boskiej (foto Henryk Kulik).

Kapliczka, w kształcie krzyża – nagrobnego, stoi w centrum Żurawlowa. W betonowym

postumencie jest wnęka, w której, za szybą, jest umieszczona gipsowa figura Matki Boskiej. Pod figurą jest umieszczona inskrypcja „Matko nie opuszczaj nas. 1958.”. Kapliczka jest ogrodzona metalowymi przesłami z furtką.

4.21. Krzyż, Żurawlów, 1988

Zdjęcie 205 – Rok 2012, 28 lipca. Żurawlów. Krzyż przydrożny (foto Henryk Kulik).

Metalowy krzyż jest usytuowany przy drodze asfaltowej, niedaleko skrzyżowania Żurawlów-Szczelatyn, Rogów. Krzyż jest ogrodzony betonowym płotkiem (składający z tralek). Na krzyżu jest umieszczony napis „Jezu ufam Tobie. 1988.”. W przecięciu się ramion krzyża jest zawieszony mały krucyfiks (odlew).

5. Cmentarz

5.1. Cmentarz przykościelny

...

Wizytacja parafii z 1671 roku wzmiankuje o cmentarzu grzebalnym przy kościele⁶⁸⁵.

W 1789 roku pewien obywatel Grabowiec-Góry tak zapisuje w testamencie swój pochówek: „Ciało zas moje po Chrzeciansku podług moznosci y Klasy mnie sluzącej aby pochowane było ...”⁶⁸⁶.

W 1794 roku pewna mieszcanka grabowiecka zapisuje w testamencie: „...na pogrzeb naznaczam sprzedane Koraliki, Pierzynę, Jupkę starą moją koloru niebieskiego ...”⁶⁸⁷.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 listopada 1849 roku na cmentarzu przykościelnym stała drewniana dzwonnica z trzema dzwonami, przy czym jeden zakupił ks. Wincenty Dudziński⁶⁸⁸.

Pod koniec 1850 roku względnie na początku 1851 roku władze carskie przeznaczyły środki na odbudowanie kościoła w Grabowcu a także na wymurowanie dzwonnicy i parkanu

⁶⁸⁵ Kaczmar, s. 33.

⁶⁸⁶ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/14, k. 169-171, 174, 175, 181.

⁶⁸⁷ APL AMG, sygn. 35/32/0/-/16, k. 5.

⁶⁸⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 50-58.

wokół cmentarza przykościelnego⁶⁸⁹.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 marca **1868** roku dzwonnica była murowana, kryta złą dachówką. W dzwonnicy były dwa dzwony większe i jedna sygnaturka. Cmentarz przykościelny był otoczony parkanem wymurowanym razem z budową kościoła w **1854** roku, w 1868 roku wymagał poprawy⁶⁹⁰.

W **1869** roku dzwonnica była ubezpieczona na 300 rs.⁶⁹¹.

W **1921** roku wokół cmentarza przykościelnego rosły lipy. Ogrodzenie cmentarza było murowane otynkowane na szaro. Brama była drewniana posmarowana smołowcem w dobrym stanie z zasuwą i na kłódkę zamykana. Poza tym w ogrodzeniu były dwie furtki na zamek zamykane a także od strony północnej był otwór w ogrodzeniu niezamykany. Dzwonnica murowana miała wymiary 4,43 m x 4,73 m x 10,35 m. Dach dzwonnicy był kryty blachą żelazną wysmarowaną smołowcem. Szczyt dachu wieńczył krzyż. Na cmentarzu przykościelnym o wymiarach 56,40 m x 41, 50 m były dwa krzyże. Jeden krzyż żelazny na postumencie z cegły a drugi drewniany (mniejszy) 19 maja **1916** roku postawiony⁶⁹².

Na cmentarzu przykościelnym odbywały się różne uroczystości, np. w **1962** roku mszę św. celebrował lubelski biskup pomocniczy Jan Mazur⁶⁹³.

1 listopada **1966** roku odsłonięto i poświęcono pomnik „Tysiąclecia Chrztu Polski”. Poświęcenia dokonał lubelski biskup pomocniczy Jan Mazur. Pomnik wykonano w zakładzie kamieniarskim w Warszawie według projektu księdza Stefana Saweckiego. W związku z brakiem zgody władz na postawienie pomnika na cmentarzu przykościelnym pomnik ustawiono na pewien czas w kościele. Dokonano to siłą rąk parafian mimo, że pomnik waży 3 tony⁶⁹⁴.

⁶⁸⁹ KW 1851, Nr 50, s. 257.

⁶⁹⁰ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 77.

⁶⁹¹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 103-110.

⁶⁹² KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁶⁹³ KP T1, s. 155.

⁶⁹⁴ KP T2, s. 60-61.

Pomnik 1 – Rok 1966. Pomnik „Tysiąclecia Chrześcijaństwa” – usytuowany wewnątrz świątyni (zdjęcie z kroniki parafii).

W **2017** roku, w setną rocznicę objawień fatimskich, na cmentarzu przykościelnym postawiono kapliczkę Matki Boskiej Fatimskiej.

Zdjęcie 206 – Rok 2018, 26 maja. Kapliczka Matki Boskiej Fatimskiej (foto Henryk Kulik).

W **2018** roku, po cmentarzu przykościelnym pozostał do czasów współczesnych jeden nagrobek pochowanych w tym miejscu nieznanymi osobami.

Zdjęcie 207 – Rok 2018, 26 maja. Nagrobek na cmentarzu przykościelnym (foto Henryk Kulik).

23 czerwca 2013 roku podczas uroczystości z okazji 70. rocznicy wysiedlenia Grabowca i okolic oraz 69. rocznicy pacyfikacji Grabowca odsłonięto, na cmentarzu przykościelnym, pomnik ku pamięci i przestrodze w 70 rocznicę wysiedlenia dzieci z terenu gminy Grabowiec.

„Ku pamięci, przestrodze i modlitwie w 70 rocznicę wysiedlenia dzieci Zamojszczyzny przez niemieckiego okupanta z terenu gminy Grabowiec, 1943-2013. *Wszystko, ci uczynicie jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili.* Grabowiec, dn. 23.06.2013”.

Pomnik 2 – Rok 2018, 26 maja. Pomnik ku pamięci i przestrodze ... (foto Henryk Kulik).

5.2. Cmentarz grzebalny

Cmentarz jest położony na krańcu zachodnim Grabowca, przy ulicy Cmentarnej i graniczy z miejscowością Siedlisko. Został założony pod koniec XVIII wieku (ok. 1792 roku) dla katolików obrządku greckokatolickiego i rzymskokatolickiego.

W **1853** roku w Grabowcu był cmentarz grzebalny obojga obrządków (greckokatolickiego i rzymskokatolickiego)⁶⁹⁵.

W latach **1857-1858** cmentarz grzebalny obojga obrządków ogrodzono i zamocowano bramę. Ponadto wykonano fosę i rów wokół cmentarza⁶⁹⁶.

W **1868** roku ks. proboszcz Feliks Troszczyński przywrócił cmentarzowi porządek. Zaprzestano wypasu „bydłat różnego rodzaju” na cmentarzu. Cmentarz został oparkowany i usypano wokół niego fosę (głębszą) o wysokości 5 i 1/3 łokci. Parkan został wykonany z tarcicy z trzech żerdzi. Słupy dębowe parkanu wbito w fosę. Brama także została zreperowana⁶⁹⁷.

W **1879** płot wokół cmentarza wymagał remontu⁶⁹⁸.

Między rokiem **1880** a **1888** ogrodzono cmentarz i posadzono lipy w alejce przed cmentarzem⁶⁹⁹.

W 1907 roku, podczas ufundowania kapliczki w miejscu skrzyżowania ulic Skierbieszowskiej i Poprzecznej (współcześnie 700-lecia), przeniesiono pochowanych tam powstańców styczniowych do mogiły, kopca, na cmentarzu.

Ogrodzenie cmentarza było zniszczone podczas I wojny światowej dwukrotnie w **1914** roku i w **1915** roku⁷⁰⁰.

17 lipca 1915 roku ks. proboszcz Julian Kiliński prosi administrację diecezji o pozwolenie poświęcenia powiększonego cmentarza, którą otrzymał 20 lipca tego roku⁷⁰¹.

Powiększony cmentarz grzebalny dla katolików i prawosławnych został poświęcony 19 października **1916** roku i miał służyć tylko dla katolików⁷⁰². Na pocztówkach z tej uroczystości jest podawana data 16 października.

⁶⁹⁵ APL ChKG, Akta Konsystorza Chełmskiego Raporta o cmentarzach grzebalnych, sygn. 35/95/0/9.3/245, k. 5, 6.

⁶⁹⁶ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 77.

⁶⁹⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 92, 103-110

⁶⁹⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁶⁹⁹ KP T1, s. 6.

⁷⁰⁰ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁷⁰¹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 158.

⁷⁰² AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57.

Pocztówka 1 – Rok 1916, 16 października. Pocztówka z Grabowca. „Początek procesji z krzyżem. Pamiątka poświęcenia nowego cmentarza w Grabowcu” (ze zbiorów Mateusza Skórzewskiego).

Pocztówka 2 – Rok 1916, 16 października. Pocztówka z Grabowca, strona tytułowa. „Procesja na mieście. Pamiątka poświęcenia nowego cmentarza w Grabowcu”. Pocztówkę nabył w Krakowie Kazimierz Trybalski, którą przekazał Tadeuszowi Halickiemu za pośrednictwem

Stanisława Senkowskiego. W tle widoczny jest budynek stojący w rynku, który nie dotrwał do czasów współczesnych.

Pocztówka 3 – Rok 1916, 16 października. Pocztówka z Grabowca, strona tytułowa. „Procesja na mieście. Pamiątka poświęcenia nowego cmentarza w Grabowcu”. Pocztówkę nabył w Krakowie Kazimierz Trybalski, którą przekazał Tadeuszowi Halickiemu za pośrednictwem Stanisława Senkowskiego. Pocztówka przeszła przez urzędy pocztowe K.u.K. (niem. Kaiserlich und Königlich; pol. C. i K. cesarsko-królewski /względnie C. K., cesarsko i królewski/). Pocztówkę wysłał 12 grudnia 1918 roku Józef Vogel przebywający w Grabowczyku do Marii Vogel [Wolgebr Frau/Wohlgeboren, Szanowna Pani]. Adres nadawcy: Sik Einkaufsstelle 4A in Grabowiec 1 [land] Hrubieszow, Polen (Sklep Sik, Grabowiec, pow. Hrubieszów). Adres odbiorcy: Schluckenau in Lobendau, Böhmen (miasto Šluknov leżące w gminie Lobedava, Czechy).

Komendant obwodu lubelskiego wydał rozporządzenie zakazujące palenia lampek na grobach na cmentarzu jak i w ogóle oświetlania grobów w dniach 1-2 listopada **1916** roku. Taki sam zakaz wydano w Warszawie, gdzie zaproponowano przystrajanie grobów chorągiewkami żałobnymi. Jak było w Grabowcu?⁷⁰³

W **1921** roku, według opisu ks. proboszcza Juliana Kilińskiego, na starym cmentarzu rosną drzewa po środku jak i po bokach. W rogu cmentarza są chowane dzieci nieochrzczone. Na cmentarzu jest dużo pomników żelaznych, marmurowych, kamiennych i ceglanych. Czynione są starania o dokonanie ogrodzenia cmentarza. Wykonano szeroki rów zabezpieczający od zwierząt. Brama i furtka w ogrodzeniu są drewniane (sosnowe) zamykane na kłódkę. Jest jedna droga przechodząca środkiem cmentarza. Kaplicy na cmentarzu nie ma⁷⁰⁴.

6 czerwca **1926** roku na zebraniu parafialnym parafianie upoważnili ks. proboszcza do wydzierżawienia trawy na cmentarzu a uzyskany dochód przeznaczyć na potrzeby kościoła. Ponadto zabronili chowania zmarłych na starym cmentarzu. Chować zmarłych należało tylko na nowym i to tylko katolików⁷⁰⁵.

⁷⁰³ GŁ 1916, Nr 293, s. 2.

⁷⁰⁴ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 164-173.

⁷⁰⁵ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowlę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn.

Co najmniej w latach 1926-1931 między prawosławnymi a katolikami w Grabowcu był konflikt dotyczący wykorzystywania cmentarza⁷⁰⁶.

W związku z zamknięciem starego cmentarza, wspólnego dla obu obrządków, prawosławni mieli ograniczone możliwości chowania zmarłych jak i prowadzenia modłów⁷⁰⁷.

20 maja 1929 roku, w uroczystość Zielonych Świątek, prawosławni po zdjęciu bramy weszli na cmentarz i odprawili modły za zmarłych. 8 grudnia 1930 roku został pochowany na cmentarzu prawosławny. Władze świeckie Grabowca nie reagowały na kłótnie między wyznawcami katolicyzmu i prawosławia⁷⁰⁸.

22 stycznia 1931 roku głos w dyskusji w sprawie cmentarza w Grabowcu zajął biskup Marian Leon Fulman, który w odpowiedzi na prośbę udzielenia pomocy wyrażoną przez ks. proboszcza parafii rzymskokatolickiej Wojciecha Bojarczuka napisał m.in.: „zmuszeni jesteśmy wyjaśnić, iż, jeżeli cmentarza grabowieckiego używali wspólnie przed wojną katolicy i prawosławni, to dzisiaj nie możemy im tego prawa grzebania i modlenia się na swych mogiłach odmówić”. „Cmentarz wspólny nie przestaje być wspólnym, chociaż katolicy na swym zebraniu parafialnym postanowili zatrzymać go tylko dla siebie”. „Według zasady katolickiej na cmentarzach wspólnych z innymi wyznaniem należy każdy grób oddzielnie poświęcić według formuły w rytuale wskazanej”⁷⁰⁹.

Powierzchnia cmentarza wg pomiarów z 1959 roku wynosiła 2,87 ha (działka nr 37). Ponadto była działka nr 36 o wielkości 1,01 ha na powiększenie cmentarza⁷¹⁰.

W 1947 roku uporządkowano ogrodzenie cmentarza. Koszt tych prac wyniósł 150000 zł⁷¹¹.

Rep.60/IVb/57, k. 184.

⁷⁰⁶ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 183-185

⁷⁰⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 183.

⁷⁰⁸ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 183

⁷⁰⁹ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowie kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. Rep.60/IVb/57, k. 183

⁷¹⁰ KP T1, s. 164.

⁷¹¹ KP T1, s. 18.

Zdjęcie 208 – Rok 1947. Porządkowanie cmentarza. Na alejce lipowej prowadzącej na cmentarz stoi Michał Grabczak (zdjęcie ze zbiorów parafii).

Zdjęcie 209 – Rok 1947. Porządkowanie cmentarza. Na głównej alejce cmentarza pracują od lewej Michał Grabczak, n (zdjęcie ze zbiorów parafii).

W czasie wizytacji dziekańskiej parafii Grabowiec, 12-13 października **1948** roku, ks. dziekan Florian Gąsiorowski stwierdził, że stary cmentarz jest ogrodzony a nowy trzeba

ogrodzić⁷¹².

Po raz pierwszy msza św. na cmentarzu grzebalnym została odprawiona 2 listopada **1948** roku⁷¹³.

W **1963** roku wykonano kamienną drogę (wówczas nazwaną Cmentarną) długości 150 m łączącą ulicę Skierbieszowską z aleją przycmentarną. Do budowy doszło z inicjatywy proboszcza (po konsultacjach z radą parafialną), który uzgodnił z Rejonem Dróg w Tomaszowie Lubelskim podział zadań przy jej budowie. Parafianie wykonali koryto drogi, przywieźli odpowiednią ilość piasku i kamienia oraz zapłacili brukarzom, natomiast rejon dróg przekazał nieodpłatnie kamień i wykonał odpowiednią dokumentację. Parafianie ofiarowali 130 dniówek konnych i 365 dniówek pieszych oraz pewną kwotę pieniędzy (w tym także na wykonanie drogi dojazdowej do kościoła)⁷¹⁴.

W **1965** roku kolejny raz władze odmawiają ogrodzenia cmentarza, choć dotychczasowy ze sztachet jest w znacznym stopniu zniszczony⁷¹⁵.

.....

W październiku **1996** roku usunięto na cmentarzu stare, uschnięte drzewa, które zagrażały ludziom oraz pomnikom. Prace wykonywała ekipa z okolic Garwolina. Prace były dość kosztowne⁷¹⁶.

W listopadzie **1997** roku dokonano kolejną wycinkę drzew na cmentarzu, którą prowadziła firma z okolic Garwolina (koszt 1600 zł)⁷¹⁷.

...

W **2018** roku powierzchnia cmentarza wynosiła łącznie 3,88 ha (działki 36, 37).

.....

Na cmentarzu parafialnym został utworzony – z inicjatywy proboszcza Stanisława Budzyńskiego – symboliczny grób zamordowanego proboszcza Józefa Czarneckiego (obok grobu proboszcza księdza Stefana Saweckiego).

Na cmentarzu znajdują się nagrobki wykonane przez różne firmy kamieniarskie, w szczególności: „PAR.FAB.J.Nowak, Lublin” (nagrobek Aleksandra Baranowskiego z 1907 roku).

5.3. Cmentarz grzebalny, część wojenna

Na cmentarzu parafialnym jest wyodrębniona część, w której znajdują się mogiły z okresu pierwszej i drugiej wojny światowej. Cmentarz wojenny jest ogrodzony, od strony głównego cmentarza, metalowymi przesłami.

W **2009** roku położono nowy chodnik z kostki brukowej prowadzący do tej części cmentarza z głównej alei (20 m.b.).

⁷¹² AAL AKDL, Akta (drugiego) Kościoła w Grabowcu, sygn. Rep.61/IVb/26, k. 148.

⁷¹³ KP T1, s. 47.

⁷¹⁴ KP T1, s. 176.

⁷¹⁵ KP T2, s. 45.

⁷¹⁶ KP T4, s. 28.

⁷¹⁷ KP T4, s. 62.

Nagrobek 1 – Rok 2018. 10 marca. Mogiła zbiorowa z okresu I wojny światowej. Krzyż z tablicą znajduje się na usypanym kopcu o wysokości ok. 1,5 m (foto Henryk Kulik).

Nagrobek 2 – Rok 2018, 10 marca. Mogiły indywidualne i zbiorowe z okresu II wojny światowej oraz pomnik poświęcony żołnierzom WP rozstrzelanym w dniach 24-26 września 1939 roku w Grabowiec-Górze (foto Henryk Kulik).

Na powyższym zdjęciu widoczny jest brak białych emaliowanych tabliczek na krzyżach, pozostały tylko otwory po nich.

Nagrobek 3 – Rok 2018, 10 marca. Pomnik żołnierzy WP rozstrzelanych w dniach 24-26 września 1939 roku w Grabowiec-Górze (foto Henryk Kulik).

Nagrobek 4 – Rok 2018, 10 marca. Nagrobek Władysława Łukasiuka, żołnierza AK (foto Henryk Kulik).

//

6. Podstawowe informacje

6.1. Odpusty parafialne

Nie jest do określenia od kiedy funkcjonują poniższe odpusty. Wiadomo natomiast, że w **1816** roku były trzy odpusty parafialne⁷¹⁸:

- 16 lipca, Matki Boskiej Szkaplerznej,
- 1 niedziela października, Matki Boskiej Różańcowej,

⁷¹⁸ Kaczmar, s. 86.

- 6 grudnia, św. Mikołaja.

Natomiast po **1855** do co najmniej **1921** roku były cztery odpusty parafialne, gdyż ustanowiono odpust na pamiątkę poświęcenia kościoła w 1855 roku na pierwszą niedzielę po św. Mateuszu (tj. po 21 września)⁷¹⁹.

Ks. proboszcz Julian Kiliński w 1921 roku opisuje odpusty w parafii. Dzień poświęcenia kościoła obchodzi się w odpust w pierwszą niedzielę po św. Mateuszu. Ponadto odpust obchodzono w dniu św. Mikołaja. Z tradycji obchodzono razem z odpustem uroczystości Matki Boskiej Szkaplerznej i Matki Boskiej Różańcowej⁷²⁰.

Współcześnie (przełom XX i XXI wieku) obchodzone są następujące odpusty parafialne:

- 16 lipca, Matki Boskiej Szkaplerznej (Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel),
- 6 grudnia, św. Mikołaja.

6.2. Księgi metrykalne, akta

Księgi metrykalne chrztu były zaprowadzane w niektórych parafiach w pierwszych wiekach chrześcijaństwa. Sobór trydencki w **1563** roku nałożył na duszpasterzy obowiązek prowadzenia ksiąg metrykalnych chrztów, ślubów⁷²¹.

Do prowadzonych ksiąg metryk chrztów (*liber metrices baptisatorum*) i ksiąg metryk ślubów (*liber metrices copulatorum*) doszła księga metryk zmarłych (*Liber metrices sepulorum*) oraz księga zapowiedzi (*Liber metrices denuntiatorum*)⁷²².

Prowadzeniem ksiąg zajmował się kościół a państwo dopiero w XVIII wieku zaczęło interesować się metrykami. Na Sejmie konwokacyjnym w Warszawie w **1764** roku postanowiono, że proboszczowie będą wykonywać oblaty metryk (szlacheckich?), które będą przekazywać do kancelarii grodzkich⁷²³.

14 października **1814** roku podczas pożaru spłonęła część ksiąg metrykalnych⁷²⁴.

W okresie ok. 20.08.**1815** - ok. 12.03.**1816** księgi metrykalne prowadził wikary parafii Grabowiec ks. Wincenty Skolimowski⁷²⁵.

W okresie ok. 23.03.**1816-1818** burmistrz Grabowca Stanisław Magnowski sprawował obowiązki urzędnika stanu cywilnego gminy Grabowiec i łacińskiej parafii grabowieckiej⁷²⁶.

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 listopada **1849** roku w Grabowcu były księgi z metrykami cywilnymi od 1826 roku. Akta stanu cywilnego z okresu 1810-1825 zostały złożone w magistracie hrubieszowskim. Ponadto parafia był w posiadaniu aktu erekcyjnego parafii z 1394 roku⁷²⁷.

⁷¹⁹ Kaczmar, s. 86; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 75.

⁷²⁰ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁷²¹ Kutrzeba Stanisław, „Kilka słów o metrykach kościelnych w Polsce”, Miesięcznik Heraldyczny, Lwów, 1910, R.III, Nr 8-9, s. 127-129.

⁷²² Kutrzeba Stanisław, „Kilka słów o metrykach kościelnych w Polsce”, Miesięcznik Heraldyczny, Lwów, 1910, R.III, Nr 8-9, s. 127-129.

⁷²³ Kutrzeba Stanisław, „Kilka słów o metrykach kościelnych w Polsce”, Miesięcznik Heraldyczny, Lwów, 1910, R.III, Nr 8-9, s. 127-129.

⁷²⁴ APL APGG, sygn. 35/1999/0/1/63, k. 14.

⁷²⁵ APL APRG, sygn. 35/1824/0/1/72.

⁷²⁶ APL APRG, sygn. 35/1824/0/1/7; APL APRG, sygn. 35/1824/0/1/8.

⁷²⁷ AAL AKGDL, Fundusze, inwentarze, budowę kościoła parafialnego w Grabowcu 1815-1939, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

Ksiądz spisywał akt w księdze „gruntowej” (inaczej) a kopię w księdze duplikatów. Księgi duplikatów były co roku składane w Archiwum Sądu Pokoju Okręgu Hrubieszowskiego (-1862-)⁷²⁸.

Prowadzenie ksiąg metrykalnych co roku sprawdzał odpowiedni dziekan. W przypadku gdy proboszcz w Grabowcu był dziekanem to księgi sprawdzali dziekani innych dekanatów (np. chełmskiego) obrządku łacińskiego a także dziekani dekanatów (hrubieszowskiego - 1857, grabowieckiego, szczebrzeszyńskiego - 1861) obrządku greckokatolickiego.

Akty były sporządzane w języku łacińskim, polskim, rosyjskim (01.01.1868-31.12.1915) i ponownie w języku polskim (od 01.01.1916).

Według inwentarza „fundi instructi” z 15/27 marca **1868** roku w Grabowcu były:

- a. Księgi metrykalne „od najdawniejszych czasów po łacinie pisanych aż do roku 1786” – 10 tomów.
- b. Księgi z epoki rządu austriackiego 1786-1810 – 27 tomów.
- c. Księgi aktów stanu cywilnego 1810-1825 – 26 tomów, przy czym odnotowuje się brak metryk urodzenia, małżeństw i zgonów z lat 1810, 1813, 1814, które uległy zniszczeniu podczas pożaru kościoła w 1814 roku⁷²⁹.
- d. Extrakt erekcji kościoła grabowieckiego z 1394 roku a wydany przez „Buchalterję Lwowską” nr 1774.
- e. Wyciąg z akt miasta Grabowca dotyczący zapisu sumy kapitału 6000 złp na szpital dokonanego przez Petronelę Rostkowską ulokowaną na dobrach w Tuczępach w 1745 roku.
- f. Wyciąg z akt miasta Grabowca dotyczący zapisu sumy kapitału 1000 złp na kościół dokonanego przez Piotra Grzymałę ulokowaną na dobrach w Zawalowie w 1780 roku.
- g. Kopia obligacji wiedeńsko-austriackich na sumę 112 zł reńskich z 1791 roku.
- h. Kopia obligacji wiedeńsko-austriackich na sumę 612 zł reńskich z 1793 roku.
- i. Kopia obligacji wiedeńsko-austriackich na sumę 125 zł reńskich z 1796 roku.
- j. Kopia obligacji wiedeńsko-austriackich na sumę 250 zł reńskich z 1801 roku.
- k. Kopia obligacji wiedeńsko-austriackich na sumę 50 zł reńskich z 1805 roku.
- l. Dowód opłacenia procentu – na rzecz szpitala – od sumy kapitału 2154 złp ulokowanych na dobrach Jabłonnej w powiecie lubelskim przez Joachima Owidzkiego (był m.in. posłem na Sejm Księstwa Warszawskiego) w 1824 roku⁷³⁰.

W inwentarzu „fundi instructi” z 9/21 czerwca **1869** roku był wymieniony m.in. dokument, będący w posiadaniu parafii, świadczący o zapisie na kościół 300 złp na dobrach Techłów w Galicji Austriackiej dokonanego przez Świeżawskiego w 1741 roku⁷³¹.

Na mocy rozporządzenia Naczelnego Wodza Armii Austro-Węgier arcyksięcia austriackiego Fryderyka Habsburga (księcia cieszyńskiego, marszałka polnego) z dnia 23 kwietnia 1915 roku dotyczącego rejestrów stanu, komendant C. i K. Obwodu w Hrubieszowie (K.u.K. Kreiskommando Hrubieszów) podpułkownik Stanisław Springwald rozesłał 18 listopada 1915 roku do wszystkich proboszczów obwodu hrubieszowskiego pismo z poleceniem prowadzenia metryk z dniem 1 stycznia 1916 roku w języku polskim i zgodnie ze stosownymi formularzami. Przy czym komendant obwodu dopuścił możliwość prowadzenia metryk w języku polskim po otrzymaniu wspomnianego pisma. Ks. Julian Kiliński, proboszcz

⁷²⁸ APRG, Księga urodzeń, 1857-1862, k. 493, 494.

⁷²⁹ Brak informacji o księgach z ostatniego okresu, zapewne z powodu pominięcia, przez autorów książki, informacji ze źródła.

⁷³⁰ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 78-81.

⁷³¹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 103-110.

parafii Grabowiec, otrzymał stosowne pismo 22 listopada 1915 roku⁷³².

Według inwentarza „fundi instructi” z 19 lutego 1924 roku w Grabowcu były:

- a. Księgi metrykalne „od najdawniejszych czasów po łacinie pisanych aż do roku 1786” – 10 tomów.
- b. Księgi z epoki rządu austriackiego 1786-1810 – 27 tomów.
- c. Księgi aktów stanu cywilnego 1810-1825 – 6 (?) tomów (w 1868 roku było 26 tomów, przy czym z pewnych lat brakowało).
- d. Księgi metrykalne 1826-1921 – 26 tomów (12 – urodzeń, 6 – małżeństw, 8 – zgonów)⁷³³.

6.3. Liczba parafian parafii Grabowiec

Tabela 3 – Liczba parafian parafii Grabowiec na przestrzeni dziejów

Rok	Liczba parafian	Rok	Liczba parafian
1839	3887 ⁷³⁴	1901	5929 ⁷³⁵
1845	4090 ⁷³⁶	1906	6210 ⁷³⁷
1849	2901 ⁷³⁸	1907	8620 ⁷³⁹
1856	3903 ⁷⁴⁰	1911	9548 ⁷⁴¹
1863	4024 ⁷⁴²	1913	9725 ⁷⁴³
1869	4471 ⁷⁴⁴	1916	7290 ⁷⁴⁵
1871	4620 ⁷⁴⁶	1921	4883 ⁷⁴⁷
1872	5100 ⁷⁴⁸	1925	5702 ⁷⁴⁹
1873	5112 ⁷⁵⁰	1927	5738 ⁷⁵¹
1874	5186 ⁷⁵²	1928	5824 ⁷⁵³

⁷³² Dziennik Rozporządzeń c. i k. Zarządu Wojskowego w Polsce, 1915, Lublin, cz. 3, poz. 9; APRG, Pismo komendanta K.u.K. Kreiskommando Hrubieszów z dnia 18.11.1915 w sprawie prowadzenia metryk.

⁷³³ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 164-172.

⁷³⁴ Spis DL 1840, s. 80.

⁷³⁵ Spis DL 1902, s. 43.

⁷³⁶ Spis DL 1846, s. 14.

⁷³⁷ Spis DL 1906, s. 43.

⁷³⁸ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 50-58.

⁷³⁹ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 148.

⁷⁴⁰ Spis DL 1856.

⁷⁴¹ Spis DL 1912, s. 33.

⁷⁴² Spis DL 1864, s. 9.

⁷⁴³ Spis DL 1914, s. 33.

⁷⁴⁴ Spis DL 1870, s. 26.

⁷⁴⁵ Spis DL 1917, s. 23.

⁷⁴⁶ Spis DL 1871, s. 28.

⁷⁴⁷ KP T1, s. 5; AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 164-173.

⁷⁴⁸ Spis DL 1873, s. 30.

⁷⁴⁹ Schematyzm 1925, s. 125.

⁷⁵⁰ Spis DL 1874, s. 60.

⁷⁵¹ Spis DL 1928, s. 50.

⁷⁵² Spis DL 1875, s. 41.

⁷⁵³ Spis DL 1929, s. 58.

Rok	Liczba parafian	Rok	Liczba parafian
1875	5120 ⁷⁵⁴	1930	5950 ⁷⁵⁵
1876	5120 ⁷⁵⁶	1931	6071 ⁷⁵⁷
1877	5100 ⁷⁵⁸	1932	5900 ⁷⁵⁹
1878	5120 ⁷⁶⁰	1936	6509 ⁷⁶¹
1879	5120 ⁷⁶² , 4905 ⁷⁶³	1938	6604 ⁷⁶⁴
1880	5100 ⁷⁶⁵	1948	6700 ⁷⁶⁶
1882	4895 ⁷⁶⁷		
1894	5278 ⁷⁶⁸		
1896	5520 ⁷⁶⁹	1994	4480 ⁷⁷⁰
1897	5570 ⁷⁷¹	2014	3045 ⁷⁷²

6.4. Statystyka urodzeń, ślubów, zgonów

Tabela 4 – Statystyka urodzeń, ślubów, zgonów (z lat 1810-1823 wg akt cywilnych, pozostałe lata wg akt cywilno-religijnych)⁷⁷³

Rok	Liczba			Rok	Liczba		
	urodzeń	ślubów	zgonów		urodzeń	ślubów	zgonów
1808							
1809							
1810	83		55				
1811	236	38	215				
1812			239				
1813							
1814							
1815	144	17	93				

⁷⁵⁴ Spis DL 1876, s. 35.

⁷⁵⁵ Spis DL 1931, s. 59.

⁷⁵⁶ Spis DL 1877, s. 33.

⁷⁵⁷ Spis DL 1932, s. 74.

⁷⁵⁸ Spis DL 1878, s. 28.

⁷⁵⁹ Borowski Marian, „Adresowa Książka Parafialna”, Kraków, 1932, s. 51.

⁷⁶⁰ Spis DL 1879, s. 28.

⁷⁶¹ Spis DL 1937, s. 55.

⁷⁶² Spis DL 1880, s. 28.

⁷⁶³ AAL AKGDL, sygn. 60/IVb/57, k. 121-129.

⁷⁶⁴ Spis DL 1938, s. 55.

⁷⁶⁵ Słownik GKP T2, s. 777.

⁷⁶⁶ KP T1, s. 47.

⁷⁶⁷ Spis DL 1883, s. 38.

⁷⁶⁸ Spis DL 1895, s. 40.

⁷⁶⁹ Spis DL 1897, s. 40.

⁷⁷⁰ Schematyzm DZL 1995, s. 51.

⁷⁷¹ Spis DL 1898, s. 40.

⁷⁷² Zamojski Informator Diecezjalny, Nr XXIII/2014/4, s. 588.

⁷⁷³ Księgi metrykalne z archiwum: parafii r.l. w Grabowcu, APL, APZ.

Rok	Liczba			Rok	Liczba		
	urodzeń	ślubów	zgonów		urodzeń	ślubów	zgonów
1816	153	68?	103				
1817	147	35?	119				
1818	124		66				
1819	164		78				
1820	148		86				
1821	133		75				
1822	120		109				
1823			62				
1824			90				
1825			87				
1826							
1827	192						
1828	198						
1829	178						
1830							
1831			225	1901	235	54	186
1832	140	100	120	1902	284	44	138
1833	178		124	1903	247	58	168
1834	180		109	1904	261	37	174
1835	200		113	1905	407	102	
1836	193		130	1906	342	125	
1837	160		169	1907	376	96	196
1838	138		142	1908	347	76	
1839	176		121	1909	343	72	
1840	177		100	1910	380	73	
1841	134		129	1911	363	86	262
1842	208	48	138	1912	359	85	176
1843	168	57	127	1913	347	66	171
1844		44	169	1914	246	52	
1845		42		1915	294	41	
1846				1916	243	59	
1847	162		142	1917	250	61	
1848	163		194	1918	265	63	309
1849	178		113	1919	265	124	259
1850	171	35	142	1920	282	67	227
1851	156	41	153	1921	222		104
1852	154	40	165	1922	222		105
1853	153		182	1923			101

Rok	Liczba			Rok	Liczba		
	urodzeń	ślubów	zgonów		urodzeń	ślubów	zgonów
1854				1924	249		90
1855				1925	220	47	116
1856		34		1926			98
1857	143	48	77	1927			74
1858	127	50	93	1928			93
1859	153	51	84	1929	223	76	91
1860	166	44	97	1930			99
1861	148	42	115	1931			108
1862	174	63	109	1932			98
1863	183	39	120	1933			98
1864	227	48	99	1934			
1865	217	54	118	1935			
1866	200	31	134	1936			
1867	249	36	163	1937			
1868	200	31	127	1938			
1869	219	30	101	1939			
1870	229	37	147	1940			
1871	227	46	171				
1872	237	32	134				
1873	240	36	185				
1874	202	36	154				
1875	210	32	140				
1876	180	34	130				
1877	184	36	153				
1878	185	45					
1879	170						
1880	192	32	190				
1881	195		186				
1882	218	57	176				
1883	213	48	143				
1884	210	41	119				
1885	222	32	154				
1886	250	50	117				
1887	249	47	141				
1888	186	38	145				
1889	238	49	228				
1890	204	49	156				
1891	220	60	159				

Rok	Liczba			Rok	Liczba		
	urodzeń	ślubów	zgonów		urodzeń	ślubów	zgonów
1892	212	45	167				
1893	254	50	123				
1894	208	33	131				
1895	249	40	170				
1896	238	40	176				
1897	240	30	124				
1898		44	142				
1899		34	161				
1900		51					

7. Słowniczek, skróty

Tabela 5 - Słowniczek

Pojęcie	Opis
Portatyl	Przenośny ołtarzyk
Konopeum	Jedwabna lub lniana tkanina zasłaniająca drzwiczki do tabernakulum

8. Bibliografia (w załączeniu)